

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XX. Évfolyam.

Kolozsvárt, 1890. November 6.

45. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY ÍVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Br. Bánffy Dezső egyházkerületi főgondnok elnöki megnyitója.

Tisztelt urak! Egy leforgott év után ismét nekem jutott a kitüntető szerencse az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlését rendes évi ülésére egybehívhatni és annak tanácskozásait vezethetni. Ösmerem ezen kitüntető kötelesség fontos és terhes voltát, mely annyival felelősség-terhesebb, mentül fontosabbak azon kérdések, melyek egyházkerületi közgyűlésünk eldöntése elé kerülnek. Nem tagadható, hogy fontos és általános érdeklődést felkeltett kérdések elhatározása vár a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésre ezen mostan megkezdendő tanácskozások rendén is. Oly kérdések, egyházi életünk oly mozzanatai felett leszünk hivatva határozni, melyek vagyoni fontosságuk mellett személyi vonatkozásokkal is birhatnak és melyek mikénti elhatározása egyházi életünk jövőjére, annak egész a távoli időig előre terjedő fejlődésére döntőleg hat ki. Nem tagadhatom, hogy úgy is, mint egyházi közgyűléseink néhány év óta állandó elnökének, úgy is, mint egyik egyházkerületi főgondnoknak nem kis mérvben veszi igénybe aggódó lelkemet azon kétely, vajjon ügyeink intézésénél eltaláltuk-e a helyes utat és modort? vajjon a kellő tárgyilagosság vezér-irányítanak-e? Vajjon egyházi érdekeinknek megfelel-e azon tágkörű nyilvánosság, mely a szabadsajtót teljes mérvben használja ki? Talán nem egyedül én vagyok a feltett kérdésekre aggódva felelni nem tudó! Talán nem én vagyok e közgyűlésben az egyedüli, ki hiszi, hogy máskint is lehetne; ki ohajta, hogy «intra et extra muros», kevesebb súly legyen fektetve a sértett hiúság és érdek kielégítésének keresésére és több önzetlen törekvés ev. ref. egyházunk rendén leendő fejlesztésére! De mert hiszem, hogy védők és támadók soraiban egyáltalán egyiránt a józan és kétségtelenül a nagy többség szívében a béke ohajtott nyugalma sóvárgott révkint tekintetik,

hinni szeretném, hogy azonnal megkezdendő tanácskozásainknál nem a feltétlen győzelem kívívása fog mint főczél tekintetni, de az leend a törekvés, hogy, mit elhatározunk, az első sorban használjon anyaszentegyházunk érdekeinek, azon anyaszentegyház érdekeinek, mely évszázadokon át a külső hatalom és erőszak jogtipró nyomása dacára fejlődött és erősbült, de melynek nem szabad, nem lehet elveszni belviszály sujtó átka alatt. A gyűlést ezennel megnyitom.

Püspöki jelentés.

(Előterjesztve az 1890-iki egyházkerületi közgyűlésen.)

Törvényszabta kötelességemet teljesítendő, van szerencsém püspöki jelentésemet előterjeszteni a következőkben

Mindenek előtt az alattvalói hódolat s hála legbensőbb érzetétől áthatottan említem föl Felséges Urunk, apostoli királyunknak anyaszentegyházunk iránt a közelmúltban is tanusított nagy kegyelmességét. Dicső uralkodása alatt vallásos hitünk szabadsága, önkormányzati jogaink meg nem háborittatnak, s mindenektől tiszteletben tartatnak; templomaink akadálytalanul épülnek, iskoláink fenséges feladatok útján előre haladnak. De úgy tetszik nekem, uralkodói erényeinek koronájában a drágaköveket túlragyogó fényvel tündöklök atyai szívének jósága, melylyel meghallgatja a felséges trónus zsámolyához esdeklőn emelkedő kérését a szükölködőknek. Ezeknek sorában kisiklódó leány-egyházközségünknek iskola s imaház építésére 100 frt., a bürgezdi egyházközségnek templom-építésre 100 frt., a piskiinek hasonló szent célra magán-pénztárából 150 frtot és a magyaró-kerekinek iskola-építésre 150 frtot méltóztatott legkegyelmesebben adományozni. Legyen áldott felséges neve, s dicső háza uralkodjék szent István trónján az idők végéig!

Egyetemes egyházunk beléletében nagyjelentőségű mozzanatok merültek föl. Kimagaslik ezek közül f. év ápr havában tartott konventünknek a Tiszán inneni testvéregyházkerület indítványa folytán hozott azon határozata, melyszerint a jövő évben, az 1791-ik évi alaptörvényünk életbeléptetésének százados évfordulóján, Budapesten a testvér-evang. egyházzal egy időben egyházkerületeink zsinatot tartanak és pedig emlékünneppel egybekötve. Lángra fog lobbanni a szívekben a kegyeletes visszaemlékezés

szövétnéke, s annak világánál azok, kik szerencsések leendnek az egyetemes törvényhozás nehéz, de áldásthöz munkájában részt vehetni, hivatva lesznek az országos segély-alapra, a köznevelés és közoktatási szervezetre, az egyházi bíraskodásra s még feles számú egyházi intézményeinkre vonatkozó törvényeinknek az 1881-ik évi zsinat óta a gyakorlati élet által nyilvánvalóvá lett hiányait javítani, pótolni s általában egész egyházi alkotmányos életünket a végtelen fejlődés útján egy lépéssel megint tovább vezetni. Boldognak vallom mindazokat, kik ez isteni célnak munkásai lehetnek. Az előkészítő bizottságok feladatuk megoldásán immár munkálnak is, s a zsinatot megelőzőleg egyházkerületünknek is kötelessége leend megválasztani képviselőit, küldöttjeit.

Egyetemes egyházunk beléletébe mélyen bevágó, vallásos és nemzeti érdekeinket hatályosan biztosító intézkedése konventünknek az, melyet a domesticai segélyezéseknek új módjára nézve állapított meg. A gyakorlat ugyanis nyilvánvalóvá tette azt, hogy azon eljárás, mely szerint a domesticának évenként rendelkezés alá jött egész bevétele a szűkölködő papoknak, s építkező egyházközségeknek egyszer s mindenkorra való segélyezésébe fordított, s így elforgácsoltatott, — nem célravezető, mert maradandó alkotások ez úton nem létesíthetők. Megállapított ennél fogva az, hogy a törvényszerinti 25%-nyi tőkésítés után rendelkezésre maradó bevételnek, — a missiói s gyámintézeti célokra destinált járulékok levonása után fenmaradó részéből 50% egyszer mindenkorra s 40% állandó segélyezésekre fordítandó és pedig a főtiszt. közgyűlés tagjai előtt bizonynyal ismeretes tőkeelőlegezések, s tőkeképzések biztosítására 32 évre megállapított visszatérítési s kamatjárulékok útján. A kedvező arány, melynek révén egyházkerületünk, a testvér-egyházkerületekkel egybehasonlítva, jelentékeny állandó segélyben részesült, mély hálára kötelező s ékesen szóló bizonyítéka azon eléggé nagyra nem becsülhető rokonszenvennek, melylyel egyetemes egyházunk legfőbb kormányzó testülete egyházkerületünk jóakaratu törekvéseit, s a szent célok érdekében tanúsított nagymérvű erőfeszítéseit kíséri s támogatja. Megcáfolhatatlanul bizonyítják ezt a következő számadatok: Állandó segélyezésekre tényleg kiosztott 21,894 frt, s ebből egyházkerületünk javára 5714 frt biztosított. s így az egész összegnek nem $\frac{1}{6}$ -e, hanem $\frac{1}{4}$ -nél is sokkal több. Ez összegből egyes egyházközségeknek építkezési céljaira 32 évi időtartamra kamatjárulék címén 3504 frt köttetett le, vagyis 319 frttal több, mint a dunamelléki és dunántuli kerületeknek együtt véve, s csak 400 frttal kevesebb, mint a dunamelléki, dunán tuli, s tiszáninneri kerületeknek összesen. Hasonló kedvező arányt tüntet föl a lelkészi állomások állandó segélyezésére s tőkeképzésére részünkre juttatott segély-összeg is. E célra ugyanis kegyes vala a konvent 2210 frt kamat-jarulékot biztosítani; 415 frttal többet, mint a dunamelléki, dunántuli kerületeknek együtt, s ennnek segélyével a mi egyházkerületünkben 53 papi állomás állandó segélyezése, s tőkeképzése lett lehetővé téve. Ha ez összegekhez hozzá számítjuk még a körlelkészi állomások javadalmazására részünkre juttatott 5350 frtnyi állandó, 400 frtnyi ez évre szóló járulékot; továbbá egyes szűkölködő egyházközségeknek egyszer mindenkorra adott 3425 frtot, s egyes

papjainknak juttatott 2430 frtot, kitűnik az, hogy a jelzett címeken egyházkerületünk összesen 17,319 frt adatott, így csaknem harmad része a domestika kiosztásra került összes bevételének. Konventünk e nagy kegyességének viszonzásául elodázhatlan erkölcsi kötelességünk a domestika áldásos intézményének áldozatra kész, buzgó támogatása, ennek jeléül járulékainknak nem csak pontos beszolgáltatása, hanem lehető fokozása is. E pontnál kedves kötelességemnek tartom hálás elismeréssel adózni egyházkerületünk espereseinek, s püspöki vizsgálat alatti egyházközségeknek papjainak, kik sikeres odaadással végezték felügyelő, ellenőrző s buzdító tisztüket, mert ennek köszönhető első sorban az, hogy a testvér-egyházkerületek sorában a miénk volt az egyetlen, melyből a mult év végéig nemcsak a rendes évi járulékok, hanem az évek folytán felhalmozódott hátralékok is az utolsó fillérig be lettek szolgáltatva.

Nagyjelentőségű mozzanat egyetemes egyházunk közelmúlt történetében a folyamatba indított sorsjegy-kölcsön ügye, mely kedvező megoldás esetében, országos domesticánk alaptőkéjét, kilátásaink szerint legalább is egy millió frttal fogja gyarapítani, s így egyetemes egyházunk segélyező erejét a mostanihoz képest csaknem megkétszerezi. A kezdeményezés érdeme ezért Tisza Kálmán Ő nagyméltóságáé, kinek e tárgyban tett indítványát konventünk egyhangulag fogadta el, s a szükséges lépések megtételére egy tekintélyes bizottságot küldött ki. Istennek hála, a kérdés azóta el is jutott immár a kedvező megoldhatás küszöbéig, a mennyiben a miniszteri tanács az erre vonatkozó törvényjavaslatot magáévá tette, a magas kormány fölhatalmazása folytán a pénzügyi miniszter ur a jövő évi állami költségvetésnek közelebből történt benyújtása alkalmával tartott expozéjában a sorsjegy-kölcsön engedélyezésére vonatkozó törvényjavaslatnak a közel jövőben tárgyalás alá bocsátását, a nagyfontosságú ügyet melegen méltató szavak kíséretében, jelezte.

Egyetemes egyházunkban, azonban, nemcsak az anyagi erő fokozódása folyton tartó, de vívja az, és pedig a győzelem bizonyos reménységében, nemes harcát a szellem fegyvereivel is. A Protestáns Irod. Társaság az a dicső küzdter, hol a protestáns szellem bajnokai seregelnék össze, fölfegyverkezve az Eszme villogó fegyvereivel, az Igazság mellvasával, s a Világosság tündöklő sisakjával. A Protestáns Szemlének eddig megjelent füzetei s közrebocsátott monográfiái ékesen szóló bizonyítékai annak, hogy a kibontott zászló körül a prot. szellem bajnokainak folyton növekvő tábora sereglük össze, s oly harcot viv, melynek nyomán élet s áldás virul. A nemes ügy hatályos támogatását a legmelegebben ajánlom anyaszentegyházunk minden igaz hívének, s ezek közt első sorban azoknak, kiknek isten erre módot s anyagi erőt is adott. Hajdan a fejedelmek dicső korában a kicsiny Erdély népe a harc véres mezejére szállott ki a hit s lelkiismeret szabadságának kivívni a diadalt; most arra hivatott és pedig első sorban a mi anyaszentegyházunk, hogy az immár egygyé vált magyar haza s abban a magyar prot. egyház szellemi harc terén seregljék össze az ország szívében, a világosság és haladás azon zászlója körül, mely ki van bontva, s fennen lobog.

Ugyancsak hazai prot. egyházunk egész egyetemét, sőt még annak körén kívül is, a hit s lelkiismeret szabadságának minden igaz barátját, kik a felekezeti viszonyok békés fejlődésére, s az alkotmányos törvények tiszteletben tartására súlyt fektetnek, közlől érdeklő, s napirendenlévő kérdés a vall. és közokt. ügyi miniszter urnak az elkeresztelések tárgyában közelebről 10086. sz. alatt kibocsátott körrendelete. Nem volna helyén itt e kérdéssel tüzetesen foglalkoznom, de kötelességemnek tartom kifejezést adnom azon nézetemnek, hogy konventünk óvatos bölcsességnek adta jelét azon végzésével, melyszerint a körrendeletet, mint az 1868. LIII. t. c. szellemével megegyezőt a végrehajtás terén nyilvánulandó hatásának és következményeinek bevárása mellett egyelőre megnyugtató tudomásul vette. Igazgató-Tanácsunk az egyházkerület összes lelkipásztorait, s anyakönyvvezetőit részletes tájékozás kíséretében a körrendelet tiszteletben tartására utasította. A vall. és közokt. ügyi miniszter urnak a képviselőház pénzügyi bizottságában e tárgyban tett nyilatkozata biztosítékául szolgálhat annak, hogy a magas kormány a rendeletnek minden törvényesen bevett egyház által végrehajtását ellenőrizni s megkövetelni feladatául, s alkotmányos kötelességének tekinti.

Ezzel az egyetemes egyház beléletének a közelmúltban fölmerült jelentősebb mozzanatok vázlatos szemléljét befejezve, áttérhetek saját egyházkerületünk általánosabb érdekű életműveinek jelzésére.

Ezeknek sorából kimagaslanak előttem zilahi, sepsiszt.-györgyi és szászvárosi kollegiumaink állami segélyezésének nagyfontossága kérdései, melyek közül az előbb említett kettő a konvent közbejöttével immár ratifikált szerződés által végmegoldásra jutott, s az utóbbi is tényleg már élvezzi a segélyt s a közel jövőben annak ügye is be lesz fejezve. Igazgató-Tanácsunk ezekről tüzetes külön előterjesztést intéz a főtiszt. közgyűléshez, de kötelességemnek tartom én is e jelentésem rendén legbensőbb örömemnek adni a fölött kifejezést, hogy végvalahára elérkezett az az idő, midőn a magyar állam, s abban a mi magyar egyházunk a nemzeti közmívelődés magasrendű szolgálatában egymásnak segítő jobbot nyújtanak, állandó szövetségre lépnek. Kétségtelen ugyan, hogy e szövetségre lépés az egyházi önkormányzat jogainak némi megszorítása árán vala biztosítható, de aligha téves azon állításom, hogy aránytalanul csekélyebb részükről az áldozat, mint a milyen nagy, a nemzeti mívelődés javára, a nyereség. Hogy többet ne említsek, csupán azon haladásra, s emelkedésre mutatok rá, melynek utja, s jövője sepsiszt.-györgyi Mikó-kollegiumunkra nézve ezáltal biztosítva lett, s melyre a nagy alapító megdicsőült szelleme égi honából, bizonynyal, égi örömmel tekint alá. És aligha tévedek abban is, hogy az állam segítő jobbja szította lánggra azon ritka áldozatlészségnek szent tüzét, mely azon nemes város polgárainak szívében, vallás különbség nélkül, lobogott föl akkor, midőn a teljessé válándó kollegiumhoz szükséges, s a legmagosabb rendű kívánalmaknak megfelelő építkezések nagy költségeinek egész terhét magára vette. Büszkének vallom magamot, hogy polgára lehetek egy oly városnak, melynek kormányzó férfaiiban s egész közönségében ily szellem él s fenséges alkotásokban nyilatkozik

Ott egy nagy jövendőjü kollégium diszes épülete emelkedik föl, egyházkerületünk nagy területének különböző vidékein hitünk szent templomai, a népnevelés csarnokai, papjaink hajlokai épülnek isten dicsőségére, felekezeti s nemzeti érdekeink biztosítására. Egyházi építkezéseink terén rendkívüli lendület örvedetes tünetei jelentkeznek, a melyeknek képét szemmel láthatólag mutatja be azon Térkép, mely a főtiszt. közgyűlés asztalán közszemlére van kitéve. Ez örvedetes lendület érdeme nem egyik vagy másik emberé, hanem azon életre keltő s tette buzditó jellemé, mely, istennek hála, egész egyházkerületünkben hallatja szárnycsattogásait s felébreszti az elméket és szíveket s arra indítja anyaszentegyházunk minden igaz hívét, hogy vesse kezét a szent munkára, mely az elviharzott nehéz idők ütötte sebeket begyógyítani, anyaszentegyházunk jövendőjét a vallásos hit, nemzeti közmívelődés, s a faj fentartás ujjabb meg ujjabb erősségei által biztosítani hivatott. Tulságosan igénybe kelene vennem a főtiszt. közgyűlés becses figyelmét, ha ez állításomat részletes adatokkal igazolni megkísérteném. Egy pillantás az említett Térképre, s e jelentésemnek kinyomatva közkézen forgó mellékleteire minden elfogulatlan s jó indulattal szemlélőt, meggyőzhetnek erről, s ha nem, úgy is hiába kísérteném meg azt én, erőtlen ember.

(Vége köv.)

Az erdélyi egyházkerület közgyűlése.

I. ülés

(nov. d. e.)

November 1-én kezdődött meg egyházkerületünk közgyűlése a tagok óriási érdeklődése mellett és jelenlétében. Szász Domokos püspök megható szép imája után, melyben a mindenek urától a szeretet és egyetértés lelkét kérte a gyűlés tagjaira, br. Bánffy Dezső tartotta meg nagyhatásu, eszmékben gazdag megnyitó beszédét, melyet lapunk fő helyén egész terjedelmében közlünk.

Az elnök beszédének bevégzése után izgatottan ugrott fel helyéről Bartha Miklós s az elnök engedélyét a szólásra megnyervén, a következő, szokatlan tartalmu s egyes kifejezéseivel a gyűlés összes higgadtabb gondolkodásu tagjait meglepő beszédet tartotta:

A Mélt. Elnök ur kegyes volt a tisztelt egyházkerületi közgyűlést üdvözölni.

Nekem semmi jogom, felhatalmazásom nincsen arra, hogy az igen tisztelt egyházkerületi közgyűlés nevében a legcsekélyebb választ is adjam. Azonban voltak a megnyitó beszédben, melyről tudjuk jól, hogy teljtartalmulag jegyzőkönyvre szokás venni, oly kifejezések, melyeket én részemről el nem hallgathatok. A mélt. elnök ur helyesnek és szükségesnek vélte az egyházkerületben felmerült kérdések nyilvános tárgyalása ellen az elnöki székéből szót emelni és itt különösen a sajtószabadságnak tulságos mérvben való felhasználását hangoztatta. Én itt e teremben kétségkívül az erdélyi ref. anyaszentegyház egyik képviselője vagyok és semmi egyéb. De miután a mélt.

tóságos elnök ur nem arról beszélt elnöki megnyitójában, a mi e teremben történt, hanem arról, a mi a terem falain kívül történt és én e terem falain kívül hírlapíró is vagyok s hírlapíró jogommal saját lelkiismeretem szerint tisztességesen, a személyes tekintetek teljes megóvása mellett egész mértékben, nézetem szerint tárgyilagosan éltem is, ennél fogva vádat a magam részére, vagy azok részére, a kik velem együtt küzdöttek egy bizonyos egyházi kérdésben a nyár folyamában, el nem fogadhatok.

De beszélt a mélt. elnök ur «sértett hiúság»-ról és «érdek kielégítés»-ről s közvetlen akkor használta e kifejezéseket, midőn a hírlapírodalom szerinte talán tulságos nyilvánosságát igyekezett megróni, a mennyiben e kifejezés: «érdek kielégítés» és «sértett hiúság» az én személyemre vonatkoznék, figyelmeztetnem kell a mélt. elnök urat (Zaj! Ohó! Halljuk!)

Elnök: Méltóztassanak a szónokot kihallgatni!

Bartha Miklós: figyelmeztetnem kell (Zugás.) a mélt. elnök urat, hogy minden parlamentáris formák között. az elnöki szék arra való, hogy ott fegyelem, rend tartassék, nem pedig arra, hogy oknélküli vádak előlegeztessenek; nem pedig arra való, hogy személyesen bántalmazzassanak azok, a kik az elnök urral talán nincsenek egy véleményen. Ezt kívántam elmondani a saját lelkiismeretem megnyugtására!

E beszédre Br. Bánffy Dezső elnök a következő, általános tetszéssel találkozó választ adta:

Méltóztassék megengedni, ha kijelentem, hogy egyáltalában nem érzem magamat a felszólalás által érintve. Én elnöki megnyitómiban elmondottam azt, a mit elmondani jónak és szükségesnek láttam s a mit nézetem szerint elmondottam, azt nem mondtam, mint pozitív, habár tehettem volna, hanem kérdéseket tettem fel akkép, vajon jól van-e minden, úgy a mint van?

A mit az elnöki székűl elmondtam, az saját nézetem és nem irányul azokra, kik a szőnyegen levő kérdéseket más módon akarják tárgyalni. Lehetnek másképen gondolkozók, olyanok, kik azt vélik, hogy célszerűbb volna más modorban tárgyalni. Nem volt célzatosan a felszólaló urra irányítva, a mi abból látszik, hogy «intra et extra muros» kifejezést használtam és nem akarom sem őt, sem mást megbántani.

A mit az elnök elmond, azt elmondja, mint magáét, jegyzőkönyvre megy, mint magáé; bár lehet, hogy a közgyűlés egyetlen tagja sem helyesli, de azért ott van.

Sajnos, nem első eset, hogy ez egyházkerület terében az elnöki székűl elmondottak vitatkozás tárgyává tétetnek, a mint történt ez mult évi közgyűlésünk rendjén is.

Őszintén szólva a történetek után úgy érzem, arra leszek kényszerítve én, ki köteles vagyok az elnöki székben ülni, hogy elnöki megnyitómát egy rövid kifejezésre szorítsam, arra, hogy «a gyűlést ezennel megnyitom.» Ha jövőre az elnöki székben fogok ülni, talán úgy fogok eljárni: de nem tartom óhajtanónak az általam óhajtott béke s a megnyitómiban hangoztatott s talán el is érhető barátságos megoldás érdekében, hogy már az elnöki megnyitó, támadás tárgyává tétessék.

Azért igen kérem a t. közgyűlést, méltóztassék a kérdést befejezettnek tekinteni. Én semmi esetre sem

akartam sérteni a felszólaló urat, se mást; nem vádoltam senkit, nem védtem senkit, s ha a felszólaló úr meghallgatta volna figyelemmel, vagy esetleg elolvassa figyelemmel megnyitó beszédemet, látni fogja, hogy én csak aggályomnak adtam kifejezést, de a feladat megoldását várom a közgyűlés tapintatától, higgadságától.

A tagok névsora felolvastatván s a közgyűlés határozatképessége kitünvén, Szász Béla előadó igazgatótanácsos előterjeszti az Igazgató-Tanács véleményét a sepsiszentgyörgyi collegium államilag kinevezett két új tanárának, Csősz Jánosnak és dr. Székely Bendeguznak közgyűlési tagként való igazolása iránt. Az előterjesztés elfogadtatván, a meghívók elküldése elrendeltetik.

Több távol maradt tag igazoló levele felvastatván, elnök a gyűlés által kiküldeni szokott bizottságok tagjaira nézve megteszi kijelölését, melyet a gyűlés egyhangulag elfogad.

Menyhárt András udvarhelyi esperes; Darvai Lajos udvarhelyi, Viski Pál szilágyoszolnoki, Zágoni Pál sepsi, Herepei Gergely kolozsvári főjegyzők az esküt leteszik.

A tárgysorozati javaslat felolvastatván, elnök kijelenti, hogy az elfogadtatik, megjegyezvén, hogy a választások esetről-esetre fognak kitézteni.

Bethlen Gábor. Azt hiszem, annyi fontos tárgy van, hogy méltányosok volnánk az egyházmegyék iránt, ha méltóztatnának kimondani, hogy a gondnokok választása még ma délután vagy holnap megejtessék.

Elnök. Az én tiszteletteljes kérésem az volt, hogy méltóztassanak határozni a tárgysorozat megállapítása felett, azután külön beszélhetünk a választások elrendeléséről. A mint méltóztatnak tudni, a választásokat az ülés keretén kívül eszközöljük s a 13. pontban gondoskodva van, hogy azok megállapításáról gondoskodjunk, még minden esetre a mai nap folyamán. Méltóztassanak elfogadni az Ig. Tan. javaslatát. (Elfogadtatik.)

Most következett főt. püspök aa. évi jelentésének felolvasása. Az odaadó figyelemmel hallgatott jelentést egész terjedelmében olvashatják olvasóink. A gyűlés jegyzőkönyvileg fejezte ki hálás köszönetét püspök aának fáradhatlan és nagyszerű munkásságáért s örömmel vette tudomásul a jelentésben előadott s egyházunk folytonos nagymérvű előhaladását jelző eseményeket.

Az Ig. Tanács évi működéséről szóló jelentése ki lévén nyomtatva, felolvasása mellőztetik. Kiadatik az illető bizottságnak, mely jelentését a gyűlés folyamán befogja terjeszteni.

Parádi Kálmán, tanügyi előadó felolvassa az Ig. Tanács jelentését a zilahi, sepsiszentgyörgyi és szászvárosi főgimnáziumok állami segélyezése ügyét illetőleg. A közgyűlés öröndetes tudomásul vette az ügyek valóban kedvező elintézését.

Ugyancsak a tanügyi előadó felolvassa az egyházkerület iskoláinak mult tanévi állapotáról szóló jelentését. A kiváló szakavatottsággal és széles látókörrel tanuskodó jelentés tudomásul vétetvén, előadónak érte és kifejtett működéséért köszönet és elismerés nyilvánittatik.

Hegedűs István kéri az egyházkerületi közgyűlést, hogy tekintve a tanügyi előadó által a görög nyelvnek az iskolából való kihagyására vonatkozólag előadott szubjektív nézetet, bizná meg az egyházkerület tanári

értekezletét, hogy konzultative erről tanácskozzék. Azonban a gyűlés ez indítvány felett napirendre tér.

Elnök jelzi, hogy a gyűlés eloszlátása előtt a választások sorozatát kell megállapítani. Ez eddig elnöki jog lévén, talán ma is jogkörébe tartoznék a választások sorozatának a megállapítása, bárha nem vonja kétségbe, hogy a tiszt. közgyűlés a sorrend tekintetében határozni hivatott. Az ő nézete az, hogy a választások elrendelése iránt ne most, hanem később határozzunk.

Bethlen Gábor: Az én indítványom arra szól, hogy azon testületek, melyek nincsenek képviselve egy közgyűlésen, azok is képviselve legyenek, mert más különben azon testületek ki vannak rekesztve a közös tárgyalásokból. A méltányosság is úgy hozza magával, hogy midőn ily fontos kérdések vannak napi renden, ezekben minden egy ház m e g y e képviselve legyen. Azért kérem méltóságodat, méltóztassék ezen kérdést szavazásra bocsátani.

Elnök: Igazán nem tudom, mire magyarázom azt, hogy az elnök mind egyre rendre utasítatik. Az eddigi gyakorlat szerint a sorrendre nézve az elnök tett proposíciót s ez bizonyos joggá vált, de mondtam azt is, hogy a közgyűlés egyebet is határozhat. Én azonban proposíciomat kifejtettem, miszerint a tiszt. közgyűlés ne méltóztassék a mai nap a választások kitűzése iránt intézkedni. Ha azonban a tiszt. közgyűlés a tanácskozások rendén másként fog határozni, ennek értelmében fogunk eljárni.

Réthy Lajos szerint a két proposíció egymással összeegyeztethető oly formán, hogy egyedül a gondnokokra nézve tartassék meg ma a választás. Kéri az elnököt, hogy a tárgyalás nyugodt lefolyása és a kedélyek fel nem izgatása érdekében fogadja el a gróf Bethlen Gábor indítványát.

Nagy László: A joggyakorlat szempontjából nem fogadom el a főgondnok ur ő méltóságának ajánlatát, mert igen jól tudom, hogy nagyon sokan csak ezután érkeznek még meg. A megszerzett jogokat nem akarom konfiskálni az ezután megszerzhető jogokért.

Dr. Kovács Ödön, Csató János, gr. Bethlen Bálint és Sándor József jelentéktelen s részben visszatetszést keltő beszédek után a gyűlési tagok nagy többsége nem fogadván el gr. Bethlen Gábor indítványát, a választások iránt később fog intézkedni.

II. ülés

(nov. 2. d. e.)

A gyűlés megnyitása után a múlt ülés jegyzőkönyve felolvasatván, hitelesítették. Kisebb fontosságú elnöki bejelentések után Szász Gerő közjegyző előterjeszti a felavatásra jelentkező új lelkészek névsorát, mely is a következő:

Szász Márton (Páva), Simon Imre (Cserefalva), Bartha Antal (Csucs-Koppánd), Gáspár János (Buzs), Kecskeméthy Kálmán (Deésháza), Csák Aladár (Peér), Csák Emil (Ilosva), Baló Bálint (Detrehem), Kovács Albert (Bölon), Bajkó György (Betfalva), Szócs Ákos (Jedd), Tóth László (Nyárad-Karácsonfalva), Benedek Károly (Alvinc), Kovács Sándor (Olasztelek), Szócs Gerő (Kovácsna), Rákosi József (Mikeszásza), Bójthe Géza (Szermerja), Kiss Ferenc (Geges).

Közgyűlés elhatározza az ifjú lelkészek ünnepélyes kibocsátását, melyet megelőzőleg Szász Domokos püspök intézett megszívlelendő tanácsokkal teljes és igazi apostoli szellemtől sugalt szép beszédet hozzájuk. A közgyűlés tagjai ezután, élükön br. Bánffy Dezső főgondnokkal templomba vonultak, hol az egész ünnepély a legfelemelőbb hangulatban s a legszebb sikerrel folyt le. Fénypontját a püspöki felavató beszéd képezte.

III. ülés

(nov. 3. d. e.)

A jegyzőkönyv hitelesítése után elnök bejelenti, hogy 16 tag aláírásával kérés adatott be az iránt, hogy a milliós lombard kölcsön ügye zárt ülésben tárgyalassék. Bartha Miklós, Gyarmathy Zsigmond, Réthy Lajos, Sándor József, Szász Béla, Váró Ferenc, Kovács Ödön, Lázár Mihály, br. Kemény Domokos felszólalása után elnök a zárt ülést el is rendeli. Ennek folyamán aztán az Ig. Tanács előterjesztéséhez hozzá szóltak: Sárkány Lajos előadó, Zeyk József, gr. Bethlen Gábor, Gyarmathy Zsigmond, gr. Bethlen Bálint és Hegedüs István. Az idő előrehaladottsága miatt a tárgyalás folytatása délutánra halasztatván, az újból megnyílt nyilvános ülésen több választás rendeltetik el.

IV—VI. ülés

(nov. 3. d. nov. 4. d. e. és d. u.)

Ez ülések folyamán, a nyilvánosság kizárásával tovább tárgyalatván a milliós kölcsön ügye, arról csupán annyit irhatunk, hogy ez ülésekben szót emeltek Ugron János, Kolozsvári Sándor, gr. Bethlen Géza, Kovács Albert, gr. Kuun Géza, Bartha Miklós, Szász Domokos püspök, Réthy Lajos, Szász Károly püspök, Dósa Dénes, Horváth Gyula.

Az üléseket megnyitó s bezáró rövid nyílt üléseken csupán választások eredménye jelentetett be s új választások rendeltettek el. Így megválasztottak a lejárt mandátumu igazgató tanácsosok helyébe és az időközben megüresedett helyekre, a beadott 198 szavazatból Székely János 194, dr. Vályi Gábor 144, gr. Bethlen Géza 142, Bihari Sándor 138, Bartha Lajos 136 szavazattal hat évre, dr. Szász Béla 132 szavazattal három évre; egyházkerületi számvevővé dr. Sárkány Lajos; a tanárjelölő bizottságban dr. Szabó Károly halála által megüresedett helyre dr. Hegedüs István; kolozskalotai ehm. főgondnokká Gyarmathy Zsigmond; a fogarasi egyház főgondnokává Horváth Gyula; külkülli ehm. főgondnokká Kabós Ferenc; n.-enyedi ehm. főgondnokká gr. Bánffy György, kolozsvári ehm. algonokká Sárkány Ferenc.

VII. ülés

(nov. 5. d. e.)

A jegyzőkönyv hitelesítése után a szavazatszedő bizottság jelenti, hogy közfőtörvényszéki bírakká a gondnokok közül Sárkány Ferencz, Nagy Sámuel és dr. Kolozsvári Sándor; az esperesek közül Rákosi Lajos, Dézi Gyula és Menyhárt András; a tanárok közül Geréb Márton, Bihari Sándor és Váró Ferenc választottak meg, a szászvárosi Kuun-kollégium algonokának pedig Lészay László.

A tanárjelölő bizottság jelenti, hogy a sepsi-szent-

györgyi klaszsz. fil. tanszékre Várkonyi Endre és Vozáry Gyula, ugyanott a magyar-latin tanszékre dr. Farnos Dezső, Vozáry Gyula és dr. Hantz Jenő; a szászvárosi történelem-latin tanszékre pedig Jánosi Gábor jelöltetett.

Ezután a milliós kölcsön tárgyalásának folytatása végett az ülés zárttá alakulván, abban Sándor József, Szabó Sámuel és Benkő Lajos emeltek szót, mely után többé senki sem kívánván szólni, a szavazás megejtése céljából az ülés újra nyitottá lesz.

A közgyűlés aztán a tanácskozáskor folyamán beadott határozati javaslatok fölött akként döntött, hogy először is gr. Bethlen Bálint halasztási indítványát kézfelemeléssel csaknem egyhangulag elvetette, majd pedig névszerinti szavazás útján, 133 szavazattal 57 ellenében elfogadta Zeyk Józsefnek az Ig. Tanács előterjesztését helyeslő következő javaslatát:

Egyházkerületi közgyűlésünk az állandó Ig. Tanács indokolt javaslatát, tüzetes megvitatás után, az abban irt feltételek alatt egész terjedelmében helyesli és magáévá teszi s e szerint a kért jóváhagyást megadja, ugyanekkor az állandó Ig.-Tanácsnak ez ügyben tanusított áldozatkész buzgalmaért elismerést szavaz.

Elfogadására szavaztak: Bakcsi Sándor, Bartha Lajos, Bartha Zsigmond, Bánffy Ernő br., Bánffy Zoltán br., Bedőházi János, Benedek Sámuel, Benkő Lajos, Bethlen Géza gr., Bihari Sándor, Biró András, Bod Sándor, Bodor Antal, Bodor Géza, Bodor Tivadar, Bodor Zsigmond, Borbáth Pál, Borosnyai L. Béla, Both István dr., Botka Károly, Császár Bálint, Csiki Károly, Csósz János, Darvai Lajos, Deák József, Dézsi Gyula, Domján István, Domokos Antal, Dul László, Elekes Károly, Elekes Viktor dr., Éltető Albert, Ercse Miklós, Fehérvári Károly, Fogarasi Albert, Földes György, Gál Gyula, Gidófalvy István, Gombás József, Gönci János, Gyarmathy Miklós, Gyarmathy Zsigmond, Gyárfás Albert, Hegedüs István dr., Hegyi Sándor, Henter Pál, Herepei Károly, Horváth József, Illyés Lajos, Jánó Albert, Kádár Domokos, Kemény Domokos br., Kemény György br., Kemény Kálmán br., Kelecsényi Károly, Kelemen János, Kerekes József, Keresztes Ede, Kincs Gyula, Kiss Albert, Kiss

Károly, Kiss Mózes, Kolozsváry Sándor dr., Koncz József, Koós Ferenc, Kovács Dániel, Kovács Elek, Kőpataky Gyula, Lakatos Sámuel, Lázár István, Lénárt József, Lészay Gyula, Lészay Ferenc, Lőrincy György, Málik József, Márkus János, Menyhárt András, Mezei Ödön dr., Mihálc Elek, Molnár Albert, Muzsnai Károly, Muzsnai Pál, Nagy Benedek, Nagy Domokos, Nagy Lajos (esp.), Nagy László, Nagy Sándor, Nagy Sámuel, Nagy József, Papp István, Parády Kálmán, Pál Károly, Pánczél Károly, Pergő Márton, Petri Mór, Péter Antal, Péter Károly, Ravasz János, Rákosi Lajos, Révay Pál, Sárkány Ferenc, Sárkány Lajos dr., Simó Lajos, Somkerek Miklós, Somogyi Jenő, Szabó Pál, Szakács Mózes, Szarvady Pál, Szász Béla dr., Szász Domokos, Szász Gerő, Szász Károly (püsp.), Szász Károly, Szász Károly ifj. dr., Székely János, Székely Sámuel, Szilágyi Gyula, Teleki Domokos gr., Ujvári József, Ujvárosi József, Wass Béla gr., Vas Tamás, Vályi Gábor dr., Vályi Gyula dr., Váró Ferenc, Veress Sándor, Vince Ödön, Viski Pál, Zayzon Mihály, Zágonyi Pál, Zeyk Gábor, Zeyk József, Zoltáni Elek.

Ellene szavaztak: Balogh Károly, Barcsay Béla, Bartha Miklós, Bartalus János, Bánffy Jenő br., Benedek Dénes, Benke István, Bethlen Bálint gr., Csató János, Cseruátoni Gyula, Csia György, Csiszér Gábor, Deák Gerő, Dósa Dénes, Fehérvári Jenő, Gáspár János, Győrffy Lajos br., Győrffy Pál br., Hegedüs János, Hegedüs Lajos, Horváth Gyula, Incédy Sámuel, Jancsó Lajos, Kovács Albert, Kovács Gyula, Kovács Károly, Kovács Ödön, Kuun Géza gr., Kuun István gr., Kuun Kocsárd gr., Lázár Mihály, László Ignác, Makkai Domokos, Mihály Pál, Nagy Lajos (tan.), Pogány György, Pogány Károly, Réthy Lajos, Sándor János p., Sándor János t., Sándor József, Sebesi Ákos, Simon Ferenc, Sombory Lajos, Somogyi István, Szabó Sámuel, Szilágyi Farkas, Sylvester Domokos, Tóth Zsigmond, Török István, Ugron János, Valler József, Wesselényi Miklós br., Vitus Lajos, Zeyk Dániel, Zeyk Kálmán, Zeyk Károly.

E szavazás által egyszersmind elesett úgy a gr. Bethlen Gábor, mint a Bartalus János javaslata.

(Folyt. következik.)

TÁRCA.

Károlyi Gáspár volt-e Radics Gáspár és Radics volt-e Károlyi?

Az 1569. évi nagyváradi disputáción Radics Gáspár gönci plebánus két ízben beszélt a fejedelem, János Zsigmond előtt.¹⁾ Minthogy pedig Károlyi Gáspár szintén ez időben volt gönci pap: egyháztörténelmi műveink, támaszkodva a disputáció naplójára, tényül fogadták el a Radics Gáspár gönci plebánusságát is; minek folytán közkeletivé vált a feltevés, hogy Göncnek két papja volt ez időben, u. m.: Károlyi Gáspár és Radics Gáspár. Legközelebb azonban, midőn a Károlyi-ünnepély alkalmából Károlyi Gáspár élete behatóbb kutatás alá került, több oldalról nyert kifejezést az a

¹⁾ Nagy L. és Simén D. «A nagyváradi disputáció.» 46—48 es 130. ll.

vélekedés is, hogy a Radics Gáspárnak nevezett nagy-váradi disputáló aligha nem Károlyi Gáspár volt; mely esetben míg Radics gönci plebánussága és n.-váradi szereplése kétséssé válik, egy másik kérdés keletkezik, az nevezetesen, hogy nem lehetett-e Károlyi Gáspárnak voltaképpen Radics a neve?

E kettős kérdés tagadhatatlanul fontos úgy általában, mint Károlyi Gáspárra és az ő életével foglalkozókra nézve. Keressünk hát rája feleletet részint a tények egybevetése, részint következtetések útján.

1. Az első kérdést illetőleg, hogy t. i. Károlyi Gáspár volt-e az a gönci plebánus, a ki a n.-váradi disputáción beszélt vagy pedig Radics Gáspár, mindenek előtt a forrás értékű történelmi művek adhatnak felvilágosítást. Ilyenek: az unitáriusok naplója, az idézett «nagy-váradi disputáció» és Lampe-Ember «Historia Ecclesiae Reformatae in Hung. et

Transylvania» c. műve. A napló Radicz és Radiczit Gáspárról beszél; ezzel szemben Lampe-Embernél a nagy-várad «Sententia Catholica»-t aláíró hatvan háromságvédő közt a Radics neve elő nem fordul, a Károlyi G.-é pedig ott áll a negyedik helyen így: «Gaspar Carolius, P. E. Geontziensium et Senior in Valle Cassoviensi.»

A két forrás tehát határozottan ellent mond egymásnak. Ugyde, ha a napló szerint Radics beszél a tiszáninneniek, tehát a háromságvédők nevében: miért nincs a neve a «Sententia»-t aláírók között? Ha Radics is más és Károlyi is más és ha Radics oszlopember-féle a háromságvédők táborában: akkor alá kellett írnia a «Sententia Catholica»-nak! És ha nem irt, akkor az következniek jőzónon, hogy vagy az unitáriusokhoz pártolt vagy a disputáció hatodik napján, tehát aláírás nélkül távozott. Az előbbi azonban meg nem állhat, mert ily hódítást a napló nem hallgatna el; az utóbbi meg lehetetlennek tűnik fel, ha látjuk, hogy a tiszáninneniek még ott voltak és aláírtak és lehetetlennek akkor is, ha meggondoljuk, hogy oly távolságra, mint a minő N.-Váradot Gönc-től elválasztja, oly politikai és utazási viszonyok közt, mint akkor voltak, társaságban mégis csak bátorosabb, jutányosabb és kellemesebb volt az utazás, mint magánosan! E szembeállítás és következtetés tehát nem kedvező Radicsra.

2. Nézzük meg Radicsot a tiszáninneniekhez és a disputációhoz való viszonyában. Amaz jobbára esperesekből áll, mint Károlyi Gáspár, Hevesi Mihály miskolci és Hellopeus Bálint egervölgyi esperes; emez a fejedelemből, udvarából és általában a két fél jeleseiből. No, már ha ily helyzetben elé áll, a mint hogy elé is állt a tiszáninneniek közül egy szónok, a ki az egész érdekelttség nevében szól, a ki tehát a többieket is reprezentálja, föltámad a kérdés: nem sérelem leendett-e ugy a tiszáninneniekre, mint a fejedeleme nézve, ha ezt a tisztet egy közönséges plebánus teljesíti, noha közöttük esperesek, sőt oly erős és tekintélyes fők vannak, mint Károlyi Gáspár és Hellopeus Bálint?! Ily tapintatlanságot, ily tiszteletlenséget, ily önmegalázást lehetetlen feltenni e férfiakról! A napló Radicsának, a kinek a háta megett esperesek is állanak, magának is esperesnek és nem egyszerű plebánusnak kellett lennie! Radics pedig nem volt esperes és így e szempontból is kétes a szereplése.

3. És kétes a létezése is. Ha Göncnek két papja volt 1569-ben, az egyik esperes, a másik plebánus és ha az esperes elment a disputációra, mi értelme lett volna annak, hogy a plebánus is vele menjen akár a zsinatolás, akár a gönci egyház gondozása tekintetében? Ha Gönc 1575-ben harangot öntet és ráönteti a Károlyi Gáspár nevét, miért nem önteti rá a Radicsét is? Talán mert meghalt vagy eltávozott? Sem egyiket, sem másikat nem kellett tennie, mert Gönc csak 1585-ben állított be második papot az öregségre hajló Károlyi mellé Huszthi Imre személyében.²⁾

4. Ámde a Radicsnak nevezett gönci plebánus nagyvárad beszédje is sokat mond a kérdés tisztázására nézve. A napló szerint ugyanis Radics ezt mondja: «Ott a felföldön mi közöttünk és az egri Lukács közt ezenről vetélkedés támadott vala, Kassán disputáltunk, árbitereket választottunk és kevés beszéddel szólottunk, Istennek ígéjéből ítélet tettünk és minden tévelygésit meghamisítottuk.» stb. E

²⁾ L. Füzy János: «A gönci ev. ref. egyház története». Sárospataki Lapok, 1884. évf.

beszédéből világos, hogy a ki ezt mondotta, jelen volt Kassán 1568-ban és disputált Egri Lukácsal. Az ott jelenvoltak névsorában pedig sem Radics, sem Radicz, sem Radiczit nincsen,³⁾ hanem Caspar Carolinus igen is ott van.

Igy szembesítve ez adatokat, különösnek, sőt érthetetlennek tűnik fel, hogy az a gönci plebánus, a kit a napló Radicz-nak nevez, a ki Kassán Egri Lukács, N.-Váradon az unitáriusok ellen harcol, mindig elpárolog akkor, mikor saját pártja a disputációk eredményeül hitvallást szerkeszt és sem a n.-várad, sem a kassai «Confessio»-t alá nem írja; míg az ez idő szerint való s minden kétségen kívül álló gönci pap, Károlyi Gáspár emitt is, amott is jelen van és a «Confessio»-kat aláírja! Ez a Radics Gáspár így egy «kőd előttem, köd utánam»-féle alak; lehet mesealak vagy költészeti hős, de történeti szereplő nem.

5. Pedig a naplóírók nem tévedhettek a személyre nézve. Bizonyítják a naplónak Radics-ra vonatkozó marginális beszúrásai. Radics második beszédét, ugyanis, ezzel az oldaljegyzettel fűszerezik «Mélius Péter nem nyughaték az jámbor Lukács uramtól. Annakutánna eze k annyira disputálának és itélének, hogy szinte Szádvár vala a konkluzió.» Majd nyomban, a mint Radics beszédére a fejedelem után Békes Gáspár ezt mondja: «értem, mit kívántok, hogy ti magatok mind peresek, mind bírák lennétek», az oldaljegyzetben ez áll: «Mint Kassán, hogy szegény E. Lukácsot Szádvárba bedisputáltanak etc.»

Nyilván való e jegyzetekből, hogy az unitárius napló jegyzetezői a gönci plebánusra. E. Lukács esete miatt haragszanak. Az a gönci plebánus pedig, a ki az E. Lukács elleni mozgalmat indította, vezette s annak a gönci zsinattól kezdve a kassaii éltető lelke volt, kétségen kívül Károlyi Gáspár volt.⁴⁾

6. Végül a Radicsnak nevezett gönci plebánus első beszédje nemcsak gondolatmenetében, hanem egyes kifejezéseiben is összevág Károlyinak a szikszói zsinat alkalmából Svendi Lázárhoz írt levelével.⁵⁾ Egyik, mint másik a jó fejedelmeknek az anyaszentegyház iránt való kötelességeit fejtegeti; alkalmazott példaképei az egyikben ezek: «Dávid, Józsafát, Józsiát», a másikban: «Dávid, Jónathán, Józsafát, Ezékiát, Józsiát.» Egyikben árbiterek, ítélobírák kinevezését kéri János Zsigmondtól; a másikban így ír: «a Nagyságod személyében legyen jelen ott, t. i. a szikszói zsinaton, valaki a magyar főurak közül, ki legyen bizonyosága minden mi tetteinknek és végzéseinknek és tekintélyével az engedetleneket is fékezze meg.» Általában elmondhatni, hogy egyik ugy hasonlít a másikhoz, mint egy tojás a másikhoz.

Igy hát Radics feje a Károlyi feje, Radics nyelve a Károlyi nyelve, Radics tettei a Károlyi tettei. Már pedig két emberi fő elmejárása egy és ugyanazon dologban sem halad egy nyomon; két nyelv nem beszélhet egy és ugyanazon kifejezésekkel: két személy nem fér bele egy személynek lényébe és tetteibe. A n.-várad disputáció naplója szerint való Radics feje, nyelve, egész lénye a Károlyi Gáspáré, így hát személye is a Károlyi Gáspáré.

³⁾ L. Lampe-Ember i. m. 214. l.

⁴⁾ L. Lampe-Ember i. m. és Kiss Á. «Károlyi G. küzdelme E. Lukács ellen» a Károlyi-Emlékkönyvben.

⁵⁾ V. ö. a Napló 46–48. lapjait Kiss Á. «A XVI. században tartott ev. ref. zsinatok» c. műve 622–624. lapjaival.

De miért nevezi a napló Károlyit Radic-nak, meg Radicit-nak? Igaz okon-e vagy célzatosságból, talán gunyból és boszúságból? Azt hisszük, hogy itt mindkét patak egy forrásból ered, t. i. abból, hogy Károlyi Gáspárnak Radics neve is volt.

A napló, ugyanis, unitárius munka, tehát pártmű s mint ilyen, egyébként való történelmi hitele mellett, ki-domborodnak a pártállás összes jellemvonásai; marginális pótlásai bárkit meggyőzhetnek, hogy sajtó alá rendezői a guny és boszantás fegyvereit is használták ellenfeleik ellen. E fegyvereket főleg két háromságvédő felé villogtatták, Tordai Ádám és Károlyi, szerintök Radics Gáspár felé. A napló 62-ik lapján ez áll: «Mikor Dávid Ferenc ezeket mondaná és feleletit még elnem végezte volna, Tordai Ádámnak, a vásárhelyi mesternek felforra csuprocskája és megmutatván kurta elmeckéjét, belé vága és fecsegésével és csacsogásával megháborítá a disputációt és közbe szakasztá, melyekért szép nevet nyere, hogy monstrumnak nevezék.» A 67-ik lapon meg ez a jegyzet áll a Tordai beszédje mellett: «Hogy nem hagyhatja a Büllérné a szitalást etc.»

Efajta jegyzetekkel fűszerezik a napló kiadói a Károlyi Gáspár beszédét is. A fentebb már említett jegyzetet még ezzel toldják meg: «Mégvayon szalonnájok, de az isten megkeresi rajtok. Menjenek immár Szádvárába és süssenek pecsenyét benne etc.» E gúny és boszantás elé Méliusz és különösen Károlyi ellen irányul, azért, mert a szikszói zsinaton Méliusz is harcolt Egri Lukács ellen, Károlyit pedig főfő okozónak tartják abban, hogy Egri Kássán elítélték, mely ítélet alapján Svendi őt Szádváron bebörtönözte. Nyilvánvaló tehát, hogy az unitáriusok, főleg a napló sajtó alá rendezői nagyon ki voltak keseredve Károlyi ellen Egri Lukácsért és az unitárius áramlatnak a felföldön való elfojtásaért.

(Vége köv.)

Novák Lajos,
ref. lelkész.

Különfélek.

== **Egyházkerületi közgyűlésünk** folyamatban van. A mióta képviseleti alapon állunk, soha még ennyi képviselő nem jelent meg, még a püspök-választáskor sem. Az Ig. Tanácsosok választásakor kétszáz szavazat adatott be és bár azután e szám valamivel csökkent, de az érdeklődés egyáltalában nem. A nagyérdékű és fontos tárgyalásokat a zsfolt teremben élénk figyelemmel kísérik és az elnöki csengettyűnek is olykor dolga. Egyházi közéletünknek sok kitünősége emeli a közgyűlés díszét, fényét. Egy gr. Kuun Kocsárd, gr. Kuun Géza, Zeyk József, Szász Károly dunamelléki püspök, és annyi sok jeles a főrangú és birtokos osztályból folytonos tárgyai az általános tiszteletnek és meggyőző képét tárják fel, hogy egyházkerületi közgyűlésünk reprezentálja az erdélyrészi magyarság zömét és önkénytelenül támad fel szívünkben az az óhaj: vajha, ez érdeklődés mindenkorra megmaradna, hogy vállvetve munkálhassunk «pro Deo et Patria.»

== **Lelkészválasztás.** Az alvinci ev. ref. egyházközség okt. hó 26-án d. e. tartotta meg a lelkészválasztást. Az összes jelöltek közül egyhangulag és nagy lelkesedéssel a Bethlen-főiskola tettbugó és szeretett szeniora, tiszt. B e n e

d e k Károly választatott meg. Istennek megsegítő kegyelme soha el ne hagyja nemes hivatásában, hogy mindenha igaz harciosa lehessen az igaz ügynek.

== **A legméltóbb s legkellemesebb kötelességet** teljesítem, midőn két fenkölt lelkületű s vallásos érzelmű főrangú hölgyről, az egyházi élet mozzanatát hiven képviselő, ezen becses lap hasábjain megemlékezem. Az egyik b. e. B é l d i I s v á n n é szül. hidvégi Nemes Franciska grófnő; a másik méltóságos gróf Nemes Jánosné szül. bethleni Bethlen Polixéna grófnő, a kik hidvégi ref. egyházunk iránti érdeklődésüknek s vallásos buzgalmuknak oly szép jeleit tüntették föl. Az elől említett grófnő volt az, a ki különben is szép templomunkat egy sajátkezűleg művészileg himzett értékes urasztali takaróval s a Nemes-grófnők családi székét, egy a női munka remek példányát s a B é l d i és gróf Nemes-családok ciméret feltüntető szőnyeggel ajándékozta meg életében; folyó évi januárban bekövetkezett végnapjaiban pedig végrendeletileg egyházunk részére 500 frt alapítvánnyal koronázta meg addigi buzgóságát. Fájdalom, csak sirhalmára tehetjük s tehetjük kegyeletes elismerésünk koszoruját! A másik mélyen tisztelt grófnő, hiven a Bethlen névhez, mintegy folytatva a Bethlen Katák és Zsófiák sorát, mély vallásos érzületével, az isten szolgálói iránti kegyességével s az ur háza iránti szerelmével nem mulaszt el egy alkalmat is, melyen a szegények, iskolai növendékek iránt ki-mutathassa jótékonyosságát, a templomnak buzgó látogatója s a közelebről hozzánk is beharapódzott kalmár szellemmel szemben az örökkévaló eszményinek nemtője, védangyala. Ő az, ki tényeivel bizonyítja, hogy csak az a hit valódi, a mely a szeretet által munkás! Alig pár éve templomunkat egy értékes urasztali pohárral ajándékozta meg; ez előtt pedig pár nappal egy saját kezével, fáradhatlan kitartással készített értékes szószék-takaróval díszítette föl, melyen ezen aranyszavak: «Uram! mily nagy a te kegyelmed mi hozzánk» vannak nehéz aranyfonallal felvarrva. A kegyes, buzgó alapító született Nemes Franciska grófnő emléke fölött hidvégi ref. egyházunk örök kegyelete fog virasztani; az igaz vallásosság s az eszményi örök szép és jó iránt a Bethlenek ősi érényeivel tündöklő bethleni Bethlen Polixéna grófnő gróf Nemes Jánosné irányában pedig egyházam s magam nevében midőn a hálás tisztelet és köszönet hódolatát nyilvánítani szent kötelességnek tartom, egyszersmind buzgón imádkozom, hogy a gondviselés ura örökösök a nemes grófnő s mélyen tisztelt családja fölött! Hidvég, október 28. 1890. Nagy Sándor hidvégi ref. lelkész.

== **Nyilvános számadás és köszönet.** A körösbányai ev. ref. egyház által október 12-én, a templomszentelés alkalmával, rendezett táncmulatságon felülfizettek: Fő-tiszteletű Szász Domokos püspök ur 10 frtot, Özv. Szokolai Zsigmondné 10 frt, Nábrácki Gyula 5 frt, Bartha Győző (Gy.-Fehérvár) 5 frt, László Ignác e. m. algondnok (Déva) 4 frt, Konya Dénes (Brád) 2 frt, Csucs Gyula 2 frt, id. Brádi Albert (Brád) 1 frt, Zomor Antal 1 frt, Bartha Lajos 1 frtot, s így a mulatság összes bevétele volt 190 frt 50 kr, a kiadás 76 frt 18 kr, marad többlet 114 frt 32 kr. Fogadják úgy a mélyen tisztelt felülfizetők, mint azok, kik mulatságunkat pártolták résztvevőséggel, legmélyebb halánk és tiszteletünk kifejezését. Körösbánya 1890. október hó 28-án. K o z m a Mihály pénztárnok, D a r v a s János gondnok.

Felelős szerkesztő és kiadó Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XX. Évfolyam.

Kolozsvárt, 1890. November 13.

46. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY ÍVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Püspöki jelentés.

(Előterjesztve az 1890-iki egyházkerületi közgyűlésen.)

(Vége.)

E helyütt, kötelességemnek tartom, néhány előzetesen tájékozó szót ejteni a főtiszt. közgyűlés zártülésében részletes előterjesztés alá kerülő milliós kölcsön ügyéről. Istennel s lelkiismeretemmel számot vettem s tiszta tudatában vagyok annak, hogy az egész ügyért, annak lehető következményeiért a felelősség teljes súlya első sorban, s mindenek felett, engemet terhel, mint kezdeményezőt. Lehet, hogy tévedek, mert tévedni emberi, de legmélyebb meggyőződésem az, hogy a kérdéses pénzügyi mivelet egyházkerületünkre nézve, emberileg szólva, minden kockázatot kizáró, nagymérvű kedvezményeket s előnyöket biztosító s így mindazok által, kik anyaszentegyházunk javát, érdekét minden mellékes tekintetektől menten szolgálni kívánják, nyugodt lelkiismerettel elfogadható. Jelzek ez uttal csupán annyit, hogy akkor, midőn a kérdéses pénzügyi mivelet tervezetét koncipiáltam, kettős cél lebegett lelkem tekintete előtt, s lebeg ma is. Egyik az, hogy szükölködő papjaink, tanítóink s egyházközségeink javára új segély-forrás nyitassék, mert a szomorú s kétségbe nem vonható tényállás az, hogyha bár az ily célokra szolgáló segély-forrásaink a közelmúlt években részint az egyházkerületi segély-alapok jelentékeny gyarapodása, részint az országos domesztika által nyújtott támogatás folytán örvendetes gyarapodást mutatnak föl, a kielégítést, a jövő érdekében okvetlen követelő szükségleteknek egész légiójával állunk szemközt, melyekre, hacsak rágondolok is, érzem, hogy szivemen nehéz keserűség nyilallik át.

Másik célom az volt, s az ma is, hogy lehetővé tétessék a főtiszt. közgyűlés múlt évi azon végzésének, mely szerint Kolozsvártt egy theol.

fakultás és paedagogium felállítandó, alapítványok szerzése, s új segély-források megnyitása által szerezni érvényt. A tárgy-sorozat rendén külön előterjesztés is meg fogja világítani a kérdés ez ágát s így csupán annak kijelentésére szoritkozom, hogy tántorithatlan hitem van anyaszentegyházunknak új meg új alkotásokat létrehozni kész és képes erejében s biztat az a remény, hogy azokon az alapokon, melyeket a kinálkozó, kedvező alkalmak fölhasználása és saját áldozatkészségünk által lassankint egybegyűjtünk s lerakunk, anyaszentegyházunknak dicső jövője fog felépülni. E dicső jövő munkásul örömmel vallom magamat s jól esik nekem, ha annak előkészítéséhez elmém gondolataival, szivem érzelmeivel s tette-készségemmel bármily parányi mértékben hozzájárulhatok.

Anyaszentegyházunk jövőjének biztosítását célzó, bár még rövid multu, de az eredmények által mindinkább igazolt intézményeink: a körlelkészségek. Felekezeti s faji érdekeinknek megannyi védbástyái ezek, s mint az igaztanácsi részletes jelentés rendén ki fog tűnni, ez évben is egyházkerületünk jelentős vidékein újabb pozíciókat biztosítottunk, úgy hogy körlelkészségeink száma immár fölemelkedett 25-re. E szám a közel jövőben még növekedni fog, s az előmunkálatok erre nézve több helytt folyamatba is indultak. Ez intézményünk tovább fejlesztése utján kilátásunk lehet arra, hogy a mai viszonyok közt teljesen tarthatatlanná vált, s részben ürességben is lévő papi állomásaink száma csökkenni, s a parányi erők egyesítése által az életképes állomások sorozata mindinkább nőni fog. Alkalmam vala ez évben is egyes körlelkészségeink területén, személyesen győződhetni meg ez intézményünk áldásos voltáról. Ez intézmény első kezdeményezésének érdeme hivatali elődömé, ki erre a kackói körlelkészség szervezése által példát mutatott. Én, nyomdokaiba lépve, igyekeztem, s

isten segedelmével, fogok igyekezni ezután is, tovább haladni. Anyaszentegyházunknak ez irányban kifejtett munkássága, konventünknek felesszámú papi állomásaink állandó fölségelése érdekében tett s fentebb jelzett legújabb intézkedései szolgáljanak cáfolatául a közelmúltban több oldalról hangoztatott azon vádnak, mely szerint az u. n. «hivatalos» egyház papjainak sorsát nem hordja szívében. Avagy, mivé is lenne Krisztus egyháza istennek szolgálói papjaink nélkül? Ha elvész a pásztor, szétszülnek a nyáj.

Egyes papjaink, tanítóink segélyezéséhez, valamint egyes egyházközségeink építkezési céljaihoz hozzájárult ez évben is az EMKE és pedig nem csak a kötött szerződésben megállapított helyeken, de azokon kívül is, mint közkezen forgó évi jelentéséből is kitünik, juttatott részünkbe segélyezéseket, bár csekélyebb arányban, mint az előző években. Önkint értendő, hogy a legparányibb adományt is, mely céljaink felé segít, hálás érzuettel fogadtunk eddig, fogadunk ezután is. Az ocean csöppelből, az áldást adó kéve kicsinyke kalászból gyűl össze, s a gyümölcs izét s illatát alig észrevehető napsugaraktól, s a leszálló harmattól nyeri. Így van ez az isten országában is.

Ezek után, hadd legyen néhány szó szentelve annak hogy a szorosabb értelemben vett püspöki kötelességekterén, mikint igyekeztem sáfárkodni. Azt, hogy az anya-szentegyházunk alkotmányunk értelmében az Ig.-Tanács vállaira nehezülő kormányzása, mily mérvű munkálkodással terhelt engem, hallgatással mellőzöm. Hálásan ismerem el, hogy e nagy felelősséggel járó feladatban főgondnok társaim, az Ig.-Tanács tagjai s az egyházkerület hivatalnokai segítettek engem, s erőtlenségemet nem csekély mérvben pótolták. A főtiszt. közgyűlés bölcsesége van hivatva arra, hogy a központi kormányzás terén végzett sáfárkodásunkról ítéletet mondjon. Püspöki szolgálattételeimet is igyekeztem tőlem telhető odaadással, lelkiismeretes buzgalommal végezni. Mult évi közgyűlésünk óta összesen tíz új templomot szenteltem föl és pedig névszerint: mult év okt. 20-án a maros-ludasit, 27-én a galgóit, f. év aug. 20-án az abrudbányait, 24-én a gyórfalvit, 31-én a kis-barcsait és piskiit, szept. 7-én a medgyesit, okt. 5-én a sz.-régenit és abafájit s 12-én a kőrösbányait. Bárha nem egyszer a szent kötelességekkel együtt járó fáradalmak közben fogyatékos erőmet lankadni érzem, azzal a főlemelő s megnyugtató tudattal tekintek azokra vissza, hogy hazámnak, s anyaszentegyházamnak javára szolgáltam, s azon kitüntető kegyesség, melylyel mindenütt elhalmozva valék, s az az élénk lendület és meleg érdeklődés, melyet szemlélhetni, a különböző vidékeken alkalmam nyílt, a legkedvesebb emlékekkel gazdagított engem, fáradalmaimért bő jutalmul szolgált. Az említettteken kívül még tizenegy új templomunk van készen s vár fölszentelésre; ha isten, életemnek kedvez, a jövő évben azokra kerül a sor. Folytak az előkészületek még több templom építésre is, s ezek közül, mint legfontosabbat, főlemlítem a brassóit.

Ennek érdekében, még a mult évben, nov. 9-én kiszállottam a hely színére, a hol ritka szép jelenésnek valék tanuja. Az egyházközség népes közgyűlése a szent ügy iránti lelkesedés hatása alatt, egyhangu határozattal mondatta ki, hogy rég óta táplált hő vágya teljesülhetéséért 800 frt

évi új adóterhet vállal magára s belenyugszik abba, hogy az, az állami adóval együttesen fiztessék. A kérdés azóta a gyakorlati kivitel küszöbéig jutott el. A pénzügyminiszter megadta az engedélyt az egyházi adónak, az állami adókkal együttes felhajtására. A Rudolf-köruton alkalmas telek vásároltatott, a templom s papi lak építésére az árlejtés ki van hirdetve, s országos segély gyűjtés is folyamatba indult, s a konvent, tekintettel az ott tenforgó felekezeti, s nemzeti nagyfontosságú érdekekre, 32 évi időtartamra 500 frt kamatjáralekot szavazott meg, s így, ha isten segít, a jövő évben ott is felépül a mi nagy erősségünk.

A nagy-enyedi theol. akadémiát hivatalos minőségben kétszer látogattam meg: jun. 24—25-én az évrázó vizsgák, aug. 28—30. napjain a papi szigorlatok alkalmával, mely utóbbiak kiváló sikerrel folytak le. Előbb jelzett látogatásom célja az is vala, hogy a tanerők szükségessé vált kiegészítése tárgyában a tanári karral bizalmasan értekezsem, s a létrejött egyhangu megállapodás folytán meg is tettem a kellő hivatalos lépéseket, melyeknek eredményeképpen a tárgysorozatban föl van véve egy előterjesztés, s akkor lesz alkalmam az ügyben bővebb nyilatkozattételre.

A püspöki hivatal ügyforgalma folyon emelkedő. A mult évi közgyűlés óta beérkezett 1985 ügydarab, melyeket, egy néhányak kivételével, mind elintéztem.

Ennek főlemlítésén kívül, szolgálók még egész egyházkerületünket érdeklő, s nagyjára örvendetes adatokkal.

Első sorban rámutatok az áldozatkész, vallásos buzgóság gyümölcseire. A Kolozsvártt felállítandó theol. fakultás és paedagogium javára kerek számban 64 ezer frt értékű az áldozat, mely összeg részint készpénzben befizettetett, részint alapító levelek, részint az Ig.-Tanácsnak bejelentett végrendekezési intézkedések által van biztosítva. Az egyes egyházmegekből s a püspöki vizsgálat alatti egyházközségekből e jelentésem mellékletében részletesen felsorolt, s különböző egyházi célokra szánt alapítványok s adományozások összege: 25,144 frt 59 kr; szorgalmi jövedelem: 20,421 frt 52 kr. Ha ezekhez hozzászámítjuk közvetlenül az Ig.-Tanácshoz a theol. fakultás és paedagogium javára már jelzett összegben felül részint befizetett, részint bejelentett hagyományok, alapítványok, s ajándékok összegét, azaz, 39,788 frt kitünik, hogy az áldozatkésztség anyaszentegyházunkban meglepő arányokban emelkedő. Egyházi építkezésekre a mult évi közgyűlés óta 176,243 frt 14 kr. fordított, 5,243 frt 14 krral több, mint az előző évben. Az építkezésekre legnagyobb összegeket fordítottak a gyulafehérvári (25,681 frt); a szil.-szolnoki (24,816 frt); a v.-hunyadi (22,659 frt); az udvarhelyi (22,526 frt); a sepsii (15,256 frt); a kolozs-kalotai (13,493 frt) és a küllői (10,262 frt) egyházmegeék. Nagymérvű az emelkedés a kepeváltási alapoknál. Ezeknek összege volt a mult évben 680,924 frt; most 735,836 frt; kerekszámban 54,000 frtnyi a gyarapodás. A bor- és magtárak értéke is nő. Most 144,834 frt. Az emelkedés kerekszámban 9,000 frt. Birtok-vásárlásra fordított: 33,535 frt 16 kr. Perselypénz-cimen befolyt 1901 frt 67 kr. Az egyházi épületek 1.274,250 frtig vannak biztosítva. A biztosított érték nőtt 146,000 frttal, a nagymérvű új építkezések folytán.

Népingási adataink a következők: 1889-ben a születettek száma 15,313; 608-al több, mint 1888-ban. A halottaké 10,863; 638-al több, mint az előző évben. A születettek száma 4,450-el haladja túl a halottakét, s ezekhez hozzászámítva még azt is, hogy egyházunk kötelekéből kiléptek 221-en, hozzánk áttértek 294-en, egyházkerületünk lélekszámának tényleges gyarapodása: 4,523.

A népiskolai viszonyokat illetőleg a következő adatok föltüntetésére szoritkozom. Tanköteles volt a múlt évben 58,258; ebből tanult: 43,636, vagyis, 2348-al több, mint az előző évben; a felekezeti iskolák száma 425.

Egyházmegyei tisztviselői karunkban történtek egyes személyi változások. Az udvarhelyi egyházmegyében nagytiszt. Solymosi István, esperes s tiszt. Dáné Mózes főjegyző lemondván, helyökbe esperessé tiszt. Menyhárt András, kecseti pap, s főjegyzővé tiszt. Darvay Lajos, muzsnai nap afiai választattak meg. A sepsii egyházmegyében, hosszas és hű szolgálata után, lemondott a főjegyzői tisztról tiszt. Nagy Sándor, hidvégi pap afia, s helyét elfoglalta Zágoni Pál, n.-borosnyói lelkész-társam. Meghalt tiszt. Surányi Gyula sz.-szolnoki egyházmegyei főjegyző, s helyét tiszt. Viski Pál zoványi pap afia foglalta el. Egészen váratlanul s időnek előtte ragadtatott ki sorainkból tiszt. Baló Sándor, kedves afia, a kolozsvári egyházköztségnek egyik érdemes lelkipásztora s az egyházmegye főjegyzője, kit osztatlan nagyrabecsülés s közszeretet ölelt vala körül s kiben én is a leghivebb barátaim egyikét vesztettem és siratom. Üresen maradt helyét tiszt. Herepei Gergely, az ujonnan választott főjegyző, van hivatva pótolni. Az elköltözötteknek szép emlékezete legyen áldott! A tisztviselői karba belépetteket meleg szeretettel üdvözlöm, abban a bizonyos reménységben, hogy a megtisztelő bizalomra érdemeseknek fognak bizonyulni.

Jelentésemet ezzel be is fejezem. Megnyugovást csupán egyben keresek s találok is: abban a tudatban, hogy istentől nyert parányi erőmet anyaszentegyházam javára odaadó hűséggel igyekeztem értékesíteni. Ha e megnyugtató tudatot kiegészíteni fogja most is az, a mit eddig hálás érzülettel tapasztalni bőv alkalmaim vala: anyaszentegyházam bizodalma, akkor én az istentől csupán annyit kérek, hogy ne tegyen többet semmit értetem, csupán hagyja, s tartsa meg számomra azt, a mit eddig adott. A felhők, melyek anyaszentegyházunk egén tornyosulni látszanak, engem nem döbentenek meg; ha kitör a vihar, megtisztítja a levegőget s a nap annál fényesebben fog tündökölni. Hadd, küzdjön, s győzzön az, a mi igaz, a mi jó, s ezért, ha kell, mindenemet áldozni, kész vagyok!

Az erdélyi egyházkerület közgyűlése.

(Folytatás.)

A szavazás eredményének kihirdetése után, elnök a következőleg szólott:

Most, hogy a szavazás megtörtént, engedjék meg önök, hogy egy pár észrevételt tehessek.

Én főt. egyh. ker. közgyűlés! ezen hozott határozatot fontosnak nem annyira magában, annak érdekében

tartom, mint tartom fontosnak a tekintetben, hogy a hozott határozattal az egyházkerületi közgyűlés nagy többsége mintegy meglegedését fejezte ki azon ténykedések felett, melyek az Ig.-Tanács működését jelzik. Azon Ig.-Tanácsnak én is egyik tagja lévén, meggyőződéseim szerint mondhatom, miszerint azt sem személyes érdek, sem hatalmának tulterjeszkedése nem vezet, hanem kizárólag az ügyeknek rendszeres elintézésére és első sorban minden egyéb tekintetnek kizárásával az egyházi ügyek fejlesztésére törekedett. És habár a legszigorubb ítéletek hangoztattak is, elmondhatjuk, hogy egyházi életünk nem a visszaesés, hanem a fejlődés útján van és ha ezen Ig.-Tanács működésében látszólag jogköröket lát megszorítva is, rendet hoz létre ott, a hol eddig fejtelenség volt, a tarthatatlan és visszás állapotokat tarthatókká, szabályossá teszi s hogyha a tulkapás vágya ezért az Ig.-Tanácsot terheli, az Ig.-Tanács az ilyenekért való elítélteést örömmel fogadhatja, mert működését legjobban jelzi azon körülmény, hogy a rend napról-napra helyre áll. (Helyeslés).

Örvendek, hogy ezen vádat napról-napra kevesebbel szemben kell hogy fentartsam, örvendek, hogy ha a jogkör tulkapása is hangoztattatik, de a közéletben mégis meglegedést szül. Ezeknek elmondása után engedje meg a főt. egyh. ker. közgyűlés kinyilatkoztatnom azt, hogy a letárgyalt s most már elhatározott kérdés tárgyalása rendjén, sőt azt megelőzőleg is felvert hullámok igen is károsan hathatnak egyházkerületünk életére, a protestantizmus fejlődésére, azon békés együttműködés által elérhető eredményekre, melyekre mindnyájan kell hogy törekedjünk. Én, mint ez időszerint ezen teremben rangra legidősb főgondnok már ezen gyűlést megelőzőleg kísérletet tettem egyházkerületünk főgondnokaival tartott tanácskozásban módját találni a kölcsönös megnyugvásnak, módját kerestem lehetővé tenni azt, hogy ne csak kizárólag, mint itt, a többség szavazásával döntessék el a kérdés. Sajnos, nem sikerült, nem rajtam mult. Még csak egy biztat, hogy e kérdéseket illetőleg, ha nem is most, de jövőben találjuk módját annak, hogy ne megszakadva, de együttesen működve végezheszük azon fontos és jelentőségteljes kötelezettségeket, melyek ránk ruháztattak. Végre rátérve magára az eldöntött és elhatározott ügyre, méltóztassanak megnyugodva lenni és ezt mondom ugy a magam, mint főgondnok társaim nevében, anélkül, hogy előre megbeszéltem volna, s azt hiszem, mondhatom az Igazgató-Tanácsnak minden higadtan gondolkozó tagja nevében, hogy bárha ezen ügylet megkötetett is, mi annak nagy jelentőségét ismerve, annak fontosságát tudva, nem fogunk visszaélni az adott felhatalmazással, nem fogunk oly mérvben élni azzal, hogy ebből veszély származzék az egyházkerületre, annyival inkább nem, mert mi magunk is érdekelve vagyunk, habár vannak egyesek, a kik kétségbe vonhatják azt, hogy az egyház érdekeit szívéünkön hordjuk, de méltóztassanak elhinni, hogy mi is szívéünkön hordjuk azokat. (Éljenzés!)

Méltóztassanak elhinni, hogy ezen ügylet lebonyolításáról gondoskodni fogunk akkor, a mikor az legcélszerűbbnek fog mutatkozni, gondoskodunk talán a legközelebbi időben vagy esetleg a távolabbi időben, de min-

dig tudatával annak, hogy egy ily üzlet, előnyei mellett hátrányokkal is birhat. Ennek tudatában tisztelettel kérem az egyh. ker. közgyűlés minden egyes tagját, méltóztassanak megnyugvással menni haza, hogy a hozott határozat végrehajtása, lebonyolítása körül igyekezni fog az Ig.-Tanács azon tapintatos előrelátással járni el, mely az egyház vagyonának veszélyeztetése nélkül, megnyugtatja a határozathoz járuló többséget is, de megnyugtatja a kisebbséget is. Kérem a főt. egyh. ker. közgyűlés tiszt. tagjait, méltóztassanak most, e kérdést tárgyalván és elhatározván, a felett napirendre térni, az Ig.-Tanács magatartásától tenni függővé annak további szabályozását s ne méltóztassanak az ezen kérdés tárgyalása közben köztünk felmerült ellentéteket más kérdések tárgyalásánál egyházi életünkbe átvinni.

Ezután Horváth Gyula örömeinek ad kifejezést az elnök békitő szavai fölött. Ő is igéri, hogy az egyházi térről nem visznek ki semmi ügyet. Ezzel szemben, azonban, engedjék meg, hogy keressék az alkalmat a megnyugvásra. Bejelenti, hogy e kérdést ezután maguk közt akarják tartani és nem viszik semmi más térre, csak a konventhez fogják felebbezni.

A szavazatszedő bizottság elnöke jelenti, hogy a kolozs-kalotai egyházmegyébe Hóry Béla, a küllői Apáthy Péter és Kebelei Nagy Pál választattak meg algondnokokká.

VIII. ülés

(nov. 5. d. u.)

A délelőtti ülés jegyzőkönyve hitelesítettván, tárgysorozat rendén tárgyalás alá jő az Igazgató-Tanácsnak a központi segélyek kiosztása revíziójára vonatkozó javaslata, mely változatlanul elfogadtatik s foganatosítása elrendeltetik.

Most következett az Ig. Tanács azon intézkedésének tárgyalása, mely előlegesen a sajtóban oly heves megtámadásoknak volt kitéve, hogy alig lehetett kitalálni annak a higgadtságnak, nyugodtságnak és tárgyilagosságnak indító okát, melylye! az előterjesztés fogadtatott és tárgyalatott. Mindenki tudhatja, hogy ez ügy a Berde Sándor kolozsvári theologiai tanár Enyedre történt ideiglenes exmittálása.

Az Ig. Tanácsi jelentés fölolvása után, először az ügy előadója, Bodor Antal szólt eképpen:

Ez előterjesztés indokolásába egyáltalában nem bocsátkoznám, ha e terem falain kívül nem történt volna rá hivatkozás s nem lett volna úgy feltüntetve a dolog, mintha ez ált! az Ig. Tanács alkotmány által biztosított jogokat sértett volna meg. Ez intézkedésre legtávolabbról sem az indította, hanem a feltüntetett szükség, mely éppen a legilletékesebb helyről, a n.-enyedi theol. akad. részéről jött, s melynek orvoslása halasztást nem szenvedhetett. Az Ig. Tanács nem zárkozhatott el ez elől azzal a válaszszal, hogy intézkedése körébe nem tartozik s várjunk addig, míg a főt. közgyűlés határozni fog, hanem kötelességének érezte, a bajt azonnal orvosolni. Azért tartottam ezt megjegyezni szükségesnek, mert úgy lett feltüntetve a dolog, hogy az Ig. Tanács ezzel is tágitani akarta hatáskörét.

Zeyk József. A tisztelt titkár ur színte elmondta mindazt, a mit én akartam elmondani. Én, mint a Beth-

len-főtanoda egyik főgondnoka, úgy a magam, mint társaim nevében tájékozni akartam a főt. közgyűlést, hogy Józsa Zsigmond tanár huzamos betegsége folytán az Ig. Tanács előterjesztésében felemlített kényszerhelyzet csakugyan beállván, a mélt. Ig. Tanács a múlt évi közgyűlés által nyert meghatalmazás alapján, előljáróságunkkal egyetértésben tette ezen intézkedést. Ezért mind a magam, mind az előljáróság nevében egyhangu elfogadásra ajánlom az előterjesztést.

Gr. Kuun Géza. A mélt. Ig. Tanács előterjesztéséből s igen t. barátom, főgondnok Zeyk J. ő méltósága szavaiból is látjuk azt, hogy sürgős szükség volt a tanszék betöltésére. Hogy pedig erre éppen tiszt. Berde Sándor ekszmittáltatott, az igen szerencsés választásról tanuskodik, ebben megtartanak engem mindazok, a kik tiszt. Berde Sándor egyéniségét, irod. tevékenységét, tanulmányait ismerik. Én arra kérem az igen tiszt. ker. közgyűlést, hogy miután tiszt. Berde Sándor exmittáltatott a n.-enyedi theol. akad. 5-ik tanszékére, méltóztassék, ha lehet, még ezen a közgyűlésen, ha pedig már elkésett volna, a legközelebbi közgyűlésen a törvényeknek megfelelő választást elrendelni, illetőleg eszközölni

Szász D. püspök. Bátor vagyok a mélt. főgondnok urhoz egy tiszteletteljes kérdést intézni. Hogyan méltóztatott érteni, hogy tiszt. Berde S. rendes tanárrá választassék? Az ő fizetése ugyanis a Kolozsvárra felállítani határozott theol. fakultás alapjának terhére nyer fedezetet s 200 ftig az államsegélyből, melyről azonban rövid idő alatt levehetjük a terhet. Hogyan méltóztatott tehát érteni a mélt. gróf ur, hogy említett tiszt. ur a nagyenyedi akadémia rendes tanárává választassék-e, vagy pedig a Kolozsvártt felállítani szándékolt theol. seminariumban egy rendes tanszék szerveztessék az ő számára?

Gróf Kuun Géza. Én úgy étem, hogy a tiszt. ur mindenesetre Enyedre, a most egyedül létező theol. akadémiára választandó meg; ezt csakis így érthettem, másképp nem.

Elnök. Bartha M. urnak kell adnom a szót. Méltóztatnak megengedni, hogy nem volna célszerű e kérdésnél mélyebb vitába bocsátkozni. Egy ideiglenes állapot beállítása terveztetik az Ig. Tanács által, mely jogokat nem sért, elveket fel nem ad; ha belemegyünk e kérdés mélyébe s eldöntésébe, olyan kontroversziák állhatnak elő, melyek nem éppen kellemes vitára adhatnak okot s alkalmat. Az enyedi theol. akadémiánál négy rendes tanári állás van. Ezen állások, ha nem tévedek, betöltve vannak. Nem volna célszerű, hogy így per tangentem bele menjünk a kérdésbe s itt enyedi theol. tanárok választásával foglalkozzunk a kolozsvári alap terhére akkor, mikor a múlt évben s ez évben is ismételtlen hangsúlyoztatott, hogy egyes alapítványok másra fel nem használhatók. Egész őszinteséggel s a remélhető béke érdekében tisztelettel tanácslom, méltóztassanak e kérdést bizonyos felületességgel tárgyalni.

Bartha Miklós. Felszólalásom célja csak az volt, hogy a mennyiben ezen ideiglenes intézkedések jövőre ha praecedensül vétetnének, bizonyos jogi és alkotmányi aggodalmakat foglalnának magokban, annyiban, ha ez aggodalmakat irányadó férfiak eloszlatni kegyesel azon meg is nyugodjam.

Igen röviden jelentem ki, hogy a felolvasott jelentésnek azon részében, hogy a kolozsvári, illetőleg egyházkerületi akadémia részére kinevezett Berde Sándor tanár ur ekszmittáltatott a kolozsvári akadémia, illetőleg az államsegély terhére n.-enyedi tanárnak ideiglenesen, abban én semminemű jogsérelmet nem látok. Igaz, hogy azt nem értem, mikép lehet tanára egy még nem létező intézetnek. Nem értem, miért nem járt az Ig. Tanács ennél egy egyszerűbb, hogy ugymondjam, fizikailag értem, egyenesebb uton. Ugyanis tudomásom szerint az egyházkerület elhatározta évekkkel ezelőtt, hogy Nagyenyeden egy tanszéket felállít saját forrásaiból, saját költségén. Lehet, hogy rosszul emlékszem, de nem tehetek róla. Tévedéseknek inkább vagyok kitéve, mint azok, kik állandóan foglalkoznak az ügyekkel. Ha ezt csakugyan elhatározta az egyházkerület s olyan sürgős szükség van a tanszék betöltésére s ha erre van alap legalább ideiglenesen, míg jövedelme az itt felállítandó intézetnél nem fog igényeltetni s míg az egyházkerület más forrásról nem gondoskodik, akkor nem értem, miért nem terjesztett elé erre a közgyűlésre egy enyedi theol. tanár választása s miért nem adatott nekünk alkalom, hogy t. Berde S. urat, mint a kinek fizetését közgyűlési határozat folytán az egyházkerület fedezi, nagy-enyedi rendes tanárnak megválasszunk. Itt tehát sérelemtől, a mennyiben ideiglenesnek tüntetik fel az intézkedést, szó nem lehet, de hogy ha ez az eljárás követtetett volna, még aggodalmak se támadtak volna. Ha ki nem jelentetik, hogy ez praecedensül nem szolgál, úgy lesz nekünk egy nem létező intézetben olyan tanárunk, a kit nem választottunk s ez a választás jogának sértése, másodszer lesz egy létező intézetben oly tanár, ki tulajdonképp egy nem létező intézet tanára s a kit szintén nem választottunk. Ha ez megmaradna, az mindenesetre a választás jogának megcsorbítása, mindenesetre az Ig. Tanács jogkörének egy oly kiszélesítése, melyről a törvények nem intézkednek. De ha az elnöki székéből oly nyilatkozat tétetik, hogy ez praecedensül nem szolgálhat, sajnálom minden esetre, hogy nem a legegyszerűbb utat követtük, de tudomásul veszem.

Elnök: Méltóztassanak megengedni, az elnöki székéből egy pár szót ki kell jelentenem. Az Ig. Tanács azon ülésében, melyben ez határozatott, részt nem vettem. De azt gondolom, s úgy szólok, mint az Ig. Tanács egyik tagja, azt hiszem, az az egyenes ut követtetett, melyet felszólaló ur vár és pedig követtetett az 1889. 62. jkvi sz. a. hozott határozat értelmében s szempontjából. Mit tett az Ig. Tanács? Egyet értve a nagyenyedi főtanoda előljáróságával s a theol. facultással ekszmittált egy tanárt, kit ideiglenesen, további intézkedésig javadalmaztatni kíván a Kolozsvártt felállítandó fakultásra tett alapítványok kamatjából. Ideiglenes tanerőket, méltóztatnak tudni, soha semmi körülmények között itt a közgyűlés kebelében nem választottunk. Az Ig. Tanács, mikor ez intézkedést tette, jogkörét nem lépte túl, hanem a közgyűlés által hozzá utalt ügyben járt el, a mint eljárni kellett, s kikereste azt az alapot, melyet ideiglenesen igénybe vehet ez ideiglenes alkalmazásnál. Mint már előzőleg bátor voltam mondani, méltóztassanak e kérdést bizonyos felelősséggel tárgyalni, hogy a dolog mélyébe bele menni

ne kelljen. Annyival inkább, mert ha a felszólaló urak némelyikének megnyugvásul szolgál, kijelentem, hogy praecedens alkotásról nem lehet szó, hanem csupán a kolozsvári alap terhére egy ideiglenes tanár ekszmittálásáról.

Kovács Ödöndr Nagyön röviden szólok. Jelen helyzetben legrövidebbnek tartom azt a magyarázatot, melyet a mélt. elnök ur adott, mert kifejezte, hogy ideiglenes ez az intézkedés. Arról sem lehet szó, nem tudom a titkár ur miért védekezett, hogy az Ig. Tanács hatáskörét túllépte volna, mert törvény által is fel volt erre hatalmazva. Másfelől kétségtelen gróf Kuun Géza felszólalásának az a jogosultsága, hogy óhajtandó, hogy egy felsőbb tanintézetnél lehetőleg rendes tanárok legyenek, hogy minél előbb rendszeresített, állandó minőségben alkalmaztassanak tanárai. Jelenleg a négy rendes tanszék közül egyik betöltve nincs. Ezért óhajtandónak tartom, hogy a rendes tanárok száma szaporíttassék, esetleg kiegészíttessék egy vagy más módon. Gondolom, hogy a mélyen tiszt. közgyűlés nyugodtan bizhatja részint a mélt. Ig. Tanácsra, részint az enyedi előljáróság gondjaira, hogy a kellő lépéseket meg fogják tenni.

Szász Béla: Bátor vagyok a történelmi tények konstatálása kedvéért, felemlíteni, hogy az egyházkerület már régen kimondta, hogy a rendes tárgyak eltanítására a tudomány rendes felosztása szerint, legalább hat tanár kell: öt a szorosán vett theol., egy a bölcsészeti tárgyak előadására, sőt hogy lehetőség szerint, ezek mellett segéd-tanárok is alkalmaztassanak s a mennyiben a berendezés több költséget igényel, e terhek hordozásához maga az egyházkerület anyagi segélylyel járuljon. A mennyiben tehát a rendszeresített négy theol. tanszék közül három van rendes tanerővel betöltve, a negyediknek pedig pótló segéderői vannak Józsa Zs. és dr. Bartók Gy. személyében s a most ekszmittált Berde S. mint ötödik tanerő figurál, ehhez képest megközelítőleg effektuálva van a hozott határozat; tehát, bár nem egészen, de megközelítőleg úgy áll a helyzet, a mint 1876-ban kontemplálva volt. Ha már most dr. Kovács Ödön tanár aának némi óhajai vannak a tanerők szaporítására nézve s ezen közgyűlési ígret netaláni igénybevételére, e tekintetben azt hiszem, a dolog szabályszerű rendje az, hogy azt méltóztassák a n.-enyedi Bethlen-koll. előljáróságával kezdeményezni s az annak rendjén, az Ig. Tanács útján, a főt. közgyűlés elé kerül. Bátor voltam, kérdést intézni a nagyenyedi Bethlen-koll. egyik igen t. gondnokához és a dékán urhoz, a kik azonban kellő felvilágosítást nem tudtak adni, az iránt, hogy a b. e. Keresztes J. tanár javadalma mikor szabadul fel, a mikor egy rendszeresített tanári szék betöltését effektuálhatnók. Ez iránt a meglevő tanári választási szabályzat értelmében most nem tárgyalhatunk, ennek megvan a maga módja. Én tehát e történelmi előzményekből s tényleges adatokból bátor vagyok csatlakozni a mélt. elnök ur kijelentéséhez, hogy ha helyesli a főt. közgyűlés azt, hogy a kolozsvári alap terhére oda egy ideiglenes erőt kiküldöttünk, méltóztassék helybehagyni az Ig. Tanács intézkedését. Igaz, hogy az Ig. Tanács jogkörét túllépte, nem választott tanárt, hanem alkalmazott egy tanerőt. Ez csakugyan nincs a törvényben, de e tekintetben, azt hiszem, abszolúciót kérhetünk s remélhetünk. Kérem az előterjesztés elfogadását.

Dósa Dénes. Nekem egyetlen aggodalmam van s félek, hogy a közgyűlés illetéktelen határozatot hoz. T. i. az Enyedre kiküldött tanár fizetésének egy részét a kolozsvári alap jövedelméből fedezi. De, vajjon a közgyűlésnek van-e joga arra, hogy egy külön céllal bíró alapítványnak jövedelmét egy más intézetnél alkalmazandó tanár fizetésének fedezésére alkalmazza? Bocsánatot kérek, ha az enyedi kollégium vagyont nem lehet alkalmazni a Kolozsvártt felállítani szándékolt theol. akad. tanárainak fizetésére, épp úgy a Kolozsvártt felállítani szándékolt theol. akad. alapjának jövedelmét sem lehet oda fordítani. Csak egy esetben lehet, t. i. ha az alapítók beleegyeznek.

Horváth Gy. A mint az elnök ur felolvasta az 1889. évi jkvi határozatot, úgy veszem észre, hogy ennek fogalmazása okoz némelyeknél zavart. Abban a határozatban határozottan az foglaltatik, hogy az Ig. Tanács felhatalmaztatik arra, hogy a n.-enyedi theol. tanszéket ideiglenes erővel töltsse be, illetőleg, az 5-ik tanszékre alkalmazzon ideiglenes erőt s e határozatot az Ig. Tanács érvényesítette. Ha most jelentést tesz arról, hogy ez erőt melyik alaptól akarja ideiglenesen javadalmaztatni, ez egy egészen külön kérdés és nem összehozható azzal, hogy a kolozsvári theol. szeminárium tanárát alkalmazza Nagy-Enyedre. Ideiglenes erőt alkalmaz és azt javadalmazza ebből és ebből az alaptól, tehát Enyedre alkalmaz tanerőt és pedig nem kolozsvári tanerőt. Mihelyt a kérdés így tisztázatik, látszik, hogy az Ig. Tanács nem tett egyebet, mint a közgyűlés határozatát érvényesítette. Miután ezt tette, s az elnök ur kijelentette, hogy ebből semminemű praecedent nem kíván alkotni az Ig. Tanács, azt hiszem, hogy ezzel a vita teljesen befejezhető, nem levén egyébről szó, mint a hozott közgyűlési határozat végrehajtásáról.

Hozzá szólni más nem kívánván, az Ig. Tanács javaslata értelmében mondatik ki a határozat.

Az ülés bezárása előtt még a szavazatszedő bizottság elnöke bejelenté a megejtett tanárválasztások eredményét, mely szerint, a sepsiszentgyörgyi klass. fil. tan-

székre Várkonyi Endre, ugyanoda a magy.-latin tanszékre dr. Farnos Dezső, a szászvárosi történet-magyar tanszékre pedig Jánosi Gábor csaknem az összes szavazatokkal megválasztattak.

IX. ülés

(nov. 6. d. e.)

Az előző ülés jegyzőkönyve felolvasatván, hitelesítettik.

Tárgysorozat rendjén következik gr. Kuun Kocsárd alapító levelének újabb módosítása tárgyában tett előterjesztése az Ig. Tanácsnak. Dr. Szász B. előadó ig. tanácsos megtevén az előterjesztést, az egyhangulag elfogadtatik.

Szász B. igazg. tanácsos előadja a tárgysorozatban következő előterjesztést: a tiszántúli ref. egyházkerületnek nyújtandó kölcsön iránt, mely szintén egyhangulag elfogadtatik.

Dr. Sárkány Lajos számvevő előterjeszti az Ig. Tanács javaslatát, a Kovács Sándor-féle székely nemzeti alapítvány ügyében, melynek kezelésére nézve az alapítónak újabb aggodalmai támadtak s ismét követelésekkel áll elő, melyekre nézve az Ig. Tanács azt indítványozza, hogy azok el nem fogadtatván, az alapítvány kezeléséről mondjon le az egyházkerület.

Bartha Miklós, Váro Ferenc, Szász Domokos püspök, Gyarmathy Miklós, Szász Béla és Horváth Gyula felszólalása után, a közgyűlés nagy többsége elfogadja az előterjesztett javaslatot.

Szász Béla előterjeszti, hogy Nagy Sándor brailai levita-tanító, lelkészi vizsgálatok letehetésére kért engedélyt, melyet azonban, a nagyenyedi theol. akadémia tanári karának javaslatára, az Ig. Tanács meg nem adhatónak vél, ellenben megengedhetőnek tartja, hogy nevezett aa. ugynevezett miszszionáriusi vizsgálatra bocsátassék, melyhez nem feltétlenül szükségesek a theologiai előtanulmányok. Közgyűlés is ez értelemben határoz.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

Károlyi Gáspár volt-e Radics Gáspár és Radics volt-e Károlyi?

(Vége.)

E tény mellett már és e helyzetből, az emberi természet örök gyaroltságának alapján, vaskényszerűséggel következik, hogy az ember a maga ellenfelének hitelét, tekintélyét, a mivel csak lehet, aláásni igyekszik. Im, Károlynak már is gúnyosan hányják szemére Egri Lukács bebörtönöztetését ellenfelei; de mivel a komoly, a tekintélyes férfinak sem egyéniségében, sem viselkedésében nem találnak több gáncsolni valót: most eltagadják tőle az eperesi hivatalt s a korábban önmaga által is használt címen, egyszerűen plebánusnak nevezik; majd származásában fedeznek fel olyan valamit, a mivel őt kisebbiteni, boszantani vélik s az általa túlnyomóan használt Károlyi név helyett előveszik a régit, az eredetit és ezen Radicz-nak, Radiczit-nak nevezik.

Ebbeli állításunkat a következő bizonyosságok támogatják

1. A kor szokása a névfelvétele, vagy névadásra az volt, hogy a legtöbben szülőhelyüktől kölcsönöztek nevet, ha nem volt; ha pedig volt, de nem magyarosan, vagy póriasan hangzott, vagy a szükség parancsolta, elibe helyezték mintegy predikátumul szülőhelyük nevét. Így jött létre a temérdek hármass név. Példákkal és okokkal felesleges erre nézve előállni. Károlyi e tekintetben saját korának volt tanítványa s a mit mások szeljtében használtak, azt a jogot ő is igénybe vette.

2. Ő maga többnyire, kortársai pedig a n.-váradai naplóírók kivételével, általában a Károlyi nevet használják, még pedig a következő változatokban: Caroli, Carolj, Karoly, Carolius, Carolinus. A keresztnév hol Caspar és Casparus, hol Gaspar. A vittembergi egyetemen így van bejegyezve: «Casparus Carolus, Pannonius.» Ez már hármass név ugyan,

de ezt az egyetemi rektor jegyezte be valószínűleg. Hanem hát Károlyi önmaga is használt három betűs pecsétnyomót és ugyanolyan aláírást. Így a Kolozsvári Gergelyhez írt levelének pecsétjét Thaly Kálmán így írja le¹⁾: «Zöld viaszba nyomott papirfelzetes gyűrűpecsét, melynek egyszerű, koronátlan és oldaldiszitmények nélküli pajzsában egy karos kelyhet, vagy kelyhes virágot tart. A paizs felett C. N. R. betűk.» E leírásban, a paizs koronátlan voltának és a kehely alkalmazásának hangsúlyozása mellett, mely elárulja, hogy nem nemes embernek a pecsétje, a cimere pedig a hivatás jelképezésére szolgál, a papirfelzetes gyűrűpecsét kifejezés a földolog. Papirosra, és a mellett XVI. századbeli papirosra, gyűrűvel nyomott pecsét nem mindenkor domborodik ki kellőleg s ha még számításba vesszük 300 év alatti hányattatását, elmondhatjuk, hogy a három betűt 1873-ban már aligha lehetett egész biztossággal megállapítani. A C. N. R. betűk azonossága és hűsége tehát legalább is kétséges, de lehet a közlésben sajtóhibából is eredett. Kár, hogy az eredetiről manapság már hiányzik a pecsét!

Tovább menve, a Svendihez írt levele alatt C. P. K. betűk állnak, Lampe-Ember szerint. Csak hogy ez a munka teljesele van sajtóhibákkal s hogy ez a három betű is hibásan van szedve, kimutatja Kiss Áron a Károlyi Emlékönyv-ben közölt dolgozatában és pedig éppen annak az okmányok alapján, a mely után Ember Pál is dolgozott, a mely szerint a C. R. K. betűk a valódiak és igazak; sőt, ugyancsak Kiss Á. szerint, a gönci zsinatra hívó levél alatt is a C. R. K. betűk állnak. Ime, tehát három bizonyosságunk, és pedig magától Károlyitól eredett bizonyosságunk van arra nézve, hogy ő három betűs pecsétnyomót és ugyanolyan aláírást is használt, bizonyára hármas nevének a kifejezésére: egyik a Kolozsvárihoz írt levél pecsétje, másik a Svendihez írott, harmadik a gönci zsinatra hívó levél aláírása. Hitelesnek pedig a Kiss Á. kijavításában kell elfogadnunk.

3. Mielőtt a betűk jelentését megállapítanók, figyelembe kell venni, hogy Károlyi a n.-váradai disputáció idején, 1569-ben körülbelül 40 éves volt, tehát abban a korban élt, a mikor a kortársak és ismerősök száma nem ritkul meg nagyon. De figyelembe kell vennünk azt is, hogy az ő szülőföldje, Szathmár-vármegye a János Zsigmond birodalmához tartozott és az unitárius mozgalmak hullámgyűrűibe esett. Így hát bizonyosnak vehető, hogy az unitáriusok közt földieie, személyes ismerősei, talán ifjúkori barátai, vagy iskolatársai is voltak, a kik előtt az ő származása, élete és pályája nyitott könyv vala. Hiszen, 1562-ben földieivel állta ki az ostrom sanyarúságait Szathmár-várban és ez időtől a disputáció évét, 1569-et mindössze hét év választotta el. Ismerték, kétségen kívül ismerték az unitárius ellenfelek az ő eredetét és családi nevét egyiránt, melynek bizonyosságul e tájékozottságukat a n.-váradai disputáció naplójában örökül is hagyák.

Mit jelent hát már most az a három betű? A «C» = Casparus, a «K» = Karolius, és az «R»? Annak jelentését megmagyarázza a disputáció naplója, mely a közvetlen szemtanúság és jól értesültség döntő erejével szab biztos utat a megfejtésnek, nemcsak valószínűvé, hanem kétségen kívülé tevén, hogy az «R» = Radics. A napló, mint fentebb kimu-

tattuk, nem tévedett a személyben, nem tévedhetett hát a névben sem, mert ha nem nevezi is Károlyinak, mégis annak nevezi, a minek jelzésére maga Károlyi is használta a kezdő betűt, az «R»-et, t. i. Radicsnak.

Egybevetésünket és fejtegetésünket tehát azzal az összegezéssel végeztük, hogy szerintünk, a n.-váradai disputáció Radics Gáspárja és a Lampe-Ember Károlyi Gáspárja 1569-ből egy és ugyanaz a személy s hogy Károlyi Gáspárnak családi neve a Radics volt, a Károlyi nevet szülővárosától kölcsönözvén, a melyet éppen ezért nem Károlinak, hanem Károlynak kell mondani és írni. Így aztán az 1563-tól 1592-ig való gönci plebánusnak, az ez idő szerinti kassavölgyi esperesnek s a vizsolyi biblia megalkotójának teljes és igazi neve ez: Károlyi Radics Gáspár. A Radics Gáspárnak nevezett gönci plebánus létezése és n.-váradai szereplése, természetesen, a hármas név birtokosának, Károlyi Radics Gáspárnak lényébe és munkálkodásába merül.

Novák Lajos,
ref. lelkész.

Különfélék.

= **Egyházkerületi közgyűlésünk** folyó hó 6-án délután bevégezte feladatát, miután tíz ülésben erős munkával letárgyalta ama fontos ügyeket, melyek ezen évben Tárgysorozatát képezték. Még három napra volt szükség, hogy a püspöki szék, a közfőtörvényszék és a házassági főtörvényszék is elvégezze azon teendőket, melyekre alkotmányos szervezetünk, törvényeink kötelezik. Az utolsó három nap már egészen nyugodt, csendes, zajtalan volt; még árnyéka sem borongott felette annak az izgatottságnak, mely az előbbi napokat jellemezte. Sőt, az esperesek és jegyzők még egy barátságos találkozásra is összegyűltek szombaton este, melyen rövid időre bár, de főtiszt, püspök aa. is megjelent. Az egész összejövetelt barátságos bizalom, vidám hangulat és őszinte szeretet jellemezte, és az a meggyőződés, hogy az egyházkerület magas érdekeinek, vallásos és hazafias hivatásának szem előtt való tartásával, vállvetve, egyesített erővel, eddig soha nem látott eredményeket lehet felmutatni. Folyó hó 9-én estve, a püspöki szék is bevégezvén dolgát, főtiszt, püspök aa.-nak szíves bucsuja, és a közjegyzőnek arra adott válasza után, végképpen befejeztetett ez évi közgyűlésünk, azzal a forró óhajtással, hogy ez lett legyen az utolsó, mely annyi elkésredést adott, és azzal az erős elhatározással, hogy anyaszentegyházunk jövője, felvirágzása lesz egyetlen célunk, és minden törekvésünk. Feledjük azokat, a melyek hátunk megett vannak; fordítsuk szemeinket azokra, a melyek előttünk állanak; és a most lezajlott közgyűlés előtt történeteket fordítsuk hasznunkra. Szép dolog az, ha valaki a más kárán tanul; de boldog, a ki a maga kárán sem tanul. Legyen béke anyaszentegyházunkban és a bizalom legyen jutalma azoknak, kiknek e közgyűlés oly fényes elégtételt szolgáltatott. Ha isten velünk, ki lehet ellenünk!

= **Ő cs. és apostoli király Felsége**, magán pénztárából 100 forintot engedélyezett a szeéri egyház iskola építési céljaira.

= **A «Protestáns Szemle»** októberi füzeté egy kissé elkésve jelent meg, de a késedelemért gazdag kárpótlást nyújt hecses és változatos tartalma. Minthogy nemsokára

¹⁾ Századok. 1873. évf.

bővebben fogjuk ismertetni az előző füzettel s a Károlyi-emlékkönyvvel együttesen, most legyen elég, csak annyit közölnünk, hogy a legújabb füzet dr. Bartha Béla, dr. Szász Béla, Csengey Gusztáv, dr. Masznyik Endre, dr. Kvacssala János, Thury Etele, Kenessey Dezső, Csiky Lajos és Szabó Aladár közleményeit foglalja magában.

= **A »Protestáns Uj Képes Naptár»** az 1891. évre megjelent. Tartalmát a szokott rovatok közleményei

képezik, de ezek többnyire alig ütnek meg azt a mértéket, melyet egy, a műveltebb protestáns közönség használatára készült naptártól méltán megvárhatnánk. Különösen az első helyen közölt s «vig»-nak keresztelt beszély tesz felette szomorú hatást az olvasóra. Aztán meg a névtár is nem hogy utba igazítná a tájékoztatlanokat, hanem tévedéseivel éppen tévutra vezetheti azokat, kik még most is bizalommal viselgetnek iránta. A naptár ára különben 50 kr.

HIVATALOS RÉSZ.

1529—1890.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben, a görgényi egyházmegyébe kebelezett beresztelki egyházközség I-ső osztályu papi állomására, a nyugalmazott pap életében félfizetéssel és lakással, pályázat nyitattik.

Javadalom: melléképületekkel, nagy kerttel ellátott, díszes lakás és 820 frt 50 kr., melyből 18 h. 628 []-öl kanonika porció 62 frt 90 kr, dézma-kárpotlási kamat 253 frt 38 kr, munkatét értéke 47 frt 98 kr és kepe 456 frt 24²/₃ kr. Ezen kívül, mélt. br. Bánffy Zoltán ur a nyugalmazott pap élete tartamáig évenként 100 frtot ajánlott föl.

Pályázati határnap nov. 30. Folyamodványok nagytiszt. Lénárt József esperes aához küldendők, Magyaróra (u. p. Disznajó).

Kolozsvártt, 1890. nov. 10.

Szász Domokos,
erdélyi ref. püspök.

1493—1890.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a szilágy-szolnoki egyházmegyébe kebelezett pelekesszi egyházközségben a munkaképtelenné vált öreg pap élete tartamáig, s így ideiglenesen, mult évi egyházkerületi közgyűlésünk 66. I. c. IV. pontjai alapján segédlelkészi állomás engedélyeztetvén, arra ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: 1. szállás és teljes ellátás a tiszteletes urnál; 2. évi 120 frt készpénz; 3. stóla.

Pályázati határnap nov. 30. Folyamodványok hozzám nyujtandók be.

Kolozsvártt, 1890. nov. 10.

Szász Domokos,
erdélyi ref. püspök.

1520—1890.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a kézdii egyházmegyébe kebelezett felső-csernátóni egyházközség énekvezér-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalma: gazdasági épületekkel, veteményes és gyümölcsös kerttel ellátott, tisztességes lakás és egyházhatalósági becslés szerint 355 frt 55 kr. értékű kepe.

Pályázati határnap nov. 30. Folyamodványok nagytiszt. Zoltáni Elek esperes aához küldendők, Lécfalvára (u. u. Maksa.)

Kolozsvártt, 1890. nov. 10.

Szász Domokos,
erdélyi ref. püspök.

1527—1890.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a grögényi egyházmegyébe kebelezett körtefái egyházközség énekvezér-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: gazdasági épületekkel és kerttel ellátott tisztességes lakás és egyházhatalóságilag 310 frt 5 kr-ra becsült fizetés, mely áll: 9 hld. 1334 []-öl egy tagba hasítandó I. oszt. föld 50 frt 43 kr-ra becsült haszonélvezetéből, 70 frt készpénzből, 16.65 kbm. fából 19 frt 50 kr. becsértékben, 6 frtra becsült munkatétből és 164 frt 12 kr. értékű kepeből.

Pályázati határnap nov. 30. Folyamodványok nagytiszt. Lénárt József esperes aához küldendők, Magyaróra (u. p. Disznajó).

Kolozsvártt, 1890. nov. 10.

Szász Domokos,
erd. ref. püspök.

1429—1890.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a deési egyházmegyébe bekelezett s-m a g y a r-b e r k e s z i egyházközség énekvezér-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: tisztességes lakás, 307 frt 58 kr. értékű kepe és stóla.

Pályázati határnap nov. 30. Folyamodványok nagytiszt. Nagy Lajos esperes aához küldendők, Dobokára.

Kolozsvártt, 1890. nov. 10.

Szász Domokos,
erd. ref. püspök.

1537—1890.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben, a nagy-szebényi egyházmegyébe kebelezett vizaknai egyházközség I. osztályu papi állomására, ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: tisztességes lakáson és stólán kívül, hivatalos becslés szerint, 1557 frt.

Pályázati határnap nov. 30. Folyamodványok nagytiszt. Kelecsényi Károly esperes aához küldendők, Alamorra (u. p. Ladámos.)

Kolozsvártt, 1890. nov. 10.

Szász Domokos,
erdélyi ref. püspök.

1524—1890.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a széki egyházmegyébe kebelezett v a j d a k a m a r á s i egyházközség énekvezér-tanítói állomására, ezennel másodsor nyitattik pályázat.

Javadalom: gyümölcsös és veteményes kerttel ellátott tisztességes lakás és 180 frt, melyből 27 frt készpénz. Nőtlen ember előnyben részesül, a mennyiben a grófné ő méltóságánál ebédet és vacsorát kap.

Pályázati határnap nov. 30. Folyamodványok nagytiszt. Somkerek Miklós esperes aához küldendők, Székre.

Kolozsvártt, 1890. nov. 10.

Szász Domokos,
erd. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: **Szász Gerő.**

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XX. Évfolyam.

Kolozsvárt, 1890. November 20.

47. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY ÍVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bármint
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

A tanügyi előadó Jelentése.

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Hazai oktatásügyünk mezején a lefolyt 1889. és 1890-ik évben oly mozzanatok merültek fel és oly események történtek, melyeknek hatása s némelyiknek mikint leendő megoldása egyházunk jövőjével szoros összeköttetésben van. Azokat a nagyjelentőségű, de nehéz kérdéseket értem, melyek jelenleg minden európai kulturállamban napirenden vannak és a melyek tanügyi hatóságaink közt is részint a napi sajtóban és szakfolyóiratokban, részint enquetteken messzeterjedő, de eredményeiben még ki nem számítható szellemi mozgalmat létesítettek, de sőt bizonyos irányban a hazai törvényhozás intézkedéseit is provokálták.

Míntha megrendült volna az emberi értelem, a csalódás keserű hangján tévesnek mondja a középiskola eddigi célját és feladatát; kívülről importált alaptévedésnek nyilatkoztatja ki, hogy a középiskola egyrészt az u. n. általános műveltség termelésére volna hivatva, másrészt meg, hogy a főiskolákra való előkészítés lenne a feladata. A tanulmányi eredménytelenség okául már nem csak a kevésbé megfelelő tanítási módszert; nem csak a tanerők helytelen kiképzését, hanem magának a mai középiskolai szervezetnek skolasztikus tudakosságát és philologiai egyoldalúságát állítják oda, mely nem veszi kellő figyelembe az élet valóságát, a művelődési tartalmat és lényegét. Magának az iskolai szervezetnek rójják fel hibául, hogy a világ a tanulók előtt inkább a szavak halmozásának, mint a jól megfigyelt tények kosmoszának látszik; sőt, nemcsak értelmi, hanem erkölcsi tekintetben is vád alá van helyezve a középiskola mai szervezete, a mennyiben állítólag a deduktív gondolkozást fejlesztő nyelvészet-történelmi tanszakok tulnyomó ápolása által megteremténé s növelné a tanulóknak a szellemi proletarizmust és az értelmi anarkhiát, mely aztán

az eszmék kultusza révén erőszakoskodik és nem ritkán jellemtelen módon is kielégítetést követel.

E lesújtó bírálat és vád, a külföldről importálva, valóban, csodálatos fordulatot vett nálunk a közelebb, letűnt évben. Eddig nálunk csupán a tanárokat illette; a tanároknak kereste nálunk mindenki a baj okát és e miatt el kellett tűrniök a legaprólékosabb megrendszabályozást. Most, magát a szervezetet, a tanrendszert éri a vád és közkritika nálunk is, még pedig hirtelenül s oly időben, mikor még a hat évvel ezelőtt megalkotott és életbeléptetett középiskolai organizáció első ciklusát sem élhette át, s e miatt nem nyújthatott elegendő tapasztalatot egy gyökeres reorganizációhoz; annál kevésbé nem, mert a törvényes állapottól mindjárt kezdetben lényeges eltéréseket inauguráltak az által, hogy a reáliskolákba bevitték a latin nyelvet fakultatív tanításra, a polgári iskolák legnagyobb részével pedig holmi gimnáziumok szerepét játszották; így tehát teljesen alkalmatlanokká tették e különben jogos elhivatású iskolákat igazi értékük kimutatására és létjoguk bebizonyítására.

Hanem hát rendeleti intézkedésekkel vélték akkor tájban az utat egyengetni az egységes középiskola felé, egy oly elméleti alkotás felé, mely Európa legkitünőbb paedagogusai előtt is még mindig a «bölcsek kövé»-nek lenni látszik. De nálunk, úgy látszik, az egységes középiskola sejtelve megváltó eszme számba ment az új közoktatásügyi m. kir. miniszternél, mert az ő föllépésével rögtön előállottak a tényleges viszonyok kritikussai, hogy a születendő új intézménynek előkészítsék az utját.

Ime, e körülmény okozta az új irányu, meglepő mozgalmat; ez provokálta a támadást és vádat a mai középiskola formalizmusa ellen és vajjon minő eredménnyel? A görög nyelvet a gimnáziumban fakultatívvá tették s ez által, mint-hogy már korábban a latin nyelvet a reáliskolába

vitték, az eddig kétféle középiskolát a már meglevő ke-reteken belül is újabb megosztás elé állították úgy, hogy a célba vett egységesítés helyett négyfelé szakították.

Ez az opportunisztikus bi-, illetőleg, quadrifurkációja a hazai középiskolának az 1890. évi XXX. t. c. által szentesítve van már és a közoktatásügyi m. kir. minisz-ter ur, f. é. július hó 30-án, 30,820. sz. a. kelt leiratában tudatja Ig.-Tanácsunkkal, hogy a középiskolák és azok tanárainak képesítéséről szóló 1883. évi XXX. t. c. mó-dosítása tárgyában hozott 1890. évi XXX. törvénycik-kelyt a rendelkezése és vezetése alatt álló gimnáziumok-ban e tanév elejével fokozatosan életbe lépteti, még pedig az 1890—91. tanévben az V osztályban, a követ-kezőkben folytatólag egy-egy felsőbb osztályban; a mihez meg is tette a szükséges intézkedéseket e törvény 2. §-ban kilátásba vett pótló tanfolyamnak az 1890—91. tanév-ben az V osztályban való berendezéséhez. Leküldve közli a tantervet azon gimnáziumi tanulók számára, kik a görög nyelvet helyettesítő tárgyakat tanulják; ezek e szerint utasítva vannak vagy a magyar írók bővebb tanulmá-nyozására, kapcsolatban a görög klasszikusok fordításban való ismertetésével, az V—VIII. osztályokon végig he-tenkint 2—2 órában; vagy a szabadkézi és geometriai rajz tanulására, szintén az V—VIII. osztályokon végig, hetenkint 2—2 órában. A célba vett intenzivebb oktatás biztosítása s általában középiskolai tanügyünk egyöntetű fejlesztése érdekében a miniszter ur kívánatosnak tartja, főnnebb idézett leiratában, hogy e pótló tanfolyam er-délyi ref. gimnáziumainkban is szerveztessék.

Igazgató-Tanácsunk teljes tisztelettel fogadta a kor-mány képviselőjének e leiratát és kívánalmát, de mint-hogy egyfelől az új törvény 3. §-a a miniszter rendelke-zése s vezetése alatt nem álló gimnáziumok fentartóinak szabad elhatározásától teszi függővé, hogy intézeteikben a görög nyelv s irodalom mellett, illetőleg, a helyett, a 2. §-ban megnevezett tárgyak tanításáról gondoskodjanak, s minthogy másfelől ez az ügy az egyetemes egyházat illeti s mint olyan az egyetemes konvent intézkedése alá tartozik, maga az egyetemes konvent pedig f. é. április hó 15—23. napjain Budapesten tartott ülésében 73. jkv. sz. alatt erre vonatkozólag már kilátásba helyezte, hogy a maga idejében meg fogja tenni a saját jogkörébe tar-tozó intézkedéseket: a miniszteri leirat vétele után azon-al kijelentettük (aug. 25-én, 2008. ig.-tan. sz. a.) a köz-oktatásügyi m. kir. miniszter előtt, hogy egyházkerüle-tünk az 1890. évi XXX. törvénycikkely érdemében ki-vánt intézkedések megtételére az utasítást saját főható-ságától, a magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventjétől várja el és a most megnyilando tanévben a régi rendszert tartja fenn. Ugyancsak, az idő rövidsé-gére és egyházjogi helyzetünkre való tekintetből, felkér-tük a miniszter urat vegye tudomásul, hogy az állami-lag segélyezett zilahi, szászvárosi és sepsi-szentgyörgyi ref. főgimnáziumoknál ugyanazt az eljárást fogjuk követni az 1890—91. tanévben. A válasz e feliratunkra meg-nyugtató, a mennyiben a közoktatásügyi miniszter ur f. é. szept. 6-án 39.012. sz. alatt tudomásul vette, hogy az 1890. évi XXX. t. c. az erdélyi ref. gimnáziumokban egyelőre nem fog végrehajtani.

Tehát, várakozó helyzetben van egyházkerületünk

az új törvénycikkely, illetőleg, a görög nyelv fakultatív tanítására nézve tett országos intézkedés végrehajtása iránt és ha a testvéregyházkerületek eddigi magatartá-sából prognosztikont lehet felállítani, akkor alig ha nem a konvent is a status quo fentartása mellett, várakozó állást fog foglalni, ámbár az ügy érdekében s a szélső-ségekből mozgó kritika ellenében, mely ez ideig tanárra és tanítványra csak deprimáló és zavaró benyomást tett, igen kívánatos volna, hogy a mai gimnázium s általában a mai középiskola szervezete s kulturális értéke az egy-házi törvényhozásban is minél behatóbb tárgyalás alá vétessék. Mert, igénytelen nézetem szerint, hiában vára-koznak szótlanul egy nekünk tetsző, igényeinknek meg-felelő alkotásra; hiába várunk előzetes értesítést az ál-lamkormány szándékairól, hiában várunk kérdést az ál-lamkormány részéről, ha talál-e a mi véleményünk és akaratumk az ő javaslataival: a mostani nyilvánosság mellett és a mai jogviszonyok között, bele lehetne és kellene avatkozni magába az alkotás folyamatába, az írás meg a beszéd fegyvereivel meg lehetne és kellene aka-dályozni a féleles, vagy éppen helytelen intenció meg-valósulását, ellenkezőleg a hallgatás beleegyezésnek vétetik.

Jóval az új törvénycikkely hozatala előtt, az 1889. épi szept. 19-én, 48,629—1888. sz. a. kelt leirat kapcsán leküldte a miniszter ur egyházkerületi hatóságunknak is a német nyelvi oktatás niveaujának emelésére irányuló s a vezetése alatt álló középiskolákra kötelező utasítá-sokat, azzal a kijelentéssel, hogy az autonom felekezeti középiskolák között is vannak olyanok, melyekben a német nyelv tanítása nem éri el az önkormányzatilag megállapított tantervekben kitűzött célokat, annál fogva intézkedésre szólítja föl egyházkerületünk Ig.-Tanácsát, hogy a német nyelvi oktatás eredménye elérje mindenütt a kellő színvonalat. Ismeretesek levén ezen országszerte nagy ellenkezésre talált törekvésnek előzményei, jelen alkalommal csak jelezni kívánjuk válaszfeliratunk lénye-gét, mely szerint egyházkerületünk Ig.-Tanácsa mind-addig nem látja szükségesnek a német nyelvi oktatás színvonalának emelése iránt intézkedni, míg a miniszter ur reá nem mutat a fogyatékosokra és meg nem ne-vezi a középiskolát, hol biztosainak hivatalos jelentése szerint, a német nyelv oktatástani eredménye törvényes tantervünk követelményein alul áll. Egyébiránt, magát az utasítást a miniszteri kívánalommal együtt közöltük a kollégiumok tanárkaraival megismerés végett. Válaszfelira-tunkra sem észrevétel, sem tüzetesen rámutató leirat nem érkezvén, az ügyet ez időre befejezettnek tekinthettük.

Tanulságosabbnak és lendítőbbnek mondhatjuk azt a tárgyalást, melyet három közép iskolánk állami se-gélyezése iránt az egyetemes konvent közbejárása foly-tán folytattunk. Ezen immár végleg megállapított se-gélyügyről külön előterjesztése levén, az Igazgató-Tanács-nak, referáló tisztemnek a jelen alkalommal azzal kívánok eleget tenni, hogy megismertetem azt a megállapodást, mely a közoktatásügyi m. kir. miniszterium és az Igaz-gató-Tanács közt létrejött a miniszter által kinevezendő tanárok kinevezésénél követendő eljárásra nézve (Lásd 754—1890. ig.-tan. sz.) Ez a következő: Megürülvén az államilag segélyezett főgimnáziumok valamelyikénél egy tanszék, melyre a tanárt szerződés szerint a minisz-

ter úr nevezi ki, az illető kollégium előjárósága arról legott jelentést tesz az Igazgató-Tanácsnak és felterjeszti hozzá a főgimnázium összes tanárainak minősítő tábláit a közzéteendő pályázati hirdetés szövegével együtt. Az Igazgató Tanács a tényállásról saját véleménye kíséretében jelentést tesz a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnak és elébe terjeszti az előjáróság által beadott s az ügyre tartozó iratokat. A miniszter határoz ez első lépés fölött s eshetőleges észrevételei kapcsán visszaküldi a pályázati hirdetés szövegét az Igazgató-Tanácsnak, felhatalmazván őt annak közzétételére. A pályázók folya. modványait, mi a pályázati hirdetésben mindig jeleztetik, az illető főgimnázium előjáróságához adják be. Az előjáróság rovatosan összegezi a bejött pályázatokat, ellátja saját véleményével és fölterjeszti az Igazgató-Tanácshoz, mely azokat jelöléshez nem kötött ajánlatával a közoktatási m. kir. minisz. elébe juttatja végintézkedésre.

Egy másik belkörü intézkedése az Igazgató-Tanácsnak a gimnáziumi vallástanári állomások rendszeresítésére vonatkozik. Köztudomásu dolog, hogy a mióta a középiskolai tanárok képesítését országos törvény szabályozza és a mióta erdélyi ref. egyházkerületünk három gimnáziuma a fennállhatás és versenyképesség érdekében kénytelen igénybe venni az államkormány pénzsegélyét, mind sürűbben és hangosabban nyilatkozik a közvélemény követelése, hogy kollégiumaink, illetve, gimnáziumaink mindenikénél egy-egy vallás tanári állomás szerveztessék, melyek aztán a többi rendes tanárokkal egyenlő jogu s egyenlő javadalmu szakerőkkel a kerületi közgyűlés választása által töltenének be.

A közvélemény e nyilatkozatát nemcsak a felekezeti érdekek ápolására irányuló gondoskodás, hanem s főleg az a sajnos körülmény szülte és tartja fenn, hogy a magyarországi ev. ref. egyháznak ez idő szerint középiskolai tanárok képzésére és képesítésére egyáltalán semmi befolyása nincsen, a miatt időnkénti tanárválasztásainál csupán külső információkra lévén utalva, féltékenység és bizodalmatlanság érzelmei közt nézi és mérlegeli modern tanárainak munkásságát. S jóllehet egyházkerületünk egyetlen egy újabb tanárválasztása sem szolgáltatott okot ilyenmü aggodalomra, sőt, a tények bizonyítják, hogy erdélyi ref. gimnáziumaink csak méltánylandó buzgalmat és célirányos tevékenységet fejtenek ki úgy az ismeretek terjesztésében, mint a vallásos érzelmek ápolásában, mind a mellet, szükségesnek látja az Igazgató-Tanács is, a munka-felosztás elvének hódolva, hogy legyen mindenik kollégiumnál a vallás tudományának és a vallásérkölcsi életnek rendes tanárképviselője, ki a többi rendes tanárokkal a jogok és kötelességek gyakorlásában egyenlően osztozzék.

Míthogy pedig Igazgató-Tanácsunk a hézagpótló kívánalmat rendre-rendre megvalósítani óhajtaná, első lépés gyanánt javaslatot kívánt készíttetni a leendő gimnáziumi vallástanárok kvalifikációja irányában. Fölhívta tehát a főtiszteletü püspök által a n.enyedi theol. akadémia tanári karát, hogy készítsen javaslatot e kvalifikáció megszerzésének követelményeiről, hogy e kérdést aztán az Igazgató-Tanács az összes kollégiumok ide vonatkozó véleményeinek meghallgatása után, a főtiszteletü közgyűlés eldöntése alá terjeszthesse.

Szintén belkörü intézkedés folytán a legmelegebb pártolásába vette az Igazgató-Tanács a n.enyedi Bethlen kollégium előjáróságának az egyetemes konventhez intézett azon kérelmét, hogy a kollégium gimnáziuma részére, az 1885. évi novemberben tartott konventi gyűlések jegyzőkönyvének 5-ik pontja értelmében, kilátásba helyezett 30.000 frtnyi egyszer s mindenkori államsegélynek legalább a jövő 1891-iki évben leendő kiutalása iránt a kellő lépéseket megtenni sziveskedjék.

Kérelme indokául felhossa, hogy a forradalom rombolásai által elodázhatatlanul szükséggé vált új épület a gimnáziumi osztályok és gyűjtemények elhelyezésére föl-épült és fölszereltetett, de az építkezés és fölszerelés költsége az eredetileg erre szánt u. n. angol tőkén kívül még mintegy 30.000 frtot vett igénybe, mi a főiskola más-nemü tőkéiből előlegeztetett; de ezen tőkének 1500 frtra menő évi kamatját a főiskola már eddig is nehezen nélkülözhetette, jövőre pedig éppen nélkülözhetetlenné vált, részint azért, mert a főiskola jövedelme a regale-megváltás folytán tetemesen csökkent, részint azért, mert elkerülhetetlenné vált egy téli tornacsarnok építése, a szükségsszékek átalakítása, stb.

Hasonló meleg pártfogásába vette az Igazgató-Tanács a maros-vásárhelyi ref. kollégium előjáróságának a közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz intézett kérelmét is, melyben a nevezett intézeti előjáróság, hivatkozással az 1883. évi XXX. t. c. 47. §-ára, egyszer s mindenkorra 40 000 frtnyi államsegélyt kér az államkormánytól. Ezt az összeget tantermek, fizikai és természetrajzi szertárak és egy könyvtári helyiség építésére kívánna fordítani.

Az egyetemes konvent mind a kétrendbeli kérelmet f. é. április hó 15—23. napjain, Budapesten tartott gyűléseiben, 71. és 72. jkv. számok alatt teljesen indokoltnak és méltánylandónak találván, elhatározta, hogy pártolólag terjeszti a közoktatásügyi miniszterium elébe.

Ezzel berekesztem az általános érdekü s elvi jelentőségü események sorozatát s áttérek jelentésem második részére, mely a kollégiumok 1889—90. évi állapotáról szól.

A mi a kollégiumok külső statisztikai képét illeti e tekintetben majdnem megegyeznek az 1889—90. év adatai a megelőző év adataival. A tanulószámában mutatkozó növekedés abból származik, hogy az államilag segélyezett zilahi főgimnázium négy alsó osztálya, melyeket az előtt az ott helyi polgári iskola helyettesített, most gimnáziumi berendezéssel visszacsatoltatott a kollégiumhoz, Sepsi-Szentgyörgyön pedig, hol csak négy osztályu volt a gimnázium, megnyilt ez évben az ötödik osztály is, a fokozatosan teljes főgimnáziummá fejlődés rendje szerint.

A hét kollégiumban fennállott egy theologiai akadémia 4 osztálylyal és 53 növendékkal, hét főgimnázium (a s.-szentgyörgyi még csak I—V oszt.) 54 osztálylyal és 1609 növendékkal; egy tanítóképző intézet 4 növendékkal; hat elemi iskola, egy elemi gyakorló iskola pap és tanító jelöltek számára és egy előkészítő (progimnázium) összesen 25 osztálylyal és 965 növendékkal.

Tehát, járt a hét kollégium 87 osztályába összesen 2666 (azelőtt 2507) tanuló. Ezeket tanította 6 theológiai,

115 gimnáziumi, 8 tanító-képző tanár és 44 el. isk. tanító, összesen 173 tanerő, a közvetlen felügyeletet pedig 28 gondnok gyakorolta.

A tanuló ifjúság egészségi állapotára nézve, nem számíthatja mindenik kollégium ezt az évet a szerencsések közé. Nagy-Enyeden az influenza-járvány miatt csaknem az egész januárban szünetelt a tanítás, tanárok és tanulók többen szenvedtek ebben a betegségben, kivált a theologiai akadémia ifjúsága közt fordult elő sokféle betegedési eset. Zilahon is e járvány miatt febr. 20—26-ig szünetelnie kellett a tanításnak, zavarólag hatott a tanítás menetére Kolozsvártt, Sz.-Udvarhelyt és S.-Szentgyörgyön is, de itt valamennyi betegségi eset enyhe leolyású levén, nem kellett a tanítást beszüntetni miatta.

A törvényszabta időben, szabályszerűen megtartott tanuláshelyi előmenetelre nézve jelzem, hogy osztályzatot nyert a gimnáziumok 54 osztályában, összesen 1504 ifju, négy pedig minden tárgyból jeles 8.04% (orsz. átl: 6.71%) minden tárgyból legalább jó 23.34% (orsz. átl. 19.59%), minden tárgyból legalább elégséges 45.09% (orsz. átl: 1.06%), kettőnél több tárgyból elégtelen 8.10% (orsz. átl. 8.65%). Az elemi iskolák 25 osztályából vizsgálatot tett 864 növendék, még pedig kitünő, vagy jeles eredménnyel 36.43%, jó és elégséges eredménnyel 23.36—24.57%, elégtelenül 15.76%. Papi hivatalra képesítve kibocsátott 16 papjelölt; néptanítói s énekvezéri oklevéllel 10 tanítójelölt.

Érettségi vizsgálatokra jelentkezett a 6 főgimnáziumtól összesen 100 ifju; érettnak nyilvánított 90 (10 jelesen, 27 jól, 53 egyszerűen) javító vizsgálatra utasított egy évnél kevesebb időre) 8, a vizsgálat ismétlésére 2.

A rendkívüli tantárgyak tanulásában is szép eredmény érte el. Legtöbbszer csaknem mindenik kollégiumban tanultak francia nyelvet, rajzot, műéneket és gyorsírást. M.-Vásárhelyt az egészségtan tanításával is kísérletet tettek a gimnázium VII. és VIII. osztályaiban, hetenkint 1—1 órán. Ugyanitt a gyorsírást a gimnáziumban inkább III. és IV. osztályu növendékek tanulták, a elsőbb osztályokból alig néhányan, a mi nem helyeslehető körülmény.

(Vége köv.)

Parádi Kálmán.

Az erdélyi egyházkerület közgyűlése.

(Vége.)

A kiküldött bizottságok jelentései előterjesztetvén: első sorban tudomásul vétetik és elfogadtatik az Ig. Tanács jelentésének felülvizsgálatára kiküldött bizottság azon indítványa, hogy az Igazgató Tanács intézkedései fölött a közgyűlés fejezze ki helyeslését.

A pénztár megvizsgálására kinevezett bizottság jelentése hasonlóan tudomásul vétetik. Ezzel kapcsolatban, Bartha Miklós indítványozza, hogy a jövő gyűlésre hiteles kimutatás terjesztessék elő az egyházkerületi pénztárban őrzött egyházi alapokról. Elnök kijelenti, hogy a kimutatás elő fog terjesztetni.

X. ülés

(nov. 6. d. u.)

A délelőtti ülés jegyzőkönyve felolvastatván, hitelesítettetik. Majd olvastatik a testvér-egyházkerületek jegy-

zőkönyveinek átnézésére kinevezett bizottság jelentése, mely tudomásul vétetik.

Most következett volna az indítványi bizottság jelentésének előterjesztése. Ezt megelőzte azonban Sándor József, azzal a kijelentéssel lepvén meg az egyházkerületi közgyűlést, hogy a «Protestáns Közlöny» ügyében beadott indítványával ezennel visszavonul.

Ennek következtében az indítványi bizottság jelentése e részben tárgytalanná válván, felolvasása is mellőztetik. Előadatik azonban a bizottság véleménye Csizsér Gábor amaz indítványára, mely szerint egyházkerületi közgyűléseinken, a többi kerületek példájára, a kettős elnökség léptetessék életbe.

A tárgyhoz Szász Domokos püspök a szóltt eképpen:

Az indítv. biz. javaslatát, felhozott indokai alapján, részemről is elfogadásra ajánlom. A mint az indítványi biz. is jelzi, ez a kérdés már ismételt ízben felmerült, nemcsak az én püspökségem alatt, hanem hivatalbeli elődöm idejében is. A főtiszt egyh. ker. közgyűlés bölcsessége, valahányszor az indítvány előkerült, mindig napirendre tért felette és pedig azért, mert teljességgel nem találta időszerűnek, helyesnek, hogy anyaszentegyházunk évszázadok folyama alatt kifejtett, létrejött alkotmányos alapelveit, melyeken egész alkotmányos rendszerünk nyugszik, megbolygassa. Erdélyi reformált anyaszentegyházunkban a püspök oly állást foglal el, a mely a püspöki állásnak, küldetésnek megfelelő.

Mert, nézetem szerint, a püspöki állás súlyát, tekintélyét, erejét nem az biztosítja, nem az tartja fenn, hogy a kerületi közgyűlésben éppen mely helyen ül, hanem fentarthatja és biztosíthatja egyedül és kizárólag az, ha az anyaszentegyh. alkotmánya és alkotmányos törvényei értelmében előirt püspöki kötelességet hűséggel és lelkiismerets odaadással teljesíteni törekszik. Ha ezt nem tenné, ha ezt tenni nem igyekeznék, akkor akár hol ülne anyaszentegyházunk törvényhozó testületének gyűlésében, nem foglalná el azt az állást, melyet elfoglalni hivatott.

Az indítványnak van egy tétele, melyet kötelességemnek tartok egész határozottsággal visszautasítani. Az mondatik ugyanis, hogy a püspök midőn jelentését évről-évre megteszi, azt, mintegy titkár felolvassa. Azt hiszem, ezzel azt akarná kifejezni az indítványozó, hogy ez által valami egészen alárendelt és a püspöki állásra nézve megbélyegző tisztet teljesít. Midőn anyaszentegyházunk püspöke jelentését alkotmányunk és annak alapján kifejtett alkotmányos rendünk értelmében megteszi, azt a kötelességét teljesíti, hogy az anyaszentegyházunk életében felmerült s működési hatáskörébe tartozó nagyobb fontosságú mozgalmakról, annak az anyaszentegyháznak, melynek az egyenlők közt első szolgálja, nemcsak egyszerű jelentést, hanem, egyszermind az ő püspöki állásának s kötelesség-teljesítésének, mintegy tükörben való bemutatását az anyaszentegyház színe előtt feltüntesse.

Arra kérem a főt. közgyűlést, hogy éppen ilyen időben, a melyeket most élünk, mikor anyaszentegyházunk igen nagy fontosságú érdekei, kérdései, törekvései vannak folyton napirenden, ne bolygassuk meg azt az alapot, melyet az idők vihara kipróbált, helyesnek és jónak bizonyított; csak arra igyekezzék közgyűlésünk

minden tagja, mint anyaszentegyházunk kormányzatára hivatott testület, és az egyes főgondnokok s azok sorában a püspök, mindenik ott, hová őt alkotmányunk rendje, törvényei elhívták, teljesítse kötelességét s ha ezt meg tesszük mindnyájan, anyaszentegyházunk virulni fog akkor is, ha püspöke nem itt, (az elnöki emelvényre mutat) hanem itt (a saját helyére mutat) ül. (Zajos éljenzés). Méltóztassanak a tett indítvány felett napirendre térni. (Zajos helyeslés).

Püspök aa nagyhatású beszéde, Bartha Miklós indítványára, egész terjedelmében jegyzőkönyvre vétetni határoztatik.

Még a kérvényi bizottság, valamint a számadások felülvizsgálására kinevezett bizottság jelentései tudomásul vétetvén, elnök a jegyzőkönyv elkészítésére tíz percnyi időt tűz ki. A szünet után, az elkészült jegyzőkönyv hitelesítettvén, elnök a következő szép beszéddel zárta be egyházkerületi közgyűlésünk tanácskozásait.

Tárgysorozatunk ki levén merítve, a ker. közgyűlés letárgyalván mindazt, a mit törvényeink értelmében s az Igazgató-Tanács előkészítése s egyesek indítványai alapján letárgyalandó volt, az eloszlás perce előtt állunk.

Engedjék meg nekem, ki hivatva voltam, az elnöki székből a közgyűlést vezetni, mindenekelőtt köszönetemet fejezni ki a felett, hogy dacára a kényes természetű s nagy hullámokat felvert kérdés előnkbe hozatalának s dacára annak, hogy egyes percekben félnem kellett a miatt, hogy a felcsapódó hullámok talán magasabbra verődnek, mint az egyh. kerületünk nyugalmára célszerű és előnyös: mégis, elmondhatom, hogy a tárgyalások végéhez jutva, a kedélyek nyugodtabbak, a hangulat csendesebb s a békülékenység iránti törekvés fokozottabb, mint tárgyalásunk kezdetén volt.

Mint elnök, mint egyházkerületi főgondnok, mint egyházi életünknek egyik munkása, első sorban kell hogy ezért köszönetemet fejezzem, ki, kívánva, hogy midőn eloszlunk, mint az ülés alatt volt szerencsém s vettem alkalmat kimondani, lehetőleg keveset vigyünk magunkkal azokból a keserűségekből, melyek felmerültek s törekedjünk oda, hogy egyházi életünk hullámai egyházunk keretén kívül vajmi ritkán csapjanak.

Engedjék meg, hogy ez óhajomásom érdekében arra kérjem, hogy otthon, működési körükben, az egyes érintkezési alkalmakkor, egyházi ügyeink tárgyalása rendjén mindig, ne nézzék azt, hogy győzzön a mi saját nézetünk (Helyeslés.), hanem hogy győzzön egyházunk érdeke. (Éljenzés).

Azt gondolom, hogy módját találjuk mi, az intézésre hivatottak s módját találják önök, kik e működést ellenőrizni, bírálni hivatottak, hogy mind ritkábban jöjjenek oly kérdések napirendre, melyek a békét s nyugalmat zavarják; de minden kérdés eldöntésénél, ha ellentétes nézetek vannak is, a barátságos, békés megoldás legyen az az eszköz, melylyel a cél felé törünk.

Nem vagyok hivatott, ilyen óhajításokra áldást kérni, de remélem, hogy az isten, kinek nevében összegyűltünk, s kihez itt az első szó fohászképpen intéztetett, azt megtagadni nem fogja.

Ezzel a gyűlést bezártnak jelentem ki.

Szász Domokos püspök állott fel most helyéről s a következő emelkedett hangú beszédet intézte az elnökhöz:

Méltóságos báró, elnök ur!

Méltóztassék megengedni nekem, hogy az ajkairól most elhangzott valóban emelkedett szellemű bölcs szavak az én ajkamról is viszhangozzanak.

Arról vagyok meggyőződve, hogy a mit most elmondandó vagyok, az nemcsak a főt. közgyűlés számában most már megfogyatkozott tagjainak, hanem az eltávozottaknak s az egész erdélyi ref. egyházkerület minden igaz hívének nézetét, meggyőződését fejezi ki.

Méltóztatott méltóságod kifejezni, hogy közgyűlésünkben néha talán pillanatokig az ellentétes nézeteknek olyan erős hullámai merültek fel, melyek bizonynyal mindnyájunk szívét, kik anyaszentegyházunk iránt egyforma meleg szeretettel viseltetünk, aggályokkal töltötték el.

Ez prot. magyar egyházkerületünk szellemében, lényegében rejlő irányzatának kifolyása, mely a mióta ref. egyházkerületünk felséges küldetésének útján halad, fontos kérdések felmerülésénél mindig tapasztalható. Mert prot. anyaszentegyházunk egyik sarkalatos, lényeges, mondhatnám, létfeltétele az, hogy a különböző vélemények harcában a hit és lelkiismeret szabadságának zászlója körül összesereglettek, belátásuk, tapasztalataik, meggyőződésük világánál a különböző kérdéseket különbözőképp fogják fel s prot. anyaszentegyházunknak felséges emlékekben gazdag története bizonyítja, hogy a vélemények harca a lelkek, szívek mélyében gyökerező különböző meggyőzések vívódása egy-egy pillanatig talán meg is rázkodtatták anyaszentegyházunknak isteni alapon nyugvó alkotmányát, de a végén, az eszmék küzdelme, az igazság körüli ellentétes nézetek harca mindig egyházunk javára szolgáló volt, mert e küzdelemnek mindig eredménye volt anyaszentegyházunk előhaladása, az eszméknek a vitatások kohójában megtisztulása s az anyaszentegyház valódi érdekeit biztosító s fentartó igazságoknak győzedelme. S hálával a mennyei gondviselés iránt, ismerjük el, hogy anyaszentegyházunk ügyeinek vezetésére mindig hívott el anyaszentegyházunknak ilyen válságos, nehéz küzdelmekről zaklatott, de mégis, mint anyaszentegyházunk történelmének lapjai fényesen igazolják, mindig javára szolgáló, eredményekben gazdag küzdelmei irányítására ritka talentumokkal megáldott férfiakat, kik az ellentétek harcában megtalálják nagy bölcseséggel a kiegyenlítés útját, módját; kiknek szívében az egyház iránti szeretet bölcs mérséklettel, a tapasztalás bölcseséggel párosulva, vezetni anyaszentegyházunk ügyeit ama felséges célok felé való törekvésének útján, melyek iránt a lelkesedésnek lángja kell hogy mindnyájunk szívében és mindig lobogjon s mely ez idő szerint anyaszentegyházunk tagjaiban meg is van. Ugy vélem, tekintet nélkül arra, hogy a lefolyt s bezárult közgyűlés tárgyalásai rendjén egy vagy más kérdésekben különböző véleményeknek, nézeteknek adtunk is kifejezést, egyben mindenestre egyetértünk s ez az egy az, hogy anyaszentegyházunknak élni, virulni kell; abban az egyben, hogy ama férfi iránt, kit az isteni gondviselés ügyeinek vezetésére elhívott, Méltóságod iránt, osztatlan tisztelettel,

elismeréssel s hálás érülettel van mindnyájunk szive eltelve (Éljünk éljenzés).

Méltóságod eddig szerzett érdemeinek koszoruját, hitem szerint, egy örökké tündöklő levéllel gazdagította akkor, mikor közgyűlésünk elnöki székéről olyan bölcseséggel, pártatlan igazsággal s minden szavát és eljárását átsugárzó meleg szeretettel bizonyította magát azon férfinak, kiről mindnyájan azt mondhatjuk, hogy ügyeink vezetésére, irányítására az isteni gondviselés küldötte el sorainkból, ki nemes szívével, odaadó hűségével, az elentétes nézetek harcában is mindig kellő mérséklettel, s az ellenkező vélemények iránti kötelel tisztelettel irányította tanácskozásaink rendjét. (Éljünk éljenzés).

Szivem mélyéből kérem s kérjük mindnyájan az ég Urát, az élet megadó és megtartó istenét, hogy Méltó-

ságodat anyaszentegyházunk élén testi és lelki erejének egész teljességében sokáig tartsa meg, hogy azon, anyaszentegyházunk történetében örökké tündöklő nevek mellett, melyek egyházunk multjának évlapjairól fénylően tündökölnék még ma is s vetik ránk fényüket, Méltóságod neve, egyházunk szeretetétől áthatott szívének, munkálkodásának emlékei, eredményei az idők végéig tündököljenek s Méltóságod azon időt, melyet az isteni gondviselés kegyelme itt e földön Méltóságodnak enged, töltse boldogan, s mindnyájunk tiszteletétől, hálájától s szeretetétől körülölelve, szereteti körében és istentől megáldva, mint az isten egy választott férfia, éljen sokáig boldogan. (Éljünk éljenzés).

T Á R C A.

Egyháztörténeti adalékok.

I.

Vásárhelyi Töke István, enyedi tanár levele Teleki Sándorhoz Szigethi Gyula István, erdélyi ref. püspök és Borosnyai Nagy Zsigmond, enyedi tanár fogságukat illetőleg. 1738.

Ezen rövid levél megérthetése végett, szükségesnek találok az akkori események rövid fölemlítését.

A török kormány Erdély fölött másfél századig gyakorolt fensőségét vissza akarván szerezni, II. Rákóci Ferenc halála után (1735. ápril 8.) az ő fiai által gondolta, hogy célját elérheti. Azt képzelte ugyanis, hogy egy Erdélybe küldendő és elterjesztendő kiáltvány megteszi hatását: Erdély rögtön fegyvert ragad mellette.

A bécsi udvar Rákóci F. két fiát, Józsefet és Györgyöt Bécsben tartotta; de neveltetésükre nem hogy gondot fordított volna, sőt anyanyelvüket is szándékosan elfeledtetni törekedett. György nem tudott magyarul, mert a mint Mikes Kelemen «Törökországi levelei»-ben írja: «Németek nevelték, kik csak a Miatyánkot sem engedték volna, hogy magyarul megtanulja.» Sőt, hogy elődeik polgári és katonai fényes erényei és tettei előttük ismeretlenek maradjanak s fiatal, fogékony keblüket a Rákóci-név őseik dicső példái követésére ne buzdítsa és gyulaszsa: idegen névre kereszteltettek; József Marchio di St. Carlo, György Marchio di St. Elisabetha olasz nevet kaptak a fényes történelmi Rákóci-név helyett. Idővel e fiatal hercegek megszöktek Bécsből, György 1726. atyjához s később Franciaországba ment s ott meghalt; József, a nagyobbik, 1734-ben hagyta el Bécset s most Velencében, majd Rómában tartózkodott s 1736. dec. 5-én érkezett Rodostóba.

A török kormány tehát 1737. szeptemberben Konstantinápolyba hivatta Rákóci Józsefet, kezébe adta 1738. januárban az erdélyi fejedelemségre kinevező okmányt s azal 6 február 18-án már Csernavodában volt, a honnan, mint erdélyi fejedelem, kiáltványt bocsátott ki s az erdélyieket fegyverfogásra hívta fel.

És már Szigethi Gyula István püspök, Borosnyai tanár s néhány erdélyi ref. mágnás: gr. Bethlen Sámuel, b. Lázár János, a köszvényes és dagadt lábú Rhédei Ferenc és

László, Torockai Zsigmond és a 70 éves vak és siket Tol-dalagi Mihály a Rákóci-val való titkos szövetekezés gyanuja miatt fogattak és zárattak el március vége felé, a főkor-mányszék kikerülésével, Brassó, Fogaras, Fehérvár, Déva, Kolozsvár és Beszterce városokban. A foglyok ügyének megvizsgálására polgári és katonai vegyes bizottságot nevezett ki az udvar Haller János elnöksége alatt s az működését október havában megkezdette Medgyesen s be is végezte. Ártatlanoknak találta s jelentését felküldötte Bécsbe, honnan dec. 23-án költ királyi felmentő leirat jött a kormányshoz és így az ártatlanul szenvedett foglyok 1739. január 15-én visszanyerték szabadságukat. (Lásd ezen esemény terjedelmesebb leírását, Klio III. k. Szilágyi Ferenctől.)

Méltóságos gróf ur, nagy jó uram és patronusom!

Fedezze be Isten erős őrizetének paizsával e félelmes időben a méltóságos urat egész uri házával egyben és tartsa meg kellemetes békeségben, szívesen kívánom

Tiszteletes püspök uram felől (Szigethi Gyula István) irhatom a mlgs gróf urnak, hogy ő kglme még Károlyv-ratt (Károly-Fehérvár) életben van és egészségben, 15 praesentis vettük postán levelét. Minthogy ott a pestis nagy mértékben grassál, tiszteletes Szombati uram is, (fehérvári pap) egész cselédjével eltakarodott más uton communicatiot keglmével nem tarthatunk, hanem a posta által. Noha a Com-mendans generalis (Lobkovitz) ő serenitása facultálta volt keglmét, hogy salubrioris aëris causa Besztercére, vagy Fogarasba elvitetheti magát, de a házanépitől oly messze távozni nem kívánt, hanem ott megmaradott sub spe divinae et humanae liberationis. A rabtársa T. Borosnyai Zsigmond uram 21. julii elbocsátatott, a mely nap is kedves testvér bátyja néhai dr. Borosnyai Márton uram Szebenben nagy kárunkra és szomorúságunkra meghalt. ¹⁾

Isten ő szent Felsége a mlgs gróf urat az élőknek se-

¹⁾ Ezen dr. Borosnyai Márton könyvtárát az enyedi kolle-giumnak hagyta, mely «Borosnyaiana theka» cím alatt egyik részét képezte az 1849-ben földult kolleg. gazdag könyvtárnak. (Benkő Ferenc Parnassusi időtöltés» 7. darab, 31 lap.)

regében sokáig maraszsa meg, alázatos szívvél kívánom és maradok a mlgs gróf urnak mindenkori hiv és köteles szolgálója. Enyed, 20. aug. 1738.

Vasárhelyi Tőke István.

Gróf Teleki Sándornak írta.

Eredetije a Teleki-nemzetség levéltárában 184 sz. a.

II.

Gróf Teleki Sándor edictuma a templomgyakorlást illetőleg, 1708.

Az én gerneszezi házamnál és ahoz tartozó egész jószágomban, hogy minden én birodalmom alatt levőknek dolgok legelsőbbben a nagy isten nevének tiszteletére valók legyenek és az ő felsége szent törvényének tenora szerint folyjanak: annak előmozdítására akarom, hogy ezen alább leirt néhány edictumok szorossan megtartassanak.

Edictum.

1. Hogy a naponként való közönséges isteni szolgáltatón minden rendek mindennap kétszer megjelenjenek és az isteni szolgáltatnak ne csak formáját mutassák, hanem ugyan valójában és szívesen kövessék, úgy hogy ha ki a hét köznap könyörgést háromszor egymás után igaz ok nélkül elmulasztja a kultúra büntetessék és az ki a vasárnap egy-

elsőbbben erőssen meg pálcáztassék a pellengér mellett a falu utcáján és ekklesia követés által bocsáttassék a gyülekezetbe. Ha másodsor vagy annál inkább harmadsor is ezent parolja 3 ember bizonságtétele után, kövel veretessék agyon minden respectus nélkül.

8. A ki adtával, ördög lelkivel szitkozódik, első uttal férfiember 25 pénzre, asszonyember 50 pénzre büntetessék, gyermek közönséges helyen erőssen megveszszőztessék érette.

(Folyt. köv.)

Közli:

Konc József.

Különfélék.

= A «Téli Ujság» dec., jan. és február hónapokban, jövőre is megjelenik. Minden egyes szám ára két krajcár, de tíz példánynál kevesebb megrendelés nem teljesíthető. Szerkesztője Csécsi Miklós; kiadója Hornyánszky Viktor akad. könyvkereskedő, Budapesten, hová az előfizetési pénzek is küldendők. Derék, népies vállalat, melyet őszintén ajánlhatunk azoknak, kik a nép erkölcsi érületére hatni ohajtanak. Papok és tanítók egyiránt buzgólkodhatnak érdekében, és bizonyára meg nem szégyenülnek reménységükben.

«Adassék elő a magyar református közoktatás története az 1790—91. országgyűlés óta, különös tekintettel a középiskolák fejlődésére.» Jutalma 50 darab arany. (A debreceni ev. ref. egyház adománya). Beadási határidő 1892. május 1. A pályaművek idegen kézzel, tisztán leiratva, bekötve és lapszámozva s szerző nevét rejtő jelígyes levéllel ellátva, a kitűzött hatánapig az egyesület elnökéhez küldendők. Csak egyesületi tagok pályázhatnak. Debrecen, 1890. aug. 10. A tiszántuli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület elnöksége.

— **Halálozás.** Benkő János, sepsi-málnási ev. ref. lelkész, életének 68. évében, néhány napi kínos szenvedés után, folyó évi szeptember 17-én jobb létre szenderült. Temetése 19-én történt. A megtört keserveken kívül, megjelent öt szomszéd- és távol vidéki ref. pap és szép számú részvevő közönség kísérte örök nyugalomba. A gyászszertartást a háznál tiszt. Vass Lajos, bodoki, a templomban tiszt. Ré-

vay Pál, nagy-baconi ref. lelkész urak végezték. Szívből szívhez szólottak és csak megeredtek a szemekből a könyek önkint és visszatarthatatlanul. Sirt ott mindenki. Sirtunk mi papok, sirattuk nem anynyira a megboldogultat, mert ő jól járt, hanem sirattuk benne egy szegényes anyagi helyzetű falusi ref. pap átélte, átszenvedett sanyaruságait, küzdelmeit, bajait, keserveit. Sirtak a hivek. Siratták jó lelképásztorukat, ki, minden földi zaj és láрма nélkül, 40 évig terjesztette lelkük világában a menyország hatalmát. De sirtak hátramaradt szerettei. Siratták önmagukat, mert árván maradtak, és nem tudják, merre forduljanak. Egyedül a jó isten különös gondviselése adhat nekik enyhét és vigaszt, mit adjon is az özvegyek és árvák édes atyja, hogy úgy legyen! A megboldogultat pedig az élet megvívott gyötrelmei után, nyugtassa a föld porában csendesesen és édesen! Öltsem, 1890. nov. 8. Bartók Dénes, ref. lelkész.

HIVATALOS RÉSZ.

2762—1890.

KÖRLEVÉL

Mindenik erdélyi ref. kollégium n. tt. Elöljáróságának.

Mihez tartás és további intézkedés végett ezennel tudatjuk, hogy a f. évi javító és pótló érettségi vizsgálatok marosvásárhelyi ref. főgimnáziumunknál f. évi december hó 19-én, Méltóságos br. Kemény Domokos kollégiumi főgondnok elnöklete alatt fognak megtartani.

Az erdélyi ev. ref. egyház kerület Igazgató-Tanácsától, Kolozsvártt 1890. november 17.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

2616—1890.

FELHÍVÁS

minden anyakönyv-vezető ref. pap afiához.

Az országos m. kir. statisztikai hivatal megküldvén az 1890-ik évre vonatkozó népmozgalmi adatok felvételére szolgáló rovatos ivatek, azok esperesi uton leküldettek az anyakönyv-vezetésre kötelezett pap afiához.

Ezen intézkedéssel kapcsolatosan Ig.-Tanácsunk felhívja az anyakönyv-vezetésére kötelezett pap afiát, hogy, ha ezen füzetek részükre vagy egyáltalában nem, avagy nem a szükséges példányban kézbesítették volna, azoknak elküldését, vagy pótlását sürgessék meg azonnal az esperesi hivatalnál; továbbá, a füzeteket az egyes táblázatok alján foglalt «Jegyzet» értelmében pontosan töltsék ki s a kitöltött füzeteket, az illetékes törvényhatóság közegeinek (szolgabíróknak, polgármesternek) minden további sürgetés bevétele nélkül, mielőbb, de legkésőbb 1891. évi január hó végéig közvetlenül, felelősség terhe alatt, küldjék be.

Azon esetekben, midőn az anyaegyházhoz oly fiók- vagy leány-egyházközségek tartoznak, melyek más törvényhatóság területén, vagy más szolgabírói járásban fekszenek, mint a hová az anyaegyházközség tartozik, utasítjuk az anyakönyv-vezető pap afiát, hogy ezen leány- vagy fiók-egyházokról készítsenek külön kimutatást s anynyi kimutatást küldjenek be az illetékes közigazgatási hatóságához, a hány törvényhatóság, illetve, a hány szolgabírói járás területére terjed ki a köre.

Végül, megjegyezzük, hogy az anyaegyházakhoz tartozó leány- és fiók-egyházak nevei a füzet címlapján okvetlenül mind felsorolandók, akár fordult elő népmozgalmi adat, akár nem.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Ig.-Tanácsától, Kolozsvártt, 1890. november 11.

Bodor Antal,
titkár.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

2666—1890.

KÖRLEVÉL

Mindenik erdélyi ref. kollégium n. és tt. Elöljáróságának.

A vallás és közoktatási m. kir. miniszter úr ó nagyméltósága f. évi október hó 21-én 40,563. szám alatt kelt

leiratában tudatja hatóságunkkal, hogy a szathmári ev. ref. gimnázium újonnan megnyitott hetedik osztályának a kért nyilvánossági jogot az 1890—91-ik tanévre megadta.

Miről a m. tt. Elöljáróságok, tudomásvétel végett, értesítettek.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-Tanácsától, Kolozsvártt, 1890. november 12.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Kolosvári Sándor,
elnök helyettes.

2698—1890.

FELHÍVÁS

Mindenik egyházmegye nagytiszteletű Espereséhez.

A folyó évi főt. Közgyűlés jegyzőkönyvéhez csatolandó «Kimutatás az egyházmegyei özvegy-árva gyámintézeti pénztárak 1889. évi állásáról» című melléklet kiegészítése céljából, hivatalosan felhívjuk mindazon egyházmegyék nt. Espereseit, a honnan a jelzett kimutatás adatai még nem küldettek be, az adatoknak sürgős betérjesztésére.

Az erdélyi ev. ref. Egyházkerület Ig.-Tanácsától, Kolozsvártt, 1890. nov. 11-én.

Bodor Antal,
titkár.

Dr. Kolosvári Sándor,
helyettes elnök.

768—1890.

KÖRLEVÉL

a székely egyházmegye t. lelkészeihez.

Paptársaimat felkérem, hogy egyházközségük jövő évre elkészítendő költségvetéseit f. évi dec. 15-ig t. Ujvári József számvevő urhoz, az orsz. közalap illetéket t. Vásárhelyi Boldizsár urhoz, a különböző alapokból netalán folyamodni akarók pedig segély-kérvényeiket alólirhoz küldjék be.

Szék, 1890. nov. 13.

Somkeréki Miklós,
esperes.

985—1890.

FELHÍVÁS.

Tiszteletes lelkésztársaimat, a számadó gondnok urakat, és a presbiteriumokat figyelmeztetem, a netalán szabályszerűtlen eljárás kellemetlenségei kikerülése végett

1. Az országos alapra tett előírás szerinti összeget dec. 1-ig küldjék be pénztárnok és alapkezelő t. Jonás Bálint urhoz, valamint annak idejében az egyházi rovatokat is.

2. Az év végével a számadás lezárandó és az két példányban, okmányokkal felszerelve, ideiglenes számvevő, bádoki lelkész, t. Tunyogi Béla urhoz küldendő.

3. A költségvetési előirányzatok 1891-re és a leltár két-két példányban, alólirhoz küldendő. Értesítsenek, hogy miféle egyházi nyomtatványokra lesz szükségük: számadás, anyakönyv és más kivonatok, stb.

Doboka, 1890. november 16.

Nagy Lajos,
esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XX. Évfolyam.

Kolozsvárt, 1890. November 27.

48. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY ÍVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

A tanügyi előadó Jelentése.

(Vége.)

A rendkívüli tárgyakkal kapcsolatban, meg kell emlékezni arról, hogy az ifjúság önmunkássága élesztve volt a tanári karok részéről kitzított pályakérdések és díjak által is, mely törekvés szép termést hozott N.-Enyeden, Kolozsvártt és Zilahon, csekélyt M.-Vásárhelyt és Szászvároson. Az ifjúsági körök életét s jelesen az önképzőkörök működését átlag véve megnyugtatónak, részben dicséretesnek mondják a hivatalos zárjelentések. Ez mindenestre elismerést érdemlő körülmény, mind a mellett nem tehetem, hogy a részletadatok egybevetése nyomán kelt észrevételemet ki ne fejezzem, mely szerint némely önképzőkörünk munkássága tárgyaira nézve még mindig kívánatos, hogy a kör működése a rendes iskolai munkával párhuzamosan haladjon és hogy a tanulókat kötelességeik teljesítésétől el ne vonja. Alsóbb osztályú növendékek és rendes munkájuk teljesítésében hanyag tanulók, nézetem szerint, eltiltandók a körben való munkásságtól.

A tanuló ifjúság magaviselete általában megnyugtatónak, sőt dicséretesnek mondható. Gyermeki könnyelműség, meggondolatlanság, heveskedés többeket sodort ugyan hibába, de türhetetlen rosszaságra, javithatlan, megrögzött bűnre valló eset egyik kollégiumban sem fordult elő; a fegyelmezés fokait, fel a bezárásig, többekkel szemben mindenik tanárkar alkalmazta, de felsőbb hatósághoz egyiknek sem kellett fordulnia.

A tanulóknak nyújtott segélyek, jutalmak és ösztöndíjakra nézve annyit jegyzek meg, hogy kiosztatott mind a 7 kollégiumban 27,547 frt 97 kr, 48 drb cs. kir. arany és 24 véka gabona.

Itt a hála és kegyelet érzelmeivel regisztrálom azokat a kegyes adományokat, melyek e tanév folyama alatt az egyes kollégiumok részébe jutottak.

A kolozsvári kollégiumnál Hegedüs Sándor,

országos képviselő ur, ez intézetünknek volt növendéke, hálája kifejezésül, 1000 frtos alapítványt tett, melynek kamata mindig annak a legjobb tanulónak adandó, az évi zárünnepély alkalmával, ki az érettségi vizsgálatot letéve, a kolozsvári egyetemen folytatja tanulmányait. A szászvárosi kollégium nagyérdemű főgondnoka, gr. Kuun Kocsárd ó méltósága, látva a nehézségeket, melyekkel e kollégium a beteg tanulók elhelyezése és ápolása miatt küzködik, 3000 frtot ajánlott fel egy alkalmas kórház építésére. Sepszi-Szent-Györgyön egy a kollégiumban felállítandó tápintézet javára Császár Bálint városi polgármester ur és a kollégiumi tanári kar buzgó fáradozása folytán 236 frt 30 kr. gyűlt össze, mely összeget dr. Bodor Tivadar kollégiumi gondnok aa. 300 frtra egészített ki s Donáth József kollégiumi főgondnok aa. 100 frtos alapítványával 400 frtra emelt. Mindjárt a tápintézet felállításának megpendítése után pedig, ugyanennek a javára zágoni birtokos Becási Kristóf ur 1000 frtos alapítványt tett s azt május 15-én a tanári kar kezébe le is fizette.

Ezen új alapítványok és adományok lelkesítő tényei valóban szép bizonyosságai a bizalomnak intézeteink iránt; hassanak buzdítólag mindnyájunk lelkére, a nagylelkű adományozók pedig fogadják e helyről is hálás elismerésünket és köszönetünket.

Ezzel be is fejezhetném már is hosszúra nyult jelentésemet, ha az egyházmegyei népiskolákról szóló tavalyi jelentésem speciális részét, melyben ezen iskolák hiányait és közvetlen hatóságai mulasztásait tártam fel, a főtiszt. közgyűlés vissza nem teszi vala az Igazgató-Tanácsához illetékes tárgyalásra s további intézkedésre; minek következtében, kötelességemmé vált, hogy soron kívül ismételtén szóba hozzam népiskoláink ügyeit és legalább nagyjában jelezzem: mi eredménye volt az igazgató-tanácsi intézkedésnek.

Miután egyházmegyei népiskoláink statisztikai viszonyaival és következményeivel már a múlt évi jelentésben részletesen foglalkoztam, jelenleg egészen eltekinthetek az e viszonyokból vonható következtetéseimtől, eltekinthetek tavalyi jelentésem speciális részének közmívelődési és didaktikai adataitól, csupán az igazgató-tanácsi tárgyalások idevonatkozó végmegállapodásainak közlésével is eleget vélek tenni a főtiszteletű közgyűlés múlt évi intenciójának.

A legáltalánosabb szempontból nézve és bírálva népiskoláink 1888—89. évi állapotait, egyházmegyénként haladó sorban négy csoportba oszthatjuk ez idő szerint egyházmegyéinket.

Az első csoportba esnek azok az egyházmegyék, melyekben a ref. felekezeti iskolák állapotai a multhoz képest javulásra s emelkedésre mutatnak, ilyenek: a vajdahunyadi, kolozsvári, szilágyszolnoki, nagysajói és marosi egyházmegyék, hol az iskolaszékek és tanítók buzgón végezték teendőiket és a gyermekek iskolamulasztásait is annyira korlátozták, hogy kevés kivétellel jó, sőt dicséretes eredménnyel tarthatták meg az évi zárvizsgálatokat.

A második csoportba sorozhatók a gyulafehérvári, deési, erdővidéki, orbai és kézdii egyházmegyék, mint a melyeknek kielégítő s rendes iskolaügyi állapotai főhatósági intézkedést szintén nem igényeltek.

A harmadik csoportba tehetők a n-nyedi, kolozsalotai, széki, görgényi és kükküllői egyházmegyék iskolái, melyeknek egyszerűen kielégítő állapotai több iskolára nézve az Igazgató-Tanács közbejárását s intézkedését igényelték. Itt, általában véve, szorgalmazni kellett az iskolába járás pontosságát és az iskolába nem járó tankötelesek nagy tömegének (29—42%) rendszeres iskoláztatása iránti gondoskodást, sok helyen az ismétlődő iskoláztatás életbe léptetését is. S minthogy a nagymérvű mulasztások nagyrészt a miatt történnek, hogy a politikai hatóságok nem járnak el kellő erélylyel a tankötelesség teljesítésének végrehajtásában, lépést kellett tenni az illető közigazgatási hatóságoknál e baj orvoslása végett. El kellett oszlatni azt a téves felfogást, hogy a ref. felekezeti iskolaszékek kötelességeiket azért nem teljesítik, mert nem lehet hivatásuknak megfelelni tudó egyénekből alkotni össze. Népiskolai Rendszabályaink és Utasításaink szerint, iskolai ügyekben falu helyen az egyházközségi lelkésznek nagy és szép tere nyílik szakértelmének és ügybuzgalmának teljes kifejtésére, de csak úgy és az által, ha atyai jó indulattal megnyeri a buzgóbb egyháztagokat nem annyira az iskola belügyeinek az istápolására, mire kevésbé képesek, mint inkább az iskoláztatás külviszonyainak a méltatására s jóindulatu fejlesztésére, a mi alig tagadható s nem hiányozható körülmény gyanánt befoly aztán magára az iskolai életre s ennek jóirányu fejlődésére. Az iskolaszék gyarlóságára való hivatkozás egyáltalán fel nem menti az iskolaszék lelkészelnökét az iskola életében történt mulasztások irányában a felelősség alól.

A negyedik csoportba helyezhetők a nagyszebeni, sz-udvarhelyi és sepsii egyházmegyék, mint a melyeknek ref. felekezeti iskoláiról oly természetű hiányokat jeleztek az 1888—89. évi hivatalos előterjesztéseik, melyek nagy-

részt az alantas egyházi hatóságok hiányos felügyelete s közönyös adminisztrációja miatt forogtak fenn.

Midőn ezen egyházmegyéink iskolaügyi hiányait az iskolába nem járás (29—40% nem járt) a tanítás eredménytelensége, az ismétlődő iskoláztatás nem léte, fölszerelatlenség, a lelkészek és tanítók mulasztása címén csak mintegy jelezni kívánom, el nem titkolhatom a kinos benyomást, melyet nem annyira e tények sok helyt ismétlődő száma, mint inkább az a körülmény tett az Ig-Tanácsra, hogy e tényeket a jelentések egyszerűen csak elősorolták, a nélkül, hogy egyetlen gondolattal, valamelyes törekvésre mutató javaslattal, vagy csak egyetlen biztató szóval is jelezték volna a gondoskodást, mely ezen egyházmegyék iskoláit, ugy felekezeti, mint nemzetiségi szempontból valóban megilletné. Az ügybuzgalom felébresztésére s a megróvás alá esett iskolák rendbehozására az Igazgató-Tanács megtette a maga részéről az intézkedéseket, melyeknek alapján lehet reménylenünk, hogy a közelebbi alkalommal teendő jelentésünk ezekről az iskolákról is megnyugtató hangon fog szólni.

Az iskolák belső fölszereléseit illető hiányokon, melyek egyes egyházközségek anyagi erőtlensége miatt léteztek, az Igazgató-Tanács az által igyekezett segíteni, hogy a főtiszteletű közgyűlés engedélyével rendelkezése alá bocsátott krajcáros élőtöke kamataiból ellátta a szűkölködő iskolákat a legnélkülözhetetlenebb tanszerekkel, u. m. az irva-olvasáshoz szükséges könyvekkel és fali táblákkal, vallásos tartalmu könyvekkel, földabroszokkal, természetrajzi és természettani ábrákkal. Ily módon felszerelte, illetve ellátta 16 egyháznegyének 105 iskoláját és öt körlelkésziséget, az 1888., 1889. és 1890. évek alatt, mindössze 2424 frt 49 kr. értékű fennebb mondott tanszerekkel; ezen felül adott 48 iskolának jobb tanulói közt leendő kiosztásra 40 frt áru füzetet Arany János ama műveiből, melyeket Ráth Mór ponyvairodalmi áron adott ki; szétosztatott 110 iskola közt 1230 drb «Bibliai részek» című nyomtatványt püspök aa. adományából.

Záradéku, legyen szabad, a főtiszteletű közgyűlés elnézését kérnem jelentésem hiányaiért s legfőképpen subjektív észrevételeim tultengő voltáért; legyen szabad jelentésem egyszerű jóváhagyását kérnem, részint azért, mert általa csupán a «relata refero» tisztét teljesítettem, részint azért, mert a különben kihívónak tetsző függő s küzdő helyzetre vonatkozólag is, melyben középiskoláink ügyeivel mintegy fogva tartatunk, egyházi törvényeink iránt való tiszteletünk ez idő szerint a várakozásnál többet ugysem enged meg. Befejezem tehát igénytelen jelentésemet, óhajtvá anyaszentegyházunk viadalra kelését s bizva bölcs intézkedéseinek jövőjében.

Parádi Kálmán.
tanügyi előadó.

Zárszó Vásárhelyi Zsigmond válaszára.

Részint elháríthatlan akadályok, részben a közgyűlés küszöbönléte gátoltak abban, hogy midőn V úr bevégezte cikkét, azonnal felelhettem volna. Azonban, miután csak röviden akarok felelni, e néhány napi késedelemben nincs semmi veszedelem.

Mindenek előtt, azon föltevést kell magamról elhárítanom, mintha én a V. úr «Vitatkozzunk» feliratu cikkéből azért ragadtam volna ki csak egy tételt, hogy az olvasókat félrevezessem.

Távol legyen! V ur maga vezeti félre magát s azon olvasókat is, kik félrevezethetők. Mert mit mondtam én? Azt, hogy V ur cikkének csak azon tételét kifogásolom, mely a lelkészeknek az apostolok által történt kinevezését vitatja. Továbbá, azt is mondja V. ur, s ebből is vádat emel, hogy az evangéliumi hasonlatokat, példabeszédeket, a fönnbbi célból csonkítottam meg. A megcsonkítás igaz, de a következtetés nem igaz. Nekem bizonyításaim végett nem volt a hasonlatokra szükségem, hanem azon helyekre, melyek az egyházi tanítóknak a gyülekezetek által történt választását; továbbá azokra, melyek a választás eszméjét s a gyülekezetek rendelkezési szabadságát vagy nyíltan kimondják, vagy legalább sejtetik. Ha aztán V úr, ama szentirati helyeket, melyek csak a választás eszméjét bizonyítják, s melyeket én csak mellékerősségül hoztam fel, saját céljai végett félremagyarázta s összezavarta, én arról nem tehetek.

Eleget csúrt, csavart, de miután a kinevezést egyetlenegy esetben sem bírta így is kisütni, oda lyukasztja ki a dolgot, hogy a Károlyi-féle bibliafordítás nem hiteles. No, hiszen, ha ez így van, akkor bizony kár volt szegény Károlynak annyi erőfeszítéssel szobrot emelni s még nagyobb kár, hogy V. úr nem élt azon időben, mert ő megtanította volna az ünnepeltet görögül jobban s most bírnánk egy hiteles fordítást. Neki fog tehát a görög szöveg magyarázásának s oly modorban teszi ezt, mintha e lap olvasói mind tanítványai lettek volna, vagy most kezdenék a görög betűket ismerni; vagy mintha V úr volna a keresztyénség, legalább felekezetünk egyetlen hiteles biblia magyarázója. Nos hát, ilyen önmaga által felmagasztalt állapotában hihet, gondolhat a mit akar, de kissé tán szerényebb lesz, ha megsugom, hogy mi is láttunk görög szöveget, mi is ismerjük azt.

Minélfogva, bizton is állíthatom, hogy a Károlyi-féle és bármelyik fordításnak egyes szavait, a görög szöveget szorosán szem előtt tartva, lehet ugyan itt-ott módosítani, megváltoztatni, vagy más szavakkal is kifejezni: de fogalmakat vajmi csekély mérvben s ritka helyt s ezeket is inkább a hitet, mint a történelmi tényeket illetőleg: hacsak az ember készakarva s külön céljára nem akarja el- és félremagyarázni, mint V ur teszi. V ur tehát nem vetheti fel magát egyetlen illetékes magyarázóknak, valamint egy ember s felekezet sem, hiszen épen innen van, hogy a hány felekezet, annyiféleképp fogja fel s magyarázza ugyanazon szentirati helyet s mindenik azt hiszi, hogy ő van a feltétlen igazság birtokában. Természetes, hogy e hit a valóságnak nem felel meg s ez jól is van így, mert az ember feladata nem az igazság megtalálása, mely aztán mozdulatlaná tenné: hanem annak ernyedten keresése, kutatása, mely folytonos elevenségben tartja.

De bár számos felekezet s majdnem annyi bibliafordítás van, egyik sem találta meg bennök azt, a mi nincs: az egyházi szolgálóknak az apostolok által történt kinevezését, csak V ur. Mert a katolikusok is nem a bibliára, hanem egy ismeretes célból, hosszú időn át

uralomra jutott s azután megcsontosodott rendszerre építik kinevezéseiket; de ők sem vitték oly mereven keresztül, mint V. ur akarja, mert náluk is a kegyurak s azon gyülekezetek, melyek a lelkészt fizetik, választják is, választják a szerzetes rendek főnökeiket, sőt a pápát is.

Szegény, dicső apostolok, bizony, megfordulnának sirjaikban ha olvashatnák, hogy egy kálvinista pap, isten tudja mi okból, azt fogja reájuk, kik összekinzott testtel s vonagló ajkakkal is a Krisztusban megjelent szabadságot hirdették, hogy ők lettek volna az átkos hierarchia első alapvetői. Ez méltatlanság ama dicsőségek irányában, kiknek ajkuk már sok század előtt bezárult, s így nem védhetik magukat, csak írásaikban lebegő szellemökkel tiltakozhatnak.

És méltatlanság, hogy V. ur a legnagyobb apostolnak Pálnak azon magasztos elvét, mely méltán sorakozhatik a krisztusi elvek mellé «mindenket megpróbálgatok és a mi jó, azt megtartsátok» guny tárgyává igyekszik tenni. Ez is az idők elszomorító jelensége. Hisz, csak ez elven, ennek alapján lehetünk mi protestánsok. Ezen elv a végtelen haladás és tökélyesülés elve, melyről ha lemondunk, lemondunk egyházunk létjogáról is. Nekünk sohasem szabad sem az idők, sem a tekintélyek iszapjában megfeneklenünk; hanem mindent megpróbálva, folytonosan a jobb, a tökélyesebb felé haladunk.

Vagy V. ur a tridenti zsinat alapján áll, melynek elve a mozdulatlanság és szolgaság? Az aztán más. De úgy látszik, hogy V ur még inkább anyagi szempontból bírálja el a jeleztem elvet, pedig én nem úgy alkalmaztam, s az anyagi haszon keresése vádját dobja rám. De ekkor sincs igaza. Hát az anyagi haszon keresése nem egyik célja a munkásoknak s alapja letehetőségünknek? Hát, Jézus nem megdorgálta a rest szolgát, ki a talentumot elásta s nem kereskedett azzal?

Hát, fáradhatlan püspökünk és az Ig. Tanács nem azon igyekeztek-e minden erejükkel, hogy az egyházkerületnek minél több hasznot eszközöljenek, s nem azért vetett-e a közélet csak közelebb is oly nagy hullámokat, mert néhány ezer forintot igyekeztek szerezni. Emberben s az emberi életben a szellem és anyag karöltve járnak s kell is hogy járjanak.

Én tehát a mondottakat összegezvén, változatlan meggyőződéssel állíthatom, hogy V. úr azon, a szentkönyv egész szelleme, számos helyei s az akkori körülmények által is támogatott tételemet: miszerint az apostolok nem nevezték ki, de a gyülekezetek választották az egyházi szolgálókat, az általa felhozott allegóriák, parabolák sat. özönével nem cáfolta meg, hanem csak elborította, gondolván, hogy a szavak árjába az igazság is bele fog fulni.

De nem fuladt bele.

Án, mindezekről eltekintve, sem pártolhatnám soha a V. ur merev kinevezési elméletét. Az ember bármily fényes állást foglaljon el, bármi ragyogó tulajdonokkal bírjon, mégis csak ember marad s mint ilyentől, a gyarlóság elválhatlan. A kinevezés számos, s a helyesen rendezett választásnál több visszaélésre adhatna alkalmat. Rokon- és ellenszenv, barátság és rokonság s egyéb tekintetek gyakran befolyásolhatnák hol jobbra, hol balra az illetőket. Megtörténhetnék, bár így is megtörténik, de

amugy tán gyakrabban, mint most, hogy a derekasabban képzett, de szemérmes s legkivált önérzetes ifju háttérben maradna; míg a kevésbbé hivatott s erkölcsben lazább, de a hizelgés mesterségét értő s kellőnél mélyebben hajlangó divatfi boldogulna.

Igaz, hogy mindez csak feltevés s lehet, hogy nem valósulna, de emberi dolgokról irván, emberi módon kelle szólnom s mindazt felhoznom, mi az emberrel s emberek közt megtörténhetik.

És hiszi-e V. ur, hogy kinevezési elmélete minden rázkódás nélkül valósulhatna, hogy az a nép, melyet több százados gyakorlat s maga a szent könyv is választásra jogosít és szoktatott s melyért annyit szenvedett és annyi terhet hordozott s hordoz: oly könnyen lemondana jogáról s belenyugodnék a kinevezési rendszerbe?

Végre, a mondottaknál is fontosabb oka annak, a miért én nem szeretném, hogy a magyar prot. papság kineveztesse; ellenben, ohajtom, hogy a helyesebben rendezett választással kapcsolatos önérzete, függetlensége és szabadságszeretete mindigre fenmaradjon: a mi saját-szerű viszonyainkban rejlik. Mi nem vagyunk egy nagy, dicső, független nemzet gyermekei, hanem azon szegény magyar nemzetéi, mely annyi s oly szomorú politikai rázkódáson ment keresztül, annyszor volt elnyomva, le-tapodva. Ily állapotában nem egyszer csak az önérzetes, független és hazafias prot. papság segélyével menekült ki a veszélyből.

A mi pedig volt, az még ezután is lehet.

S legkivált most, midőn az a szomorú kinézés áll előttünk, hogy a megyei választások, az alkotmányos szabadság ezen utolsó biztosítékai is el fognak töröltetni. kétszeresen is szükséges, hogy a magyar prot. papság szabad választása s ezzel kapcsolatos önérzetes hazafisága és függetlensége megmaradjon.

Jöhet idő, hogy ez lesz a három utolsó Sybilla-könyv.

Ezzel bucsút veszek V urtól s minthogy én, ellen-zete dacára is, tudok akárkit becsülni, ha arra érde-mes, kinevezési rögeszméjétől eltekintve, egyebekre nézve V ur iránt is hasonérzelmeket táplállok s ennek nyilvánítá-sával zárszómat végzem. *)

Dénes József.

Az egyházmegyékből.

Papi Értekezletek a marosi egyházmegyében.

I.

A marosi egyházmegye papsága derekasán utána lát teendőinek és azon a téren, mely munkakörébe esik, szor-galmatosan teljesíti kötelességét. Nem csak a szigoruan hiva-talos ügyet foglalják el, hanem azon túl is megkeresi a meg-mivelendő mezőket, írt, gyomlál, magot hint és biztos re-ményben várja az aratást.

Ilyen mezőnek tartja a «Papi Értekezleteket», melyeket buzgóan felkarol és míg egyfelől a lelkipásztorok közt fen-tartja, éleszti az összetartozás érzetét; másfelől, az által, hogy különböző vidékeken jelenik meg, a nép vallásos-egyházi életére hat jótékonyan és felemelőleg.

*) Vásárhelyi barátunkat kérjük, végezze be e vitát méltóan — hallgatással. Szerk.

Igy, a bekecs-aljai fiókkör a reformáció emlékünne-pén tartotta meg őszi gyűlését Szent-Háromságon. Nem mondom, hogy előre prémeditált célzathól mentünk éppen oda, arra a vidékre, melyet szentföldnek is neveznek kath. népességeért; de minden esetre, szükség volt, hogy a magunk népet lelke-sítsük és mentünk kezünkben az egyetlen fegyverrel, a bibliá-val és hangoztattuk Pál apostol szavait: «Megálljatok a hit-ben és úgy cselekedjete, mint férfiak; legyetek erősek»; és hangoztattuk Luther szavait: «A mi ellenünk háborog velünk erővel, fegyverrel és nagy csalárdsággal, és minden nagy hatalmassággal»

A kath. atyafiak terjesztették is, hogy, ime, a kálvinis-ták is bucsut járnak. De csakhamar kijózanodtak. Nem volt eszem-iszom, táncmultság; nem voltak lobogók, kereszt-csó-kolás s több eféle külső ceremonia.

Hanem, volt egy szép ünnep, egy nap a hálaadás napjai közül a világosság istenének, hogy alkalmas időben elküldi választottait, kiknek szája az ő lelke által szól; egy nap az emberi szellem amaz örökké tartó harcából, melyet a sötétség, a babona, vakhit, a tudatlanság és a tévelygés ellen folytat.

A hálaadás szavát Lőrinci Lajos, csikfalvi lelkész emelte a világosság istenéhez, átértett, buzgó könyörgésben.

Nagy Albert, b-madarasi lelkész Galat. V. 1. verse alapján irt egyházi beszédben tárta fel a reformáció előállá-sát, következményeit, és kötelességeinket. Szónoki hevével lelkesített; művészi előadásával lebilincselte a figyelmet.

Gönci János, koronkai lelkész, mint vendég, «A reformáció emlékünne-pén» című tartalmas ódájával ragadta magával a lelkeket.

A lélek, mely összehozott, ott sugárzott a templomot egészen betöltő hiveken, bizonyosául, hogy munkánk nem volt hiábanvaló.

Tisztujítás is történt. Elnökké Lőrinci Lajos, jegyzővé Staudner Mátyás választott meg.

Tavaszi értekezletünk megtartási helyül Márkod köz-sége jelöltetett ki, hol egyházi beszédet Szentgyörgyi Gerő tartand, elméleti értekezést Albert Miklós, gyakorlatit Nagy Mózes olvasand.

És mielőtt bezárnám értesitésemet, még két tényről kell megemlékeznem. A fény mellett az árnyékról; az árnyék mellett a fényről.

Míg hiveink lelkesedve várnak, élénk érdeklődést tu-nusítanak a «Papi értekezletek» iránt: addig sajnosan kelle tapasztalunk, hogy a hivatottak között vannak olyanok, kik távollétükkel tündökölnék, elfeledik az apostoli mondást: a munkának terhet együtt hordozzatok, s helyette a közönyös-ség álló taváról küldik felénk a semmivel nem törődés hideg szelét. Értekezletünket ez arra indította, hogy életbe léptesse egy előbbi határozatát, mely az olyanokat p é n z b ü n t e t é s s e l sújtja.

Nagy Lajos, szent-háromsági birtokos, midőn lelke igaz örömének adott kifejezést 'a fölött, hogy a «Papi Értekez-letekkel» szemben táplált gondolatai reménye felett valósul-nak meg: értekezletünk pártoló tagjai közé iratkozott be, azzal a kijelentéssel, hogy akkorra is, midőn ő már nem leend az élők között, gondoskodni fog pártoló tagsági ter-hének fedezéséről. Sokáig éljen!

II.

A marosi ref. egyházmegye küllömeti fiókköre nov. 10-én tartotta őszi Papi Értekezletét Szövérdén. Aggódva indultunk utnak hazulról a szakadatlanul hulló esőben, azt hive, hogy össze se gyűlhetünk e miatt. Annál nagyobb volt örömünk hát, midőn a nagyon kellemetlen idő dacára is egymást köszönthettük a szeretet melegével. Mielőtt munkához kezdtünk volna, templomba mentünk, a szövérdi vallásos buzgóságáról ismeretes jámbor néppel együtt emelkedni lélekben az egék urához, hol kelementelki öreg lelkészársunk, Gönci Lajos szívéből emelkedő szép imája után, Simon Elek, vadasdi lelkész, mondott Máté 7. r. 24. 25. v. alapján gondosan kidolgozott, buzdító népszerű beszédet.

Istenítisztelet után, Papi-Értekezletünk kezdődött a templomi gyülekezet teljes részvéte mellett. Madaras János köztiszteletben álló elnökünk meleg hangon nyitja meg a gyűlést, sajnálatát fejezve ki azon tagtársak iránt, kik betegségek miatt maradtak el és fájdalmasan emlékezve meg Tavaszy József buzgó, munkás tagtársunk távozása felett. Elnökünk szavai és érzelmei, melyekkel megemlékezik, mindnyájunké; mert Tavaszy József, nem csak egyházközségének, hol fájó sziveket és könyeket hagyott, volt kedves és közbecsülésben álló papja, hanem körünknek egyik éltető lelke; egyházmegyénknek egyik kiváló tagja, szívünknek melegkeblű barátja. Adja isten, hogy a derék pap, a jó ember, a buzgó munkás, a felejthetetlen jó barát szép tehetségeit s szívének jó kincseit érvényesíthesse ott is, a hová a gondviselés elrendelése őt munkálni ujabban. Péterlaka büszke lehet szerencsés választásán, ugy a görgényi egyházmegye örvendhet nyereségén.

Elnök aa. áttér megnyitója után értekezésére és a «Reformáció»-ról tart értékes felolvasást.

Utána Juhász Sándor kibédi lelkész szépen ismerteti Arany János «Toldi szerelmé»-ről irt munkáját. Mint mondja a népnevelésért lelkesült ifju lelkész, nem vallásos tárgy ugyan felolvasása; de célja oda irányul: megmenteni a népet a ponyvairadalom: «Árgyélus», «Álomfejtő könyvek», stb. historiák olvasásától s ez által felemelni, közelebb vinni, fogékonyabbá tenni a szép és nemes iránt; szívét nemesíteni, előkészíteni az erkölcsi és vallásos tárgyak befogadására.

Örömmel hallgattuk az érdekes felolvasást mi is; de megtermette gyümölcsét azonnal a nép szívében; mert többen jelentkeztek a szövérdi hivek lelkészüknél, hogy megrendeléseket tegyen számukra.

Végre, Gönci Lajos, kelementelki lelkész, olvasta fel «A vallás iránti közönyről korunkban» című értekezését. Megható volt látni és hallani, mily nyugodtan néz vissza a majdnem 80 éves ifju lelkü öreg közel félszázados pályájára és sorolja elő azon fegyvereket, melyekkel ő küzdött a közöny ellen, melyet hiszi, hogy le is győzött egyházában; mert, mint nemes önérzettel mondja, 520 lelket számláló kicsi egyházközségében sokszor történik az, hogy 300 léleknek ad urvacsorát. Valóban, a tények beszélnek; mert Kelementelke egy olyan vallásához, egyházához ragaszkodó és áldozatkész nép, melyet sokat adjon isten és sok olyan papot, mint az öreg Gönci bácsi.

Még lett volna egy felolvasás, de az idő eltelvén, a jövő gyűlésre maradt.

Most már, midőn lelkünk megtelt sok nemes táplálékkal és fölemelő hangulattal, ebédelni mentünk Madaras János lelkész vendégszerető házához és kedves családja körében egy pár jó izü órát töltünk el. m—s.

TÁRCA.

Egyháztörténeti adalékok.

III.

Bethlen Gábor levele Alia Farkashoz papok dislocalását illetőleg. 1616.

Bethlen Gábor 1616-ban köruttra indulván Erdélybe, gyulafehérvári fő papját: Keserői Dajka Jánost magával vitte. Minthogy pedig a fehérvári második pap, vagy káplán is, Kecskeméti János kibucszott és Szászvárosra ment papnak, hogy távolléte alatt a fehérvári ecclesia ne legyen pap nélkül: Zempléni Jánost, Alia Farkas bonyhai papját berendelte a fehérvári ecclesia szolgálatjára. Erről értesíti már Alia Farkast következő levelében:

Gabriel Bethlen Dei gratia Princeps Transilvaniae etc. Magnifice Dne Compater et fidelis nobis honorande. Salutem et benevolentiae nostrae commendationem.

Ez mostani utunkban mi dologban legyünk foglalatosok, hiszszük, hogy kegyelmednél nyilván (van), melyet continuálni akarván, még alkalmas időt foglal be. Mivel pedig praedicator nélkül semmiképpen utunkban nem lehetünk, az fehérvári fő praedicatorunkat Keserői Jánost mellőlünk el nem bocsáthatjuk. Az mint pedig értésünkre adják, az fehérvári káplánunk is, Kecskeméti János elbucszván Fehérvárról,

Szászvárosra ment. Így az fehérvári Ecclesiánk praedicator nélkül vacalván periclitat, kinek succuralni akarván, egy bizonyos időig, miglen mást substitualhatunk, rendeltük az kegyelmed bonyhai praedicatorát, Zempléni Jánost oda Fehérvárra. Intjük azért kegyelmedet szeretettel, az kicsiny időt ne difficultálja és ne is tartóztassa Zempléni Jánost az odaváló menetetől. Isten ez utunkból megfordítván bennünket, arra az ecclesiára gondviselésünk lévén, ismét kegyelmedhez visszabocsátjuk, Bene valeat. Datum in arce nostra Fogaras, 19 mensis february Anno Dni 1616. Compater benevolus.

Gabriel Bethlen mpr.

Külcim: Magnifico domino Wolfgango Alia de Korothena, curiae nostrae Magistro ac Comiti Comitatus de Kikellő compatri nobis honorando.

Eredetije a gr. Teleki-nemzetség közös leveltárában, M.-Vásárhelytt b. 250. sz. a. Missilisek.

IV

Huszi András kolozsvári ref. jogtanár életrajzához újabb adatok. 1742.

Huszi András, erdélyi ref. kollégiumaink legelső jogtanára, 1733-tól fogva már jogot tanított a kolozsvári ref. kollégiumban. 1737-ben pedig a kollégiumi ifjuság, a tanárok

által jelöltek közül öt választotta meg, mint legilletékesebbet a jogi tanszékre. Ezen választásnak ellene volt akkor magán érdekekből pár mágnás és később ezek izgatására mások is, még kartársai is ellenségei lettek. Ezeknek vádaskodásai és áskálódásai következtében, részint magános és nyilvános élete miatt, részint a ref. vallás hitcikkei ellen való állítólagos tanítása miatt, mintha a *particularis gratia* ellen tételeket adott volna ki tanítványainak: a Déván tartott zsinat 1742, június 11-én hivatal-vesztésre méltónak mondotta ki s a főkonsistorium ugyanazon hó 20-án a zsinat végzését helybehagyta, minthogy Huszti meggyőződése megtagadására magát esküvel nem kötelezte.

«Jurisprudentia! Hungarico-transilvanica» című munkáját éppen akkor nyomatta ki Huszti s annak eleibe függesztett egy oratiót a magyar nemes ifjúsághoz, mely Bod Péter szerint «szegezett volt a reformátusok tudományok ellen igen mérgesen, mintha ő sohasem tudta volna a reformátusok tudományokat, úgy terhelte mindenféle reáfogott vádakkal és mocskokkal. Azért, az oratio benn tiltatott a typographiában.» Ezen oratióból a főconsistorium 950 példányt foglaltatott le, miután a szerző már elébb mintegy 50 példányt elajándékozott. Így a ritkaságok közé tartozik Huszti Juris prudentiájának oly példánya, mely előtt ezen oratio — mely miatt Huszti elítéltetett — megtalálható.

Elhunyt b. e. tudósunk, dr. Szabó Károly szigoru bírálat alá vette ezen oratiót és «azt úgy a törvény és államtudományi, mint a hittani ismeretek bőségét és alaposságát, a fölfogás és nézetek helyességét, az érvelés erejét tekintve, oly munkának ismeri, mely az akkori tudomány színvonalán állott s írójának becsületére válik. Az egész tisztán tudományos modorban van tartva; mérges kedélyt, a reformátusok tudományára ráfogott vádakat és mocskokat, benne csak az elfogultság láthatott; ellenkezőleg, a mai kor higgadt, elfogulatlan olvasója, Huszti nemes gondolkozásának fölvilágosodott szellemének, józan ítéletének s vallásos mély meggyőződésének elismeréssel kénytelen adózni.» (Prot. Közlöny 1878, 1—4. sz. tárcsa. Huszti A. elítéltetése 1742.)

Az újabb adatok Huszti életrajzához: I. Huszti levele Teleki Sándorhoz 1737- és II. Memorialeja a fő konsistoriumhoz 1741. okt. 8.

1. Huszti levele Teleki Sándorhoz.

Méltóságos Gróf és Consiliárius ur,
gyermekségemtől fogván való jó patronusom!

Postán írott levelém által kényszerítettem mlgs gróf uri tekintete előtt alázatosan udvarolni és keserves szívvel megpanaszolni, minemü méltatlanságot kövessenek legyen rajtam a természet törvényének világos regulája ellen némely emberek, kiknek én hajdan szolgáltam és nevezetesen mlgs gróf Teleki Sámuel uramnak praeceptora voltam; t. i. érkezvén a mlgs Supr. Consistorium parancsolatja a professzor választása iránt ide Kolozsvárra, tehát 22 novembris tiszteletes professor uraimék ő kglmek négy személyeket candidának, u. m. Huszti Andrást, Szathmári Zsigmondot, Viski Pált és Huszti Györgyöt, kik közül én régibb, elsőbb és actu in functione lévén, választattam a uventustól arra a hivatalra, melyhez én nékem Isten s emberek előtt is valóságos jussom volt. Ezt meghallván és itt Kolozsvárt levén gróf Teleki Sámuel uram, Kemény János uram barátságáért, (ki is actu itt Kolozsvárt volt) egy nagy ven-

dégséget készítettett annak a napnak estéjén, melyen a juvenus én reám suffragalt és Medicus s mostani Biró Enyedi Istvánnal hárman összecsatolván magokat, összeesküdtek, hogy az én professorságra való választatásomat elrontsák és quoque modo elbontsák. Ehez képest collegiumunk két curator urait, u. m. Vass László és Rhédei József urakat vendégségbe hivatván, az ur Teleki Sámuel uram próbálgatta, hogy reám esett voxait revocálják. A Seniorunkat magához hívatta és fenyegetésekkel, mellének veregetésével ijesztette s esküdt mennyre-földre, hogy így s így cselekszik, mivel hogy a deákok Szathmári Zsigmondot a Kemény János uram papja félet, elhagyták. Midőn látta, hogy mégis nem éri el célját, nagy haraggal Szeben felé indulván az ur Teleki Sámuel uram, azt ígérte itt Kemény János uramnak és Enyedi Istvánnak, hogy mihelyt Szebenbe érkezik, tehát ott engemet az ország urai előtt lefest, lemocskol, lebestelenit, hogy ne lehessen nekem ebben az országban egy csepp becsületem is, az alatt pedig meghagyta, hogy Enyedi István és több complex társai itt Kolozsvárt mindent kövessenek el rajtam.

Seregeknek szent és tiszta természetű istene, nem hogy megköszönnék ezek az emberek, hogy köztök lakom, hanem reformátusok lévén, ők persecutiót indítanak és azért üldöznek engemet, hogy hasznot töttem az országnak, midőn oly tudományokat hoztam be, melyeknek a mi népünk között nem igen volt emlékezete.

Alázatosan instálok a mlgs gróf urnak, mint régi és gyermekségemtől fogván való jó patronus uramnak, hogy Teleki Sámuel uramnak atyafiságosan, de severe Szebenben méltóztassék eleibe adni, hogy ne elegyitse magát az én dolgomba. és ne vessen ok nélkül ellenem magát, mivel nem vagyok érdemes rája. Ne sértsen meg az úr kicsiny becsületemben, hiremben, nevemben. Még Teleki Sámuel uram ifju és megáldhatja az isten; de ha hozzám elfordult szívvél viseltetik, holott nem vétettem az urnak semmit, bizony megveri Isten a háládatlanságért.

Ezen is instálok a mtgs. gróf urnak és a mi urunk Jézus Krisztusnak nevében alázatosan reménnedem, hogy méltóztasson az ur én irántam egy levelet írni Medicus Enyedi István uramnak, hogy énnékem hagyjon békét, ne besteletenitsen és tranquilitásomban ne turbáljon, hadd dolgozzam én csendes szívvél és megnyugodott lelkiismerettel. Bizony, az Ur Isten megáldja a mtgs. gróf urat én érettem is és sok esztendőig tartó étellel meghosszabbítja a mtgs. gróf ur életét.

Nem mehet az Enyedi István házához egy külső ember. avagy egy deak, ki előtt ilyen szókkal ne szólana felőlem Átkozott legyen Enyedi István és az isten ötét úgy segítse, hogy ha csak szerit teheti, mindenben ellenem teszi magát.

Én mindazonáltal a Jehova Istenre támasztom dolgaimat és elvárom a mtgs. gróf urnak gratiáját s levelémre való kegyes választát, alázatosan maradván a mtgs. gróf urnak régi engedelmes szolgálója, 30. nov. 1737. Kolozsvártt.

Huszti András mpr.

Eredetije a Teleki-levéltárban 184. sz. a.

(Folyt. köv.)

Közli:
Konc József.

Különfélék.

= **«Ember szive ugy dobog.»** Olyan jól esik, olyan megnyugtató az ember lelkének, hogy már bölcsőjében, az édes anyai tejjel magába szívta a szabadelvű haladás, a tökéletesedés örök elvét; olyan büszkeség tölti be az ember keblét, hogy protestáns, és olyan boldogító érzés, ha öntudata megnyugtatta, hogy a világrend örök törvényei érdekében meghozta a maga porszemét ahhoz az épülethez, melynek neve istennek országa. Istennek országa nem csak a templomokban, az iskolákban, nem csak a vallásos-egyházi életben nyilvánlik, hanem mindenütt, mindenekben, ahol oltárokat építenek a szépek, az igaznak, a magasztosnak. És a protestantizmus ezt képviseli. A protestantizmus az a mag, mely Pál apostolon kezdve, minden századokon keresztül bebizonyította megújító erejét; az utolsó három század alatt pedig éppen átteremtette nem csak Európát, hanem új formát adott az emberiségnek. És így tovább. Szép vezércikket lehetne erről írni és méltó is volna rá. Nekünk most csak azért jött a tollunkra, mert az országházban a kultuszminiszter budgetje van tárgyalás alatt és a mint nem is lehetett másképpen, az úgy nevezett «elkeresztelések» ellen kiadott febr. 26-ki rendelet nem csak napirendre került, hanem egyenesen és ex asse tárgyalatott. Valóban, isteneknek való látvány, hogy Magyarországon mindenkori a protestantizmus ellen indított támadás volt a szabadságra való törekvés magasztos jelvénye, zászlója. Mert az 1868. 53-ik t. cikk, az ő felekezet-közi légymeleg intézkedésével csak gyengén védte egyházunkat a kath. hierarchiával szemben. A közbejött rendeletekről elmondhattuk, hogy «medicina peior morbo.» Gr. Csáky rendelete derék elhatározás volt a törvény végrehajtása érdekében és mindnyájan láttuk azt az undorító támadást, melyet a kath. fő- és alpapság indított és folytatott ellene hónapokon keresztül. A gyengébbek már meg voltak rémülve, hogy itt a kultur-harc és nemzetünket odadobják a vallási villongásoknak is. Nem kell félni! Élnek még azok, kik egykoron kardot fogtak a vallásszabadságért; és közelebb jöve, élnek a Beöthyk, a Nagy Pálok, a Deák Ferencek. Mikor a veszély jelentkezik, a szellem kibontja csatogó szárnyait és a nemzetnek nem csak jobbait, de összeségét fel emeli abba a légkörbe, hol a világosság születik. Az országgyűlés pártjaiból a legjobbak és mindannyian, mint egy ember, emelték fel szavukat és tiltakoztak az ultramontanizmus reakciója ellen; oda állottak a szabadelvűség zászlója alá és követelik a vallásszabadságot, az uralkodó vallás megfélemezését, a polgári házasságot és ha kell, az anyakönyvek polgári hatóságok által való vezetését. Mindez igen szép, helyes és fel emelő. És bár tudjuk, hogy ez ma még megtörténni nem fog; de minden esetre biztosítékul szolgál, hogy ezután nem fognak velünk olyan könnyedén elbánni az ultramontanok, és remélhetjük, hogy nem sokára ütni fog a teljes szabadság órája. Tisztelettel hajoljunk meg a magyar országgyűlés előtt! És ez az esemény is csak még annál inkább buzdítson mindnyájunkat, hogy megálljunk a törvény mellett és merítsünk erőt abból az öntudatból, hogy csakugyan mi vagyunk a valódi «magyar egyház.»

= **A boldog emlékü Révay Lajos** halála által megüresedett s.-sz.-györgyi egyház első-papí állására pályázott és kandidált derék férfiak közül az utolsó is megtartotta próba-predikációját folyó hó 23-án. A választás dec. 2-ára tüzetett ki, melynek vezetésére, püspök aa. hidvégi lelkész,

Nagy Sándor, barátunkat kérte fel. Érdeklődéssel nézünk a választás elé. A s.-sz.-györgyi egyháznak példát kell adni, hogy megtisztelti önmagát, midőn ily fontos állást tölt be, az által, hogy azt méltósággal hajtja végre és csak a meggyőződést követi; és megtisztelti ama férfiakat, kik, mert pályáztak, meghajtották tisztességben élő homlokukat egy intelligens város egyházi választó polgárai előtt. Őszintén kívánjuk, hogy a méltók közül a legméltóbb töltse be azt a helyet, mely szívünkben ugysis sokáig üresen marad.

= **Röstelkedve, de engedelmet kell kérnünk** az illetőktől, és netalán érdeklődő olvasóinktól, hogy a «Préd. Társ» legutóbbi pályázata felett még nincs kimondva a határozat. A ki tekintetbe veszi a közgyűlést megelőző, és az azzal járó izgalmakat és munkát, indokoltnak fogja találni a késedelmet. Azonban, az eredmény kihirdetése már nem sokáig várat magára és örömmel jelezzük már előre, hogy mind a négy jutalom ki fog adatni.

= **Fejes István, barátunk,** mint az egyetemes énekgyűlés bizottság elnöke, igyekszik előbbre vinni a megújítandó énekeskönyv ügyét. Egy füzet jelent meg közelebről Sárospatakon, mely 34 zsoltárt és 21 dicsőítet foglal magában azok közül melyek még néh. Nagy Péter elnöksége alatt voltak átdolgozva, de még ezekre nézve is megjegyzi Fejes, hogy nagyon is várják a kritikát. Nem mondunk le a reményről, hogy ezen az úton is lehet előbbre menni és kell is; de, bizony, nehéznek tartjuk. Hymnusokat nem lehet ki nevezett, vagy hát felkért bizottságokkal iratni: erre születni kell valamikor valakinek. Nagyobb dolog ez, mint azt sokan képzelik.

= **A bányai evang. egyházkerület is** betöltötte a püspöki állást, majdnem egyhangulag választván meg e fontos, bizalmi méltóságra, pilisi lelkész Sárkány Sámuel t. A legnagyobb luth. egyházkerület méltó férfit tisztelt meg bizalmával, mert bár idős ember, de munkabíró, a tapasztalatok által bölcs, egyházas és hazafiasan gondolkodó férfi. Őszinte szívvel csatlakozunk azokhoz, kik hosszú életet kérnek az ősz férfinak és áldást előtte álló munkálkodására.

= **A magyar-délii ev. ref. templom** javára adakozók két és fél, sűrűn beírt ivre terjedő névsorából közöljük a következő adatokat. Adott: A szászrégeni nagy tutaj-kereskedőtársulat egy fertály tutaj, 50 szál deszkával megterhelve, értéke 70 ffr o. é. Kövesdi papné név alatt 50 szál deszka, értéke 20 ffr. Zakhariás tutajkereskedő név alatt 50 szál deszkát, értéke 20 ffr. Éltetőné név alatt 40 szál deszka, értéke 16 ffr. Maros-Ludas községében és vidékéről adakoztak összesen 22 ffr 70 krt. Tordán összesen 33 ffr 30 krt. Felvinczen összesen 4 ffr 20 krt. Kerelő-Sóspatakon összesen 1 ffr 50 krt. Mezőuralyban összesen 1 ffr 70 krt. Mezőkapuson összesen 1 ffr 80 krt. Kis-Iklandon összesen 2 ffr 30 krt. Nagy-Iklandon összesen 4 ffr 65 krt. Mező-Bodonban összesen 8 ffr 65 krt. Mező-Szengyelben összesen 6 ffr. Mező-Szakálban összesen 8 ffr 20 krt. Mező-Sályiban összesen 8 ffr 40 krt. Mező-Gerebenesen összesen 4 ffr 98 krt. Mező-Méhesen összesen 5 ffr 50 krt. Mező-Záhon összesen 6 ffr. Mező-Keménytelkén összesen 3 ffr. Maros-Lekenczén összesen 2 ffr 60 krt. Maros-Dátoson összesen 3 ffr 70 krt. Székely-Földváron összesen 2 ffr 70 krt. Veresmarton összesen 3 ffr 10 krt. Marosdésén összesen 3 ffr 8 krt. Mészkon összesen 2 ffr. Szinden összesen 4 ffr 95 krt. Koppádon összesen 2 ffr 95 krt. Torda-Turon összesen 2 ffr. Komjátszegen összesen 4 ffr. Keresztesen összesen 60 krt. Gerend-Kereszturon összesen 5 ffr 60 krt. Alsó-Detrehemben összesen 3 ffr 50 krt. Mező-Nagycsánban összesen 10 ffr 80 krt. Mező-Szt.-Jakabon összesen 4 ffr 38 krt. Mezőtőháton összesen 5 ffr 20 krt. Maros-Bogáton összesen 6 ffr. Gerenden összesen 3 ffr 70 krt. Gyéresren összesen 12 ffr 59 krt. Egerbegyen összesen 7 ffr 84 krt. Harasztoson összesen 7 ffr 57 krt. Kercsedén összesen 4 ffr 27 krt. Bányonban összesen 10 ffr 44 krt. Kövenden összesen 6 ffr 51 krt. Rákoson összesen 4 ffr 33 krt. Várfalván összesen 1 ffr 46 krt. Toroczkón összesen 7 ffr 51 krt. Toroczkó-Szt.-Györgyön összesen 6 ffr 60 krt.

Alsó-Jára községében összesen 4 frt 64 kr. Sinfalván összesen 4 frt 40 kr. Felső-Szt.-Mihályfalván összesen 3 frt 16 kr. Alsó-Szt.-Mihályfalván összesen 4 frt 90 kr. Aranyos-Polyánban összesen 3 frt 18 kr. Felső-Detrehemben összesen 1 frt 60 kr. Mező-Kookban összesen 1 frt 70 kr. Mező-Bőben összesen 2 frt 45 kr. Székely-Kocsárdon összesen 9 frt 89 kr. Hadréven összesen 1 frt 60 kr. Kecén összesen 1 frt 40 kr. Végösszeg: 1. A faanyag készletben 126 frt értékkel. 2. Készpénz 302 frt 78 kr. takarékpénztárba helyezve. Fogadják a nemes szívi adakozók a magam és egyházam nevében legforróbb köszönetemet. M.-Déllő, 1890. november 23-án. Szabó Ferenc év. ref. pap.

= Nem tudjuk, hogy mire jó, és éppen azért minden megjegyzés nélkül közöljük a következő Helyreigazítást. A «Prot. Közl.»

47. száma egyházkerületi közgyűlési tudósításának a 404-ik lap második hasábján foglalt első kikezdése következtében, a törtéteknék és a tényállásnak megfelelőleg szükségesnek tartom kijelenteni: hogy az egyházkerület hivatalos lapjára vonatkozólag az egyházi ellenzék előkészítő bizottsága s a f. évi nov. 2-án d. u. 4 órakor Kolozsvárt tartott köztudomásu értekezlete határozatából benyújtott indítványt, ugyanez ellenzék tagjai megállapodásából, az egyházkerületi elnök által is kiemelt jóindulatu indokolással, tekintettel a kívánatos békére, a közgyűlés kimerülésére, a helyes kibontakozásnak reményére, s annak határozott hangsúlyozásával, hogy ez indítvány iránti jogom a jövő évre különben is fenmarad, csak «ezuttal visszavon»-tam. Sándor József, egyházkerületi képviselő.

HIVATALOS RÉSZ.

1483—1890.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a sepsii egyházmegyébe kebelezett kőrispataki leányegyházközség lévita-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: lakás és egyházhatósági becslés szerint, 209 frt 93 kr, mely áll: földbirtok jövedelme 39 frt 13 kr, államsegély 80 frt, az egyházközség pénz- és magtárából 32 frt, kepe és tandij 58 frt 80 kr.

Pályázati határnap dec. 20. Folyamodványok nagytiszt. Csiszér Gábor esperes aához küldendő, Egerpatakra (u. p. Nagy-Borosnyó).

Kolozsvártt, 1890. nov. 17.

Szász Domokos,
erd. ref. püspök,

1584—1890.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben, a széki egyházmegyébe kebelezett botházi egyházközség lévita-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: lakás és egyházhatósági becslés szerint 190 frt, melyből 70 frt készpénz.

Pályázati határnap dec. 20. Folyamodványok nagytiszt. Somkerek Miklós esperes aához küldendő, Székre.

Kolozsvártt, 1890. nov. 17.

Szász Domokos,
erd. ref. püspök.

2799—1890.

PÁLYÁZAT.

Egy forint napi-dijjal egybekötött irnoki állomásra pályázat nyitattik.

A folyamodványok, a szolgálati bizonyítvány csatolása, a végzett előtanulmány, életkor és vallás kitüntetése mellett, folyó évi december 15-éig az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-Tanácsához adandók be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-Tanácsától, Kolozsvártt, 1890. nov. 19.

Bodor Antal,
titkár.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

1593—1890.

KÖRLEVÉL,

anyakönyvvezető összes paptársainhoz.

Ngs. Tolnay Regináld urnak hozzám intézett kérése folytán, fölhivom tiszteletes paptársaimat, hogy a vezetésük alatti kereszteleési és esketési anyakönyvekben, ha az alább jelzendő esetekre vonatkozó adatok közül bármelyik megtalálható, terjeszsenek föl azokról hozzám anyakönyvi kivonatokat f. évi dec. 20-ig.

A) A kereszteleési anyakönyvekből:

1. Kőkösi Kőkösy András leánya, Krisztina; szül.

1760—1780. közt. 2. Kishalmági Fróniusz Mihály, szül. 1750—1773. közt. 3. Sarkadi Türy Mária, szül. 1760—1780. közt. 4. Kercsedí Bágyoni Krisztina, szül. 1740—1750. közt.

B) Az esketési anyakönyvekből:

1. Fróniusz Mihály és felesége Türy Mária 1780—1793. közt. 2. Kőkösy András és felesége Bágyoni Krisztina 1755—1770. közt.

Az erdélyi ref. püspöki hivataltól.

Kolozsvártt, 1890. nov. 20.

Szász Domokos,
erdélyi ref. püspök.

987—1890.

HIRDETMÉNYES IDÉZÉS VÁLÓPERBE.

M.-ujvári Szabó József hites nejét, n.-enyedi Hat házi Zsuzsánnát, ki ötlet 9 év óta hűtelenül elhagyta s azóta holléte nem tudatik: hirdetményesen idézteti mától számítandó hat hónap alatt, a n.-enyedi eh. házassági törvényszéke előtti megjelenésre, mikor is akár megjelenik, akár nem, ellene való keresetét meg fogja kezdeni.

Gerend, 1890. nov. 17.

Hegedüs Lajos,
ref. esperes.

968—1890.

HIRDETMÉNYES IDÉZÉS VÁLÓPERBE.

S.-szent-györgyi ev. ref. Gál László, mint felperes, nőjét s.-sz.-györgyi ev. ref. Szabó Rákhelt, mint alperest, ki öt négy év előtt hűtelenül elhagyta, s azóta hollétéről semmit nem tud, ezennel hirdetményesen idézteti, hogy mostantól számítva hat hónap alatt, jelenjék meg a sepsii ev. ref. egyházmegye házassági törvényszékén, hol felperes idézett alperesnél ellen, meg nem jelenés esetén, házassági válóperét megkezdeni és lefolytatni fogja.

Kelt Egerpatakon, 1890. nov. 17-én.

Csiszér Gábor,
esperes.

941—1890.

HIRDETMÉNYES IDÉZÉS VÁLÓPERBE.

Szászvárosi Jenei Etelka, férjét, ev. ref. vallásu Simon Albertet, ki öt három évvel ezelőtt hűtelenül elhagyta, s azóta holléte nem tudatik, hirdetményesen idézteti a v.-hunyadi ev. ref. egyházmegye házassági törvényszéke elé, mától számítva, hat havi idő lefolyása alatt nevezett házassági törvényszék előtti megjelenésre híván föl; mert, ha megjelenik, ha nem, az irt időben ellene a válókeresetet meg fogja indítani

A v.-hunyadi-egyh. megyei ev. ref. esperesi hivataltól. Tordos, 1890. november 14-én.

Bartha Lajos,
ev. ref. esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.